

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HARDSYSSELS AARBOG

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND
FOR RINGKØBING AMT

ELLEVTE BIND · 1917

KØBENHAVN · 1917

I KOMMISSION HOS LEHMANN & STAGE

REDAKTIONSUDVALG

E. SCHLANBUSCH, Borgmester, Toldforvalter, Ringkøbing

P. STORGAARD PEDERSEN, Lærer, Hee

J. P. HAAHR, Lærer, Holstebro

A. RASMUSSENS BOGTRYKKERI · RINGKØBING

INDHOLD

	Side
H. Okholm: Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab	1
M. Lind og J. Aldal: Minder om Holstebro	45
N. Olesen-Husted: Ringkøbing Amts politiske Historie i Stændertiden	110
J. P. Haahr Madsen: Uddrag af en Forhandlingsprotokol for Skolelærerforsamlinger.	132
V. Olesen: Bankdirektør Chr. Møller Schou	163
Navnefortegnelse	167
Medlemsfortegnelse.	170
Regnskab	172

RINGKØBING AMTS LANDØKONOMISKE SELSKAB

Af H. OKHOLM

II DEL

SELSKABETS VIRKSOMHED FOR LANDBRUGETS ENKELTE GRENE

II

Engvanding

Den Slægt er ej fattig, der ejer
mange gode Minder, saa længe den
freder om dem og holder dem i Ære.

Blandt de mange Sager, Selskabets Virksomhed efterhaanden kom til at omfatte, er Engkultur, især Vandingsskultur utvivlsomt den, som blev bragt til den største Fuldkommenhed, og uagtet Tilskyndelsen til denne Sags Fremme imod Sædvane ikke opstaar indenfor Selskabets Ledelse, men fremkommer fra nogle Medlemmer af Bondestanden, der henvender sig til Selskabets Formand, Provst Ove Krarup, om at interessere sig for den, bliver det alligevel den Sag, som i mange Aar har Selskabets varmeste Interesse, ligesom det er Arbejdet for den, der mest paaskønnes af Befolkningen.

Sagen tager sin Begyndelse i Selskabets Møde d. 31. August 1841, idet man der behandlede ovennævnte Henvendelse til Ove Krarup, der nærmest var formet som en Begæring om, at der af Selskabet maatte blive udgivet

en Afhandling om, hvordan Morenge bedst kunne forbedres. *Bruhn*, Rydbjerg, er straks parat med Svaret: „Han havde paaført Agerjord med godt Resultat, hvorimod Sand ej syntes at virke, og Mergel fandtes ikke frugtbargjørende, mens Overrisling antoges for det bedste Middel.“ *Tang* fortæller om et af ham en Gang set Overrislingsanlæg, og efter at man ogsaa havde talt

Provst Ove Krarup

endnu „om Engvanding eller Vandets Opstemning over Enge“ besluttedes, uagtet der ytrede Formodning om, at Selskabets Medlemmer ej kunde have den tilstrækkelige Kendskab til Sagen, at nedsætte en Komité paa 5 Medlemmer, hvortil valgtes: *Fenger*, *Brejninggaard*, *Ole Kirk*, *Bruhn*, *Fjelstrup* og *Tang*.

Det overlodes denne Komité „at foreslaa Anskaffelse paa Selskabets Regning af de Bøger, der enten her eller i Tyskland maatte være udkomne i denne Retning, for saaledes at benytte disse til Vejledning. Iøvrigt ombedes ethvert Medlem af Selskabet, der maatte besidde nogen Kundskab i Engforbedring, skriftlig eller mundtlig at meddele Komitéen sine Erfaringer; ligesom det overlades Komitéen at tilkalde de Medlemmer, hvis Tiltrædelse den maatte ønske.“

Komitéen foreslog ved Mødet den 22. Februar 1842, at man skulde begynde med at formaa adskillige af Selskabets Medlemmer til at anstille Forsøg med Paaførsel af flere Sorter Sand, Aske og Muld samt Mergel. Det næste Skridt tages ved Selskabets Møde i Ringkøbing den 21. Septbr. 1842, idet man beslutter at ansøge Hans Majestæt Kongen om: „at 10 Bønderkarle, helst af Ringkøbing Amt, fritages for Militærtjeneste, imod at de forpligtes til i 3 Aar at arbejde ved Engvandingsanlæg og lære dette saaledes, at de for Eftertiden selv kunne paa tage sig og udføre saadanne Arbejder“, hvilket Andragende blev bevilget, dog med den Tilføjelse, at en saadan Bevilling er en Gang for alle; men det hindrede dog ikke, at Selskabet flere Gange senere opnaar at faa 2—3 Karle fritaget.

Det vistnok her i Landet først kendte Engvandingsanlæg blev udført omkring 1780 ved Karup af en Karl, som havde været Soldat i Belgien og vel sagtens der havde set og lært Engvandingskunsten. Dette Arbejde blev Aaret 1800 eller maaske lidt senere fortsat af Jens Stoulund, der anlagde betydelige Arealer.

Samme Aar antager Selskabet Landøkonom Feddersen som Engvandingsmester her i Amtet for en Gage af 200 Rdl. aarlig, hvoraf Finantsen (Statskassen) tilskyder det halve, samt 1 Rdl. daglig for at assistere Amtets Beboere ved Engvandinger. I Foraaret 1843 modtager Selskabet Indberetning om, at flere Engvandingsanlæg allerede er under Arbejde, og tvende fuldførte, nemlig ved Ølstrup Præstegaard og ved Brejninggaard. Senere kom dertil Anlægene paa Classonsborg, Sindinggaard, Lervanggaard m. fl. Denne Begyndelse maa have været meget lovende, thi endnu samme Sommer drister Selskabet sig til at oprette et Engvandingsinstitut (Skole) paa Gaarden Lindholm i Tim Sogn, der ejedes af Kam-

merraad Kofoed*). — Skolens Formaal skulde være at uddanne det fornødne Antal Engmestre under Landøkonom og Engvandingsmester Ferslevs Bestyrelse. Foretagendet støttes kraftigt af Landhusholdningsselskabet, hvis Approbation (Godkendelse) begæres og opnaas, før man tør begynde at lade Skolen træde i Virksomhed. Der findes iøvrigt ikke nogen fastere Plan for Undervisningen eller Skolens Ledelse overhovedet; en saadan fremkommer først efterhaanden som Kravene opstaar, dels af Hensyn til Arbejdets Gang, men især af Hensyn til Lærlingenes Uddannelse, saavel den praktiske som den teoretiske.

Til at begynde med var Skolen beregnet paa 10 Elever, og det første Aar undervistes, foruden i den praktiske Udførelse af Engvandingsanlæg, i Kubikregning, Landmaaling og Nivellering. Skolens Bestyrer lønnedes af Selskabet med 10 Rdl. courant maanedlig for hver Elev, dog noget mindre eftersom Elevantallet steg. Ved en Prøve, Selskabets Komité og flere andre interesserede overværede ved Afslutningen af Skolens første Undervisningsaar, var der almindelig Forbavselse over de gode Resultater, der var opnaaede i den korte Tid; et Resultat, der fik til Følge, at Selskabet med større Kraft søgte at forbedre og udvide Undervisningen. Ogsaa de meget roste Anlæg, som Feddersen med sine Lærlinge udførte samtidig hermed rundt omkring i Amtet, virkede stærkt fremskyndende i den Retning. Det var i det hele taget et stort Held for Selskabet, at det havde saa gode Kræfter som Feddersen og Ferslev, hvis faglige Uddannelse delvis var erhvervet i Udlandet, til Raadighed ved disse for Vestjylland saa betydningsfulde Kulturarbejder, der blev en ikke

*) P. Storgaard Pedersen oplyser, at Lindholm er en Parcel fra Timgaard, som blev udskiftet fra denne 1806.

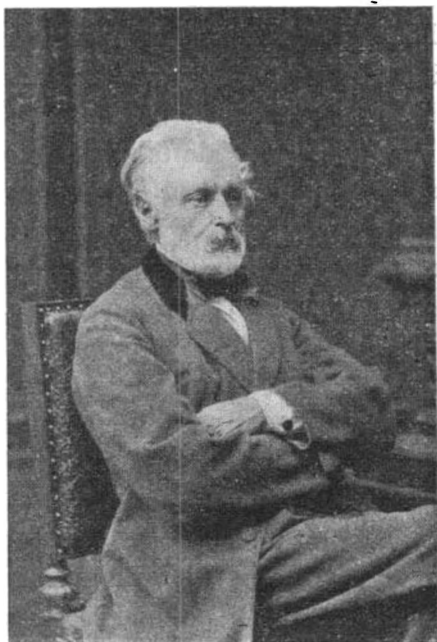
uvæsentlig Støtte for Sandagerbruget og Hededyrkningen.

Christian Vilhelm Feddersen,

født 14. December 1815, var Søn af Peter Feddersen, Chef for Rentekammerets I slesvigske Kontor, og Broder til H. Ditmar Fred. Feddersen, som fra 1851—55 var Guvernør over de vestindiske Øer.*) Han studerede

Landøkonomi i Holsten og erholdt derefter i Aarene 1841—42 Understøttelse af Landhus-holdningsselskabet til et Kursus paa Baron Gersdorffs Gods i Janowiz i Overlausiz, særlig for at nyde godt af Administrator Pazigs Under-visning i Engvanding.**)

Hans Arbejde faldt derefter i en Aarrække dels i Ringkøbing Amt under Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab, som omtalt foran, og dels under Landhusholdningsselskabet,

Christian Vilhelm Feddersen

hvorfra han som Udsending i Aaret 1846 foretog en Undersøgelse af, hvorvidt Forholdene ved Karup Aa kunde anses for gunstige til større Vandingsanlæg. Ved denne Lejlighed besaa han de Anlæg, Jens Stoulund i Vallersbæk havde udført ved at opstemme Vandet i Halleraa for derefter at benytte det til Overrisling af

*) Biogr. L., V. B., S. 94—95.

**) Ersl. Forf. L., I. B., S. 452.

sin Eng. Feddersens Indberetning derom indbragte den gamle Mand Landhusholdningsselskabets Sølvbæger som Belønning for godt udført Arbejde.*) Efter Landhusholdningsselskabets Opfordring overtog han 1845 Ledelsen af nogle Anlæg ved Karup Aa, hvorfor han efter Regning fik udbetalt af dette Selskab 150 Rdl. Samme Aar ansøger han Landhusholdningsselskabet om Understøttelse til Etablering af et Landvæsensinstitut paa den af ham købte Gaard i S. Talund i Ørre Sogn, hvad dog ikke blev bevilget; derimod fik han af Selskabet 50 Rdl. til Instrumenter og 100 Rdl. for teoretisk Undervisning.***) Ved at færdes deroppe i Karupegnen fandt Feddersen efterhaanden Behag i dens ejendommelige Natur med Heden, de store Engstrækninger, Aaen og de talrige mindre Vandløb, der tillige afgav gunstige Betingelser som Arbejdsfelt for den Virksomhed, hvortil han havde uddannet sig, og som det var ham magtpaaliggende at fremme med størst mulig Kraft til Gavn for den fattige Hedeegn. I dette Øjemed købte han Gaarden Engholm i Karup, hvortil hørte et Areal af ca. 700 Td. Ld., for 10,000 Rdl.*) — vistnok den Gang alt for meget —, for der at oprette en Landbrugsskole og i Forbindelse dermed et Center for Engkultur, navnlig Vandingskultur, efter de bedste Systemer. Krigsaarene 1848—50 hindrede ham desværre foreløbig i at udføre Planen. Senere kom økonomiske Vanskeligheder til, der lammede hans Virkeevne og bragte Manden med de alt for mange og alt for store Planer Skuffelse og Mismod. Engholm, som Feddersen ejede i henved 30 Aar, fik kun ringe Betydning som Skole og fyldestgjorde paa intet Tidspunkt de Forventninger, han ved Overtagelsen nærede til den Mission, som skulde udgaa derfra. 1871 kundgør han,

*) Medd. af Sønnen Fritz Feddersen.

**) Landh. Journal f. 1845.

at han paa sin Engvandingsskole i Karup med Understøttelse af Hedeselskabet kan modtage 3 Elever for en Betaling af 50 Rdl. for 5—6 Maaneder, og desuden kan han privat modtage 1 à 2 unge, dannede Mænd til et Kursus i Engvanding paa Betingelser, der erfares ved personlig Henvendelse eller portofrit Brev.

Fra Hedeselskabets Stiftelse til hen i 70erne ledede Feddersen i Forening med Dalgas Selskabets Engvandsarbejder, hvortil der af det klassenske Fideikommis var ydet det 10,000 Kroner. Han udførte med Assistance af to Landinspektører Projekteringen af Selskabets Vandingsanlæg langs Karup- og Skernaa og endnu flere Steder.*) Sandsynligt har Feddersen medvirket til, at Hedeselskabet allerede i 1869 begynder at anbefale forsøgsvis Anvendelse af Kaligødning til Enge, i hvilken Anledning det sætter sig i Forbindelse med Kalifabriken i Stassfurt og fordeler dette Aar derfra et Kvantum paa 55,000 Pd. med et Indhold af 16—18 pCt. Kali, og Prisen er 3 Kr. 76 Øre pr. 100 Pd.**)

Jens Christian Ferslev,

Søn af Vejpikør***) Peter Abraham Ferslev, som var født paa St. Thomas 1781, blev født i Randers 25. September 1816. Han begyndte 1839 sin landøkonomiske Uddannelse paa det krarupske Landvæseninstitut paa Frisendal, hvorfra han efter et 2aarigt Ophold dimitteredes, for at han med Anbefalingsskrivelse derfra og en Understøttelse fra Landhusholdningsselskabet paa 200 Rdl., der senere forhøjedes med 100 Rdl., kunde fortsætte sine Studier i Udlandet.†) Han søgte navnlig Ud-

*) Beretn. om Hedeselsk. Foretag. 1866, S. 36—37.

**) — — — — 1868—71, S. 70.

***) Vejassistent.

†) Erslevs Forf. L. 1858, S. 466.

dannelse i Engvandingskunsten, først ved et længere Kursus i Pommern ved den af Friherre Senft v. Pilsach oprettede Læreanstalt for Engdyrkning og derefter paa Godset Møglin i Mark Brandenburg, hvortil han af Domænernes Jordebogskasse fik en Understøttelse paa 400 Rdl. imod at han efter sin Hjemkomst forpligtede sig til at anvende de af ham erhvervede Kundskaber til for-

Jens Christian Ferslev

nævnte Domæners Tarv, om saadant maatte blive forlangt. Før sin Hjemrejse tog han endnu et Kursus paa en Skole paa Godset Hofwyl i Schweiz, som var oprettet af den da meget bekendte Filantrop Fellenberg, hvis Livsretning og Virkefelt hans fromme Moder af hollandsk Familie, og senere ogsaa den verdensberømte Pestalozzi, som var en Ven af Faderen, bidrog meget til at bestemme. Fellenberg, der købte Godset 1799, ud-

førte her en betydelig Oplysningsvirksomhed, som navnlig tog Sigte paa Samfundets Yderled, de højeste og de laveste Folkeklasser. Han anlagde et Mønster- og Forsøgslandbrug og oprettede en Landbohøjskole. Efterhaanden oprettede han mange andre Skoler som nødvendige Led i Opdragelsens og Oplysningens Tjeneste.

Saaledes udrustet til sin Skolegerning paa Lindholm vendte han efter et længere Ophold i Udlandet hjem

til Danmark. I Forbindelse med Skolevirksomheden udførte han i en Aarrække sammen med sine Elevhold mange fortrinlige Vandingsanlæg, bl. a. Steder paa Timgaard, Viumgaard, Herpinggaard, Holmgaard, Ejsingkjær og Vejrum Præstegaard, af hvilke den Del af de sidstnævnte Anlæg, som laa syd for Gaarden, var Kunst-anlæg.*)

Ferslev opnaaede 1845 et Statstilskud paa 500 Rdl. til sin Skole, samme Aar modtog han Bestalling som Landmaaler og 1852 som Landinspektør. Hans Virksomhed i Ringkøbing Amt synes at være afsluttet sidst i Fyrreerne, i hvert Fald ejede han fra den Tid Christians Mølle ved Frederiksborg, hvor han boede en Tid, men flyttede dog allerede igen til Jylland i 1853**), bosatte sig i Horsens og var som Landinspektør medvirkende ved Anlægget af den østjyske Jernbane, blev 1854 Medlem af Tiendekommissionen for Voer og Nim Herreder og samme Aar Kammerraad. Han døde 1863.

Med Selskabets energiske Formand, Ove Krarup, i Spidsen, saa overlegent dygtige Læremestre som de to Engmestre Ferslev og Feddersen og den noget overdrevne Forventning, Engvandingen ved de første Forsøg havde vakt i Befolkningen om, at den skulde blive en Velstandskilde af en saadan Rækkevidde for Jyllands fattige Egne, at den næsten kunde overflødiggøre andre gode Hjælpe-midler, gik det nu let med at faa sat i Gang ethvert Foretagende, man mente var nødvendig til dens Fremme. Ikke alene udvides Engvandingsskolen til at kunne give

*) Tidsskr. for Landøkonomi 1844, 6. B., ny Række.

**) Medd. af Fru Anna Levin, f. Ferslev, Rungsted. — Det skyldes Dr. phil. L. Moltesen og Sekretær H. Hertels Bestræbelser for at skaffe mig Forbindelse med de bedste Kilder, at det lykkedes at fremskaffe Billeder af de to Engmestre og at efterspore deres Uddannelsesrejse i Udlandet.

en fyldigere Undervisning og uddanne flere Elever, men ogsaa fra Landhusholdningsselskabet og fra Amtet ydes der større Tilskud. Saaledes modtog Selskabet 1844 200 Rdl. fra Amtet, som det besluttede at anvende til gratis Vandingsanlæg for ubemidlede mindre Landbrugere, og det er formentlig af dette Beløb, at Gaardmand Niels Christiansen i Vium, paa Ferslevs Indstilling, dette Aar faar udbetalt 50 Rdl. som Præmie for et af ham udført fortrinligt Vandingsanlæg.

Landhusholdningsselskabets ret betydelige og stigende Tilskud til Engvandingsskolen var betinget af, at dette Selskab forbeholdt sig Ret til at besætte 8 af de 10 Elevpladser, den var beregnet paa, og det landøkonomiske Selskab kunde altsaa kun faa 2 Elever optaget til Uddannelse. I 1. Hold havde det Simon Østergaard Andersen af Staby og Knud Nielsen Husted af Ulfborg, der allerede havde indsendt Ansøgning om at blive antagne, før endnu Forhandlingerne om Skolens Oprettelse var ført frem til Beslutning, og da de begge fremlagde Beviser for Skikkelighed og gode Kundskaber, blev de enstemmig antagne. Husted var noget svagelig og maatte snart igen trække sig tilbage til sit Uhrmagerhaandværk, som han havde forladt for at blive Engvander. Østergaard blev en anset Engmester, men forøvrigt var der endnu to af Navnet Østergaard, nemlig Povl M. A. Østergaard af Staby, formentlig Broder til Simon, og maaske endnu en Broder, nemlig Georg Østergaard, hvis Hjemsted jeg ikke har kunnet opspore, som begge blev uddannede til Engmestre, og alle 3 møder vi i en Aarrække fra 1852 travlt beskæftigede med Vandingsanlæg rundt omkring i Amtet, kun under Navnet Østergaard, og man ved derfor ikke altid, hvem af de 3 det er, man træffer paa. Povl Østergaard har dog Æren for en hel Række mest mindre Anlæg, som i Aaret 1851

blev udførte i Herningegnen, og et større ved Gaarden Tylvad i Hanning, hvorom der foreligger en udførlig Beretning fra hans Haand, og Georg Østergaard ledede bl. a. de Anlæg, Ferslev Lybecher, Skjernbrogaard, lod udføre 1852.*) Derimod er det sandsynligst, at det er Simon Østergaard, der i Aarene 1853—54 er beskæftiget med et større Foretagende, under Sognepræsten Ernst Jørgensens Formandsledelse, i S. Bork ved Lydum Aa, eller i hvert Fald paa Enge, som modtog Vand til Overrisling derfra, i hvilket Øjemed der blev anlagt et Stemmeværk i Aaen.

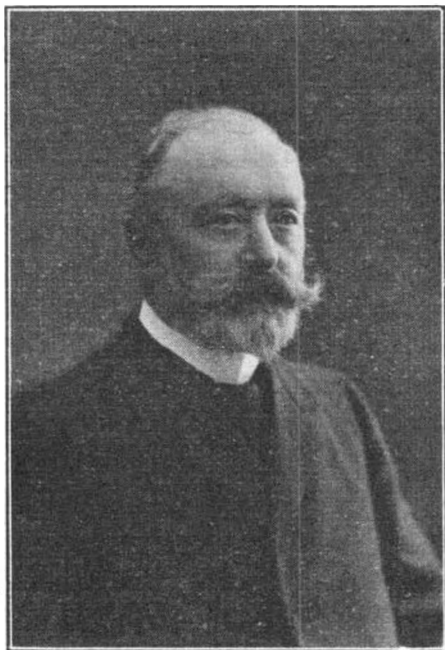
I andet Elevhold (1845) har Selskabet 3 Pladser, hvortil af 4 Ansøgere valgtes: Jacob Jensen Husted af Brejning, Christen Peter Simonsen og Jens Povlsen Kikkenborg af Ulfborg.

I 1846 er Elevantallet paa Lindholm 20,**) mens andre 10 var til Uddannelse paa andre Skoler, deriblandt paa Engmester Feddersens Skole, formentlig paa Engholm. Hvis man gaar ud fra, at alle de 30, der samtidig er til Uddannelse, har en Læretid af 3 Aar, som det sker paa Lindholm, vilde der altsaa aarlig udgaa 10 som færdig uddannede. Det blev, selv om disse Skoler ikke opretholdtes i nogen lang Aarrække, dog i kort Tid en ret betydelig Stab af Engmestre, Selskabet direkte eller indirekte havde Æren for Udsendelsen af, ikke alene i Jylland, men ogsaa til de andre Landsdele, hvor de med anerkendt Dygtighed søgte at løse den Opgave, som mange i et over 30-aarigt Tidsrum paa sine Steder var optagne af, mer end af noget andet Landbrugsspørgsmaal.

*) Utvivlsomt var det under ham Svend Kastbjerg, senere Ejer af Gaarden Høj i Bølling, fik sin første Uddannelse som Engmester.

**) Det er ikke muligt at bestemme det nøjagtige Antal. Mulig er de 30 Elever mere fordelte, thi der synes at være flere Engvandingsskoler i Gang, f. Eks. en paa Søbygaard, hvad jeg dog ikke har opnaaet at faa bekræftet.

Et sidste Led i den Udvikling, som har sit Udspring fra de ukendte Bønders Forslag og Selskabets Beslutning i Mødet den 31. August 1841, er utvivlsomt de Enganlæg, som fra Aarene omkring 1870 til et Stykke ind i det 20. Aarhundrede er udførte af Provst Ove Krarups endnu levende Søn, Ingeniør Peter Krarup, paa Gaarden St. Hvollig i Borris Sogn, som han den Gang ejede, og ellers

Ingeniør Peter Krarup

overalt omkring i Landet, men mest paa Fyn. I en lang Aarrække udstakte han endog sin Virksomhed baade til Tyskland og Sverig. Paa sine gamle Dage har han mest Glæde af de Anlæg, han udførte i Sverig, fordi, siger han, de der er Genstand for mere Omhu, bedre Pasning og Pleje end de Anlæg, han udførte herhjemme og i Tyskland.

Hvorvel Ingeniør Krarup, efter sit eget Udsagn, ikke blev tilskyn-

det af sin Fader til Engvandingsarbejdet, som vakte hans første Interesse ved, at han som Dreng fulgte med Engkarlen ved Reguleringsarbejderne paa Faderens Eng, hvilket førte til, at han senere kom til Skotland for der at lære Engvanding og Dræning under en Landbrugsingeniør Johnsons Vejledning, og uagtet det ikke var hans Tanke at forbinde nogen Læreanstalt med de Enganlæg, han udførte, saa er Kendsgerningen dog ikke

desto mindre den, at det blev de unge Mennesker, han fra Vestjylland førte med sig som Medarbejdere ved de Anlæg, han udførte her hjemme, især de fynske, men dog mest ved de svenske Anlæg, der som Engmestre eller Engkarle blev de bærende Kræfter i Engvandingsarbejderne i deres Hjemegn og er det tildels den Dag i Dag.*)

Fælles for alle Tider synes det at være, at enhver Sag, der har haft Evne til at fremkalde en stærk Bevægelse, som har spændt Sindene i overdrevne Forventninger om, hvilke Goder dens Løsning vilde medføre, kendetegnes ved sin Mangel paa faste Holdepunkter for, hvad det er for Goder man venter sig. Ofte virker disse Forventninger paa Mennesker med et Trylleri, hvorunder de glider over i taagede Forestillinger om en Lykke, som umuligt kan vindes ad de Veje.

I Engvandingsspørgsmaalet synes den Gang selv Jyderne at have glemt at spørge, „om de ka betaal sæ“.

Blandt det meget, der er opbevaret om denne Sag, findes overmaade lidt om Bekostningerne ved Vandingsanlægene og om, hvilket Merudbytte de medførte.

Vandets frugtbarørende Virkninger paa Vegetationen var jo fra Arildstid kendt fra Aakrogene og de smallere eller bredere grønne Bælter i Aadalene. Ogsaa kendte man til hist og her, hvor Forholdene indbød dertil, ved Smaarender at lede Vandet lidt højere, for derefter at skylle ned over en skaldet Sandbrink, eller ved Opstemning at bringe Vandet til at flyde over tørre, sandede Partier; men her var jo Tale om ved kostbare Arbejder,

*) Blandt de ældre, som under Krarup fik deres Uddannelse i Engvandingsfaget, kan nævnes: Kornhandler Peter Christensen, Skjern, Christen Kastbjerg og Laust Boel i Bølling, men især fra Borris blev — maaske lidt senere — mange unge uddannet i hans Tjeneste.

med Stemmeværker i Vandløbene og et endnu kostbarere Kanalsystem at lede store Vandmasser ofte viden om til Brug for de moderne Vandingsanlæg, der næsten altid var Kunstanlæg: Ryganlæg eller Hæng med Transportrender, ret dyre Anlæg, som krævede en meget omhyggelig og forstaaende Pasning, og da disse Betingelser for, at saadanne Kulturenge kunde blive en Velstandskilde i Virkeligheden, som den var i Forventningen, ofte ikke var til Stede, sank Vandingskulturerne i Kurs i samme Grad, som kyndige Engmestre og Engkarle erstattedes af uøvede, uforstaaende eller ligegyldige Arbejdere.

Det er da sikkert denne Mangel og maaske tillige for at lægge en Dæmper paa den altfor stærke Trængsel fra Befolkningens Side om at faa Engmestre sendt ud, saa det var svært for Selskabet at tilfredsstille Efterspørgslen, som bevirkede, at Bestyrelsen anmodede Ferslev om at sammenfatte i bestemte Paragraffer, hvilke Forhold der passede for hver af de forskellige Former for Bevanding, og paa hvilken Jordbund, Sand, Muld eller Tørv, det bedst betalte sig at anvende Vandingskultur, samt Regler for Vandets Benyttelse. Af de 11 Paragraffer, hvori Ferslev sammenfattede Svaret paa de stillede Spørgsmaal, skal her meddeles de følgende 5:

„1) Hvilken Jordbund egner sig bedst for Vandingen? Paa den egentlige Klynebund formenes Bekostningen at være mindst lønnende, da den er udsat for, at de ædelere Planter i Foraaret af Frosten udrives af Jordsmonnet, og kun Stargræsser og deslige af de groveste Græsarter er sikrede derfor. Sandjord anses fordelagtigst til Engvandingen. Endogsaa meget usle Sandjorder kunne ved Vanding blive til meget gode Enge.

2) Om den fordelagtigste Beliggenhed af Jordsmonnet? Dette antages en skraa Beliggenhed at være, da Vandets

Ledning derover lader sig med faa Bekostninger iværksætte. Paa det ganske flade Jordsmon kan ikke overrisles, uden at det dannes til en saakaldt Kunsteng, der er anlagt ligesom i smalle og til Ryggen ophøjede Agre, fra hvis Midte Vandet gennem Tilledningsrenden udrisler, og ved hvis Sider Afløbsrender ere. Men disse Anlæg er kostbare.

4) Om Overstemning med Vand er at anbefale? Overrislingen gives aldeles Fortrinet. Navnlig fordi Overstemningen især maa finde Sted om Vinteren, men det i Foraaret er saa vanskeligt at træffe det rette Tidspunkt til at slaa Vandet af Engen; thi bier man for længe, gaar Engen i Forraadnelse, og sker det for tidligt, ødelægges den let af indtrædende Frost.

7) Om Tiden naar der bør vandes? Efteraarsvandingen begynder noget efter at den sidste Slæt er bjerget; men Engen lægges jevnlig igen tør. Fra Vinterens Begyndelse, saasom fra Novembers Udgang, vandes ikke mere. I Foraaret lader man først Snevandet, som er skadeligt, bortløbe, og begynder da Vandingen. Dog lægges Engen idelig tør, og naar Bundgræsset godt fremkommer, ophører man at vande, og stemmer kun, naar fornødent, Vandet op i Renderne, hvorved Jordbunden mildt befugtes.

8) Om Rendernes Dannelselse? Navnlig bemærkes, at enhver Vandingsrende, 3: en saadan, hvoraf Vandet udledes paa Engen, bør være omtrent horizontal, og Vandet flyde ud over dens hele Bredde, altsaa intet enkelt Sted i sammes Sider gøres Aabninger for Vandet, samt at intetsteds paa Engen maa findes Fordybninger, hvorfra Vandet ikke kan aldeles afløbe, da ellers disse bliver sure.“

Ved samme Lejlighed oplyser Ferslev „om et ældre Anlæg ved Karup, bestaaende af usle Hedebakker, der

endogsaa vare for ringe til at bære Lyng, ere nu gode Enge, der afgiver 2 Læs pr. Td. Ld. af meget god Høe, og at over 1000 Td. Ld. ere nu i disse Sogne saaledes indtagne, og nylig have 2 af Beboerne, uformuende Hedeboender, sluttet Accord om en Tilledningsgrøfts Anlæg for en Sum af 400 Rbd., hvorved en betydelig Strækning kan vandes“. Om Bekostningen ved Engvandingsanlæg udtaler han: „Denne er efter Beliggenheden og Beskaffenheden højst forskjellig, fra 5 Specier til 100 Specier pr. Td. Land“, hvad der jo maa siges at være et meget stort Spillerum. Ingeniør P. Krarup meddeler, at Engen til Ulfborg Præstegaard, som 1845, mens hans Fader var Præst i Ulfborg, blev anlagt af Engmester Ferslev, før Bevandingen gav 14 Læs og efter Bevandingen 40 à 50 Læs godt Hø, og om Udbyttet i Nutiden af Enge han selv har anlagt i Sverig: en Indtægt pr. Td. Ld. af 150 à 200 Kr. for Græsset solgt ved Auktion, hvorfra gaar en Udgift af ca. 30 Kr. pr. Td. Ld.

Selskabets kloge og dygtige Ledelse af Engvandingen gjorde, at det blev den Sag, som først vakte Begejstring i Bondestanden, hvoraf flere fik baade Fantasien sat i Bevægelse og Arbejdsevnen taget i Brug for at være med lige saa fuldt som Föreningerne i Bestræbelserne for at føre den Sag frem til størst mulig Almennytte.

Det første Udslag i den Retning var Dannelsen af et Engvandingsselskab, der tildels havde de samme Mænd i Ledelsen som det landøkonomiske Selskab, men hvis Hovedmand synes at have været den af det landøkonomiske Selskab i flere Henseender noget forbigaaede, dygtige og energiske Helmuth Krarup, Skibbildgaard, som paa mange Omraader havde en betydelig Indflydelse i Herningegnen. Det var da ogsaa der Engvandingsselskabet fortrinsvis havde sin Virksomhed. I det Øjemed at tilvejebringe et Knudepunkt i dette Arbejdsfelt,

købte Selskabet da i Aaret 1843 for en Sum af 4000 Rdl. Nørre Søbygaard i Rind Sogn,*) hvis Jord man mente i større Udstrækning egnede sig for Engvandingsanlæg. Foretagendet gik imidlertid uheldigt. Maaske var Vandmængden, der raadedes over, utilstrækkelig og vistnok af ringe Kvalitet, og desuden var Jordbunden nok ej heller saa vel skikket for Formaalet, som man havde anset den for at være. Efter 10 Aars Forløb var Engvandingsselskabet kørt træt, og det stillede 1853 Gaarden til Bortsalg ved Auktion.

Det næste Skridt, som bevirkede, at Engvandingsarbejderne tog stærkere Fart, fremkom i Anledning af, at Landhusholdningsselskabet i en Skrivelse af 25. Juli 1845 rettede en Anmodning til Formanden for Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab, Ove Krarup, om at fremkomme med et motiveret Forslag til den bedst mulige Anvendelse af et Tilskud paa 1300 Rdl., Landhusholdningsselskabet ønskede at yde aarlig i 3 Aar som Bidrag til Engvandingens Fremme.

Ove Krarups Forslag, der fremtræder som en længere Afhandling paa 11 Foliosider, kan her, af Hensyn til Pladsen, kun gengives i korte Uddrag:

„Ligesom Engvandingen paa flere Steder i Udlandet er bleven erkendt som særdeles nyttig for Agerbrugets Opkomst, saaledes er jeg bleven fast overbevist om, at den ogsaa her i vort Fædreland er af en ganske ualmindelig Vigtighed. Vistnok vil den især for Vester Jylland være dette, hvor navnlig store Udstrækninger af mindre frugtbare eller endnu uopdyrkede Jorder derved kunne komme til god Nytte, men jeg er tillige overbevist om, at ogsaa Øster Jyllands frugtbare eller endogsaa meget frugtbare Egne deraf paa særdeles mange Steder vil kunne høste en højst betydelig Nytte.

*) Tidsskr. f. Landøkon., 6. Bd., ny R., S. 320.

Jeg er derfor overbevist om, at der for Tiden ikke gives nogen Sag, som i højere Grad har Krav paa den offentlige Opmærksomhed i Henseende til det danske Landvæsens Opkomst, og jeg tillader mig just her at udtale denne min Overbevisning, fordi jeg tror, at den endnu tildels mangler almen Anerkendelse.

Der er dernæst næppe noget Foretagende for Landmanden saa fornøjeligt som dette, naar han først er bleven kendt dermed, og selv paa Tænksomhed og Sindsstemning kan det udøve en ikke lidet gavnlig Indflydelse.

Intet anser jeg for vigtigere end Oplærelsen; af alt hvad der hidtil er foretaget har intet stiftet større Nytte. Det første Skridt, at Mænd af den mere dannede Klasse bleve sendte til Udlandet, var aldeles hensigtsmæssigt, og det næste betydelige Skridt, at Bønderkarle bleve oplærte, var det ikke mindre. Jeg forkaster Ferslevs Mening, at man skulde være bange for, at et meget stort Antal Bønderkarle bleve oplærte. Man maa betænke, at mange af Lærlingerne let kommer i andre Stillinger og tabes for Engvandingen. Den hele Fare ved et større Antal er, at Daglønnen kunde synke, men dersom alle de nuværende Lærlinger og et endnu langt større Antal vare udlærte, vilde de dog kunne have en særdeles god Fortjeneste. For Tiden kan en udlært Bondekarl let tjene, som et Middeltal, foruden fri Kost og Logi 80 til 100 Rdl. for Sommeren, og mange ville ogsaa kunne tjene mere. Den udlærte Bondekarl, naar han er vel begavet, vil i Almindelighed endogsaa blive foretrukken for andre Engmestre næsten ved alle Anlæg. De ville ret ofte have de allerbedste Gaver paa at lede Arbejdet rask frem, de kunne allerbedst lære Arbejderen de rette Haandgreb, selv arbejde med, være stedse tilstede, dele ondt og godt med Arbejderen og være til mindst Be-

svær i enhver som helst Husholdning, men især hos Bonden.

Den Opfattelse, mange Herrer har, at Bønderlærlingene ikke skulde behøve eller kunne modtage nogen særdeles theoretisk Oplærelse, er ganske fejlagtig. Denne Oplærelse maa aldeles tilstrækkelig meddeles den første Vinter i Overensstemmelse med Ferslevs Forslag, og de burde producere Attest for, at de de to sidste Vintre under en duelig Lærer have øvet sig i at skrive og regne.

Understøttelsen foreslaas ydet gennem vedkommende landøkonomiske Forening, som Erfaring har lært, hvorledes Anvendelsen heraf allerbedst kan ske.*)

Endnu staar et vigtigt Foretagende tilbage, nemlig Opnivelleringen af de største Strømme i Landet og Planer til store Engvandingsanlæg fra dem. Her ere nemlig Aktieselskaber paa rette Sted, men de kunne ikke let oprettes, førend der kan paavises, at her eller der ligger Arealer af Hundreder eller Tusender Tdr. Ld., som kunne overflødig bevandes og efter Overslagene med den eller den omtrentlige Bekostning. Dette Arbejde vil ingen privat Mand eller landøkonomisk Selskab lettelig være i Stand til at udføre, og burde det formentlig derfor iværksættes ved det Offentliges Omsorg, men saa nyttigt som dette Arbejde er, og saa mange Hænder, som det kunde sætte i Bevægelse, vil det dog for Kostbarhedens Skyld ikke her kunne foreslaas, hvorimod jeg dog troede allerærbødigst at turde henvise dertil.

Efter foranførte ville de her allerærbødigst foreslaaede Udgifter desværre overstige den ovennævnte Sum, og jeg vover derfor at gaa uden for den til mig gjorte

*) Iøvrigt gaar Forslaget ud paa, at Beløbet anvendes 1) til Uddannelse af Engvandre, 2) Tilskud til Jordbesiddere, og 3) til Præmie for en Bog om Engvanding, der skulde være dem, man havde om den Sag, langt overlegen.

gunstige Anmodning, ved at foreslaa det høje Selskab allerunderdanigst at ansøge om, at Hs. Majestæt Kongen til Landhusholdningsselskabets 1300 Rdl. ville allernaadigst for 3 Aar føje et lige saa stort Beløb. Jeg vilde ikke driste mig til dette Forslag uden under Forvisningen om, at Hs. Majestæt skulde ikke fortryde denne Anvendelse, og Sagen paa denne Maade vilde være vel ordnet.“

Det maa siges, at Ove Krarup havde en heldig Haand til at fremstille denne Sag i en gunstig Belysning, ti det Forslag, han indsendte 27. Oktober 1845, hvoraf foranstaaende er Uddrag, bragte det landøkonomiske Selskab alt hvad det ønskede, endog i Overmaal. Fra Rentekamret modtog Selskabet gennem Amtet en Skrivelse, dateret 3. Maj 1846, hvoraf efterfølgende er Uddrag:

„Efter at Rentekamret havde korresponderet med Generalstaben angaaende en fra Direktionen for Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab indkommen Ansøgning om, at der med Hensyn til Engvandingsvæsenets Fremme maatte for offentlig Regning blive iværksat en Undersøgelse af de større Vandløb i Amtet m. v., har Kollegiet allerunderdanigst forelagt Hs. Majestæt Sagen, hvorpaa Allerhøjstsamme under 11. dennes allernaadigst resolv. saaledes:

Vi ville allernaadigst have Direktionen for Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab tilkendegivet, at de attraaede Opmaalinger, som er fornødne i Anledning af den paatænkte Benyttelse af de større Aaløb i bemeldte Amt til Engvandingsanlæg i større Omfang, ville efter foregaaende Forhandling mellem en af Generalstaben dertil bemyndiget Officer og vedkommende Amtsraad samt fornævnte Direktion snarest mulig, uden Udgift for Selskabet blive foretagne i anstundende Sommer ved

Generalstabens Foranstaltning, samt at det derefter vil komme under nærmere Overvejelse, hvorvidt Affattelsen af Beregningen over de med Engvandingsanlægene forbundne Omkostninger kan overdrages enten Generalstaben eller en Officer af Ingeniørkorpset. Det tilføjes, at Kammerherre, Generalmajor Steinmann er anmodet om at træffe de i den omhandlede Anledning fra Statens Side fornødne Foranstaltninger. Det blev (oplyser Ingeniør P. Krarup) daværende Kaptajn Læssøe, der kom til at lede de Arbejder, som i Overensstemmelse med ovenstaaende af Generalstaben blev udførte i Skjernaadalen i Sommeren 1846, hvis Resultat er indlagt paa 9 Blade, der opbevares i Generalstabens topografiske Afdeling, hvorfra de kan erholdes tilkøbs.

Krigen hindrede, at nogen af disse Planer kom til praktisk Udførelse den Gang, og at der blev udført lignende Planlæggelse for Vandets Benyttelse ved andre Stor-Strømme. Fortsættelsen af denne Side af Selskabets Virksomhed skyldes, som andetsteds nævnt, Hedeselskabet, der dog efterhaanden, som bekendt, gaar mere i Retning af Aaregulering og Afvanding af Aadalene.

I Aaret 1852 har Selskabet dog atter dette Spørgsmaal fremme, hvad der fremgaar af et Brev, Ove Krarup, efter at være flyttet fra Egnen, skrev til Tang: „Vilde Du behagelig erindre, at den i næstsidste Møde vedtagne Indstilling til Regeringen angaaende Storaan ikke er indgiven, da jeg antog, at Du bedre kunde gøre dette.“

*

*

I Aaret 1846 møder en ung Mand, Christen Simonsen i Stavning, som med Interesse har fulgt den Virksomhed, Selskabet har udfoldet for raa Jorders Opdyrkning og Engvanding, frem med et Andragende til Landhusholdningsselskabet om Understøttelse til Kulturarbejder i den

Retning. I Andragendet oplyser han, at han i en Række af 20 Aar brugte Tømrer- og Snedkerhaandværket og lod sig noget erfare i Maleri og Tegning. Fik midt i denne Periode overladt af Faderen sit Fædrenehjem — vistnok et Boelssted — i Bousøby, som han 10 Aar senere solgte og købte derefter Øster Bjerregaard, hvortil, foruden Agerjorden, hørte 65½ Tdr. Ld. Hede, Mose og knoldet Kær. Videre hedder det: Jeg har saa vidt muligt foranstaltet Engvanding til mine egne Enge og i flere Aar lagt mig efter med største Flid at opfordre andre til i Forening med mig at udføre et større Engvandingsanlæg fra Ganer Aa, som løber igennem Skern Sogn, men som endnu ikke er fremmet for de mange Hindringers Skyld, der møder samme.

Dette Andragende er bilagt med Tegning af Jordstykket. Selve Tegningen er vel ikke noget Kunstværk, men giver alligevel en ret god Forstaaelse af Kultiveringsplanen, hvoraf der er indlagt et Rids, og den forskellige Jordbundsbeskaffenhed er afmærket med forskellige Farver. Desuden vedlægges en Beregning over Omkostningerne ved Kultiveringen og en hel Række Anbefalinger, hvoraf følgende er Uddrag:

Sogneforstanderskabets Flertal: „Dersom Foretagendet kan udføres, der er af et saa betydelig Omfang, at kun faa Steder i Landet frembyder et saa vidtløftigt Terrain, som kan forvandles til Eng, tvivler man ejheller om, at det vil blive velgørende i sine Følger og opmuntre flere til i det mindre at efterligne det. Foretagendet udkræver en Mand, der ej trættes ved de Hindringer, som et saadant Foretagende, der griber ind i fleres forskellige Interesser og Ejendomsrettigheder, nødvendig maa møde — en Mand, der med Kyndighed og Indsigt forener Udholdenhed, Fasthed og Mod til at bære og overvinde alle de forskellige Modsigelser og Chicaner,

der vilde afskrække enhver, der ej besidder disse Egenskaber; og da Supplicanten (Ansøgeren) er Sogneforstanderskabet bekendt som en Mand, der ved Tænksomhed, Erfaring og Duelighed hæver sig over Pluraliteten (Fler-tallet) af sin Stand — som en Mand, der ej skyer nogen Opofrelse for at fremme ethvert gavnligt Foretagende, der giver Udsigt til at bære Frugt —, hvorom ogsaa hans eget Agerbrug vidner“ o. s. v. Derefter følger en varm Anbefaling om at yde ham den ønskede Understøttelse (et rentefrit Laan paa 2000 Rdl.), og det oplyses, at Ansøgerens Ejendom ved at realiseres vil overstige denne Sum. Dateret Stavning d. 27. Januari 1846 og underskrevet af:

Søren Jensen, Niels Peder Nielsen, Mads Christensen, Anders Pedersen, J. M. Valeur.

Sogneforstanderskabets Mindretal skriver: „Vi finder vel ingen Grund til andet end at anbefale Supplicanten som en forstandig og duelig Mand. Men forresten finder vi ingen Behag i saadan en vidtløftig Foranstaltning af ovennævnte Mand, og tillige tvivle vi om, at Vandet vil blive tilstrækkelig nok til at vande saa stor en Ejendom, som er foreslaaet.“

Niels Jensen Pig, Niels Hahne, Niels Jensen.

Ansøgningen var desuden anbefalet af Sognepræsten, Sognefogden, Stiftslandinspektør^A Fløe og endnu flere, men Resultatet bliver alligevel til Trods for, at den ogsaa er anbefalet af det landøkonomiske Selskab, Afslag, idet Rentekamret lader Ansøgeren melde, „at der ikke her haves Fond til Bestridelse af et saadant Laan“.

Blandt flere andre Enkeltmænd, der var stærkt optagne af Engvandingsspørgsmaalet maa, foruden Hel-muth Krarup, endnu nævnes Stiftslandinspektør Fløe i Lønborg. Han var virksom for at bringe Folk paa hans Egn, som havde Enge, der egnede sig til Vanding, i

Forbindelse med Selskabet, ligesom han var Selskabets betroede Mand, naar det gjaldt Erklæringer om udførte Anlæg, hvortil der af Smaakaarsfolk i hans Nærhed søgtes om Tilskud. I Aaret 1844 henstiller Fløe til Selskabet at have Opmærksomheden henvendt paa: „Det til Vanding i det store bekvemmeste Hedestrøg jeg kender i Ringkøbing Amt, som er langs østen med Aaen, der løber forbi Vorgod, Vium og Ahler samt op i Øst fra samme med den Strøm, der kommer fra Kibæk Mølle. Paa dette Sted vil efter min Formening kunne tages ca. 1000 Td. Ld. under Vanding. Strøget har den heldigste Beliggenhed som muligt; thi dels findes der næsten ingen gamle Enge ved Strømmen, der kunne lide ved disses Flytning, dels befindes der ingen Møller ved disse Strømme, og endelig maatte de ny Enge faa en endnu større Værdi i en saadan Ørk end paa de bedre Egne, hvorpaa jeg alt for 4 Aar siden har gjort Det kgl. Landhusholdningsselskab opmærksom. At der imidlertid vil være mange Vanskeligheder at overvinde betvivler jeg ikke, saa Selskabets bedste juridiske og tekniske Kræfter vil finde en vid Mark at virke paa.“

Ved Selskabets Møde den 2. Marts 1847 gav Tang Beretning om en Rejse, han Aaret før havde foretaget gennem Tyskland, Frankrig, Italien o. fl. Lande. Om Engvandingsforetagender, han paa denne Rejse har set, udtaler han bl. a. følgende: „Jeg maa anbefale især paa side og fugtige Jorder meget smalle Agerbede, hvilket ej alene er Brug i det sydlige Tyskland, men ogsaa i Frankrig, Belgien og Holland. Paa førstnævnte Sted bestaar Ageren kun af 3 sammenkastede Furer. I øvre Italien, hvor alle Floder ere opdæmmede og gaa mellem Diger af 5 til 10 Alens Højde, frembringes ved Vandinger overordentlige Afgrøder i dette milde og varme Klima, saa man gør Regning paa en Hø-Af-

grøde hver Maanedsdag, foruden den Nytte man drager af Vandingerne paa Agerland og Rismarkerne. De store Floder tilhøre Regeringen, og Vandet til Vandingerne købes af private Landmænd. En Forpagter, som besad en Ejendom paa ca. 159 Td. Ld., betalte saaledes Regeringen 4000 Fr. for Vand om Aaret.“

Med den Afbrydelse 3-Aars Krigen voldte saa mange Foretagender, og hvoraf ejheller Engvandingsarbejdet forblev uberørt, vedblev Selskabet med Iver at arbejde for denne Sag. Dog led den ogsaa en følelig Svækkelse ved, at de to Engmestre, Feddersen efter faa Aar og Ferslev nogle Aar senere, traadte ud af Selskabets Tjeneste, og da Ove Krarup i Aaret 1852 forlod Egnen, var dermed de Kræfter, som grundlagde og var Virksomhedens Bærere i Begyndelsen, tabte for den; men heldigvis havde disse Mænds Betydning været stor nok til at redde Sagen fra at falde.

Blandt de mest yndede af de unge Mænd, som var uddannede under Selskabet, maa nævnes Jens Riiskjær. Hans Uddannelse afsluttedes 1852 med et Kursus i Dræning paa Gjeddesdal. Dræning, som var næsten ukendt herovre, var allerede da i fuld Gang paa Sjælland, og Teglværkerne i Omegnen af Gjeddesdal havde optaget Drænrørsfabrikationen. Jens Riiskjær var da af Selskabet eller maaske af Tang, efter hvis Tilskyndelse dette Kursus var kommen i Stand, anmodet om at skaffe sig Oplysninger om Fabrikationsmaaden, hvad der dog mislykkedes, da, som han siger: „Fabrikanterne ej vilde ud med Sproget.“ Men Tang hittede paa en anden Udvej. Han lod J. Riiskjær lægge Hjemrejsen over Aarhus, hvor Tang meddelte ham Billet (5 Rdl.) til Landmandsforsamlingen, og fik aftalt med ham, at han skulde derfra tage op til Frisenborg og være med ved Dræningen nogle Dage der. Samtidig skulde han efter Af-

tale med Grev Friis, der selv fabrikerede Drænrørene, faa Lejlighed til at gøre sig bekendt dermed. „Efter sin Hjemkomst var J. Riiskjær tilstede ved Selskabets Møde den 28. Oktober for at give Underretning om Udførelsen af det ham overdragne Hverv samt for at meddele Oplysninger til Selskabets Medlemmer.“

I over 50 Aar vedblev Interessen for Engvanding at være levende i Befolkningen, og den fremmedes jævnt, efter Selskabets Opløsning, ad de 3 førnævnte Veje af de af Selskabet uddannede Engmestre, af Ingeniør P. Krarup og af Hedeselskabet; men med den stigende Brug af Kunstgødning sløvedes Sansen for gode, velplejede Vandingskulturer, og ligeledes forsvandt ogsaa Engmestrene sammen med det Aarhundrede, der havde fostret dem.

Den før saa blomstrende vel nok hist og her lidt for vidtdrevne og overplejede Kultur, er næsten forsvunden og allerede nu mer end halvvejs glemt. De faa ny Anlæg med Ligegyldighedens Præg over sig og de vanrøgtede Levninger fra den gamle Tid, som endnu findes, skulde saavist ikke bidrage til at forlænge Tidspunktet for denne gamle Kulturs Undergang.

Havde man i sin Tid med Skønsomhed brugt de to Hjælpemidler, Kunstgødning og Vanding, i Forbindelse med hinanden, da vilde sikkert derved være opnaaet en højst fuldkommen, værdifuld og varig Støtte for Agerbrug og Kvæghold, som ikke tilnærmelsesvis naas ved den ensidige og hurtige Skiften, man nu er inde paa.

*

*

*

Hvor meget Engvandingsbevægelsen virkede som en Vækkelsesbølge, den første af økonomisk Art, som vakte ogsaa Bondestandens Interesse her i Landet, den var

dog slet ikke dansk i sin Oprindelse. Ved Mænd, som for offentlig Bekostning var uddannede i Tyskland, blev ikke alene Metoden, men ogsaa Instrumenter og Redskaber, alt af Hjælpemidler, hvormed den skulde fremmes, tildels endog Engkarle, indførte derfra. Ogsaa Lederne ret aristokratiske Tankegang var sikkert en Vare, de førte med sig fra Tyskland. Det, at Ferslev ikke en Gang turde betro Engvandingssagen ført videre af de Elever af Bondestanden, han selv havde uddannet, men kun saa den betrygget under en Overledelse af Mænd, som var udgaaet fra en Stand med større Intelligens og udstyrede med en højere teoretisk Uddannelse, tyder paa, at han ogsaa havde en Svaghed i den Retning. Det er sandsynligvis Uoverensstemmelsen mellem ham og Ove Krarup paa dette Punkt, der førte til, at han, som det synes alt for tidlig, opgav Skolen paa Lindholm.

Ved at læse Engmester Ferslevs Bog: „Landøkonomisk Rejse til Tydskland, Elsas og Schweitz“,*) en Beretning paa over 300 Sider, som indeholder mange interessante Oplysninger om, hvor stærkt man mange Steder i Tyskland var optaget af landøkonomiske Spørgsmaal og hvilken Interesse for Landbrugsvirksomhed, der var vakt ved de to store Reformatorer, Døktorerne Alb. Thaer og Liebig — og specielt om Engvandingen i det Land, hvorfra vi saa direkte fik denne indført — be- styrkes man kun i denne Opfattelse. Reformen dernede var stærk nok til at bringe en kgl. Amtmand (Schenck) til at give Afkald paa Statsembedet for med Spaden i Haand at være med til at fremme Engvandingen. I Arbejde paa sin Eng traf Ferslev ham 1842, og da havde han stadig personlig i 6 Aar arbejdet med i sit Landbrug.

*) Bogen udkom 1844 paa Ferslevs eget Forlag.

Hvor fristende det end kunde være at følge Ferslev paa hans Rejse, maa dette dog her opgives. Kun ganske enkelte Smaatræk, som kan være karakteristiske hver paa sin Maade, skal her anføres.

Ferslev havde Sans for god Økonomi og var kritisk overfor Pedanteri og Sjuskeri. Han kunde beundre de kunstige Vandinger og deres Vidundervirkning paa Sandjorderne ved Berlin, men aldrig faldt han paa at overføre noget af den Slags paa dansk Grund. Det var ikke det storslaaede, men det solide, han særlig havde Øje for. Paa sin Rejse i Hessen ser han Vindyrkningen i Opkomst paa Steder, hvor der i Stedet burde været Humlehaver; derom siger han: „Hvorfor skal dog ikke hvert Land frembringe de Produkter, dets klimatiske Forhold bestemmer; hvorfor skal det mangle Afsætning paa sine overflødige Produkter, bundet ved Toldens Baand, og savne eller med Nød kultivere andre? Et fremtvungent Produkt er dyrt.“ I Marburg, ved hvis Universitet Liebig var Professor i Kemi, gjorde han hans Bekendtskab, hvad han satte megen Pris paa. Paa Vej derfra gik han over en Eng, som Bønderne selv passede med Vanding; derom siger han: „En Eng, der vandedes i saadant Overmaal, at jeg nær var bleven siddende deri; Bønder ere Bønder; de ville hellere fordærve deres Enge end give nogle Dalere ud.“

Han beundrede hele Ordningen paa Möglin, hvor han opholdt sig længst. Der lededes fremdeles Bedriften efter de teoretiske Grundsætninger, hvorpaa den af Alb. Thaer med saa megen Held var grundlagt i Aarhundredets Begyndelse, og hvor han samtidig havde oprettet sin fortrinlige landøkonomiske Lærestalt, som der endnu gik Ry af.

Forholdene paa Hofwyl, hvor Opholdet kun blev af kort Varighed, da han ikke traf Fellenberg hjemme, er

han ikke nær saa begejstret for; der eksperimenteres alt for meget med kunstige uøkonomiske Driftsmaader baade paa Mark og Enge til, at de kunde vinde hans Bifald. Derimod roser han meget Fattigskolen, som den menneskekærlige Fellenberg havde oprettet; den, mener han, udretter en Gerning til megen Gavn.

Det var, som før nævnt, gode Kræfter, der hos os satte Arbejdet i Gang, men de forlod os saa snart igen, og nu, man har Sagen paa saa lang Afstand, kommer man let til at tænke paa, om man ikke ved bedre at støtte de stedlige Kræfter, som stod tilrede, Mænd som Jens Stoulund, Christen Simonsen og Helmuth Krarup, havde givet Bevægelsen et mere hjemligt Præg og større Varighed.

Ingeniør P. Krarup meddeler paa Anmodning om et af ham udført større Vandingsanlæg følgende, som anføres til Afslutning af det her omhandlede Afsnit af Engvandingens Historie i Ringkøbing Amt.

„I 1870 købtes i N. Vium, Ringkøbing Amt, 32 Tdr. Ld. Hede. En Vandingskanal fra Vium Aa blev ført langs den højst beliggende Grænse, og Arealet anlagdes til Bevanding hovedsagelig som Hænganlæg. Efter 2 Aars Vanding solgtes Græsafrøden, og samme Aar købtes Vandingsarealet af 5 omboende Lodsejere. Pekuniært var Resultatet dette, at den udlagte Kapital kom tilbage med 100 pCt. Rente. Aarsagen til dette Udbytte var dels et billigt udført Anlæg, dels at det anvendte System: „Hæng“ udnytter Vandet bedre end andre Anlæg. Dertil kommer, at det er lettere at vedligeholde og letter Indhøstningen.

Nogle Aar senere købtes der ved S. Omme Aa en større Hedegaard i Borris Sogn, hvortil der ogsaa hørte ca. 30 Tdr. Ld. Engkroge langs med Aaen.

I Henhold til et Nivellement, udført af Ingeniør Brøn-

sted ved Hedeselskabet, kunde 2 Kanaler, en paa hver Side af Aaen, føres i en saadan Højde, at der paa den indkøbte Gaards Jord kunde bevandes ca. 90 Tdr. Ld.

Efter at nævnte Kanaler var anlagte, blev Arealet mellem disse omdannet til Vandingseng.

De 60 Tdr. Ld. oven for Engkrogene var hovedsagelig lyngbevokset, kun en mindre Del opdyrket. Vandings-systemet var „Hæng“ og „Naturanlæg“. Udgiften pr. Td. Ld. ca. 70 Kr.

Det 3die Aar efter Anlæggets Fuldførelse solgtes Græs fra en Del af Arealet til en Gennemsnitspris af 50 Kr. pr. Td. Ld. kun for 1ste Slet.

Engkrogene betaltes med ca. 70 Kr. og de fordums Hedestykker med 30 Kr. pr. Td. Ld.

I Forhold til Udgifterne var dette et tilfredsstillende Resultat, der dog vilde have været betydeligt større, hvis der havde været anvendt passende Sorter Kunstgødning; men i de Tider var Anvendelse af Gødning til Vandingsenge endnu ikke anerkendt som formaals-tjenlig. Derimod ved man nu, at Gødning netop er fordelagtig paa mager Jord, naar dens Anvendelse gennemføres paa erfaringsmæssig Maade med Kvælstof, Fosforsyre og Kali.“

III

Have- og Plantningsarbejder

Det stod ganske overordentlig smaat til med Interessen for Plantning og Havevæsen i Ringkøbing Amt, da den for sit patriotiske Sindelag og denne Sags utrættelige Forkæmper landskendte Kammerherre Riegels i Aaret 1843 udsendte sit Opraab, der søgte Tilslutning i alle Stænder, om at være med i en Landsforening til Fremme af Plantning, men især Havebrug, som han mente var saa overmaade forsømt her i Lan-

det og allermest i Vestjylland, hvorfor han med desmere Kraft arbejdede paa at vække Sansen for og Kærlighed til Sagen netop blandt Befolkningen herovre, hvor Naturforholdene vel lagde Hindringer i Vejen, men tillige stærkt opfordrede til at iværksætte Foretagender af den Art for i den mest udsatte af Blæsten hærgede Egn at faa bragt den haardt tiltrængte Læ for Markerne og skabe Hygge omkring Hjemmene ved at skærme dem med lunende Plantninger. Men de Tilknyningspunkter, han fandt til Fremme af sine Planer, var ikke mange.

Med 4—5 af Selskabets ledende Mænd havde Riegels længe staaet i Forbindelse og støttet deres Arbejde paa dette Omraade, men til Trods for de ikke ringe Anstrengelser, der udfoldedes fra disse Mænds Side, var det ikke lykkedes det lille Selskab at udrette noget videre.

Maaske var der naaet mere, om Riegels for Vestjyllands Vedkommende havde holdt sig til Plantningssagen alene og ventet med at snakke om Frugtavl for ikke at tale om Prydanlæg, indtil der ved Træplantninger var frembragt det fornødne Læ, og Sansen gennem disse Forarbejder gradvis var bleven udviklet til et naturligt Krav om ogsaa at faa lagt ind lidt Haveanlæg til Nytte og Forskønnelse. Efterfølgende er et meget kort Uddrag af forannævnte Opraab:

„Hvem der berejser det kære Fødeland og ser det bedre Korn paa Markerne, ser de gamle Huse gøre Plads for nye og bedre — glæder sig over disse Beviser paa en tiltagende Velstand, men hyppig føler man tillige et Savn ved at erfare, at der ikke med denne Fremgang er fulgt Lysten til at forskønne sin nærmeste Omgivelse ved en Have, for derved at erhverve sig selv baade Fordeel og mangel behagelig Nydelse i det daglige Liv.

Vor Almues Uddannelse vil og maa gaa frem med Velstanden. Vi maa faa Sans for ædlere Nydelser end dem, Overdaadighed i Mad og Drikke og ydre Glans kunne give, og denne vil ytre sig paa alt, hvad som nærmest omgiver os; hvad er da mer at ønske og anbefale Landmanden end Frugt- og Havekultur, der forædler og glæder Sindet, der krydrer det tarveligste Maaltid med mange lige saa nærende som velsmagende Frugter, og der øver den heldigste Indflydelse paa Agerbruget.

Idet jeg da efter Fleres Opfordring tillader mig at indbyde til et Haveselskab for Enhver fra Jylland-Fyen og de andre Provinser, der kunde have Lyst til at tiltræde Selskabet som Deltagende i dets Virksomhed og de Fordele, vi efterhaanden haabe at kunne indrømme vore Medlemmer, maa det her være mig tilladt at fremstille, hvad jeg antager, et saadant Selskab kunde gavne, og i dette Øjemed fremhæve, hvad vi mangle, og hvorledes et saa udbredt Selskab kunde afhjælpe Manglerne.

Vi mangle Planteskoler, der kunne tilfredsstille Trangen til forædlede Frugttræer og til vilde Træer til Læ; samt hvor vi for billige Priser kunne søge de utallige Frembringelser af Havekulturen, der fryde baade ved deres Nytte og Skønhed.

Slige Planteskoler skulde Selskabet befordre anlagte paa forskellige Steder i Provinserne, dels af Private ved dertil antagne Gartnere, og derved skulde Selskabet gives forskellige Tilknytningspunkter dels paa Fyen, dels i Jylland, saaledes at det ene Sted understøtter det andet, naar det behøves. Paa denne Maade vilde man ogsaa bedre kunne imødekomme de forskellige Egnes særdeles Fornødenheder. Paa disse Steder skal der tilige anstilles Forsøg med Saaning og Plantning af alt det Nye, der anbefales saavel i Havekultur som i Ager-

bruget, og hvilket stundom lige saa lidet egner sig for vort Klima, som det ofte mislykkes af Mangel paa omhyggelig Pleje eller den saa højst fornødne Læ mod kolde og skarpe Vinde. Selskabet kommer vel saaledes paa en Maade til at bestaa af flere mindre Afdelinger, for hvilke Planteskolerne anses som Tilholdningspunkter; men disse skulle dog virke til eet Maal og understøtte hinanden gensidig.

Vi mangle delige Havekarle, der uden at være lærde Gartnere kunne anlægge og forestaa en mindre Have; disse maa kunne oplæres paa de forskellige Planteskoler.

Manglen paa den højst fornødne Kundskab til disse Materier maa kunne afhjælpes ved at udgive en Haveavis, der oplyser om alle Havekulturens ældre og nyere Frembringelser, fremstillet i et Sprog, saaledes at den af alle kan læses med ligesaa megen Nytte som Interesse.

Selskabet skulde hver Vinter fremskaffe Havefrø, som stedse tages fra de bekendte bedste Steder. En Selvfølge er det, at der først tages, hvad af gode Sorter er at faa i Landet.

At vi er langt fra Maalet og at Planen synes saa vidt udstrakt, maa ikke afskrække. Er Begyndelsen først

Kammerherre Riegels

gjort, saa kommer Høsten nok. 38 af de Herrer Deputerede i den jyske Stænderforsamling have villigen lovet at fremme Sagen, enhver i sin Kreds.

Vort lille Land er ved Naturen allerede delt nok. Her er et almindeligt Foreningsforetagende, der maa kunne blive alle Provinser lige kært, da det lige meget indbefatter alles Interesser. I Forening med de Mænd, der have særdeles Interesse for Sagen, at lede dette Selskabs Kræfter til dette fælles Maal, skal være mig lige saa magtpaaliggende, som Arbejdet ikke skal afskrække mig, naar Sagen blot maa faa Fremgang ved mange Deltagere, men derfor frygter jeg ikke. Mit Haab er nu hverken mer eller mindre end efterhaanden at samle et ret talrigt Selskab af alle Stænder og i alle Provinser, hvis Formaal skal være at fremme det kære Fødelands Kultur og Forskønnelse. Hvad kunde der ikke udrettes ved Planteskoler i passende Forbindelse med Realskolerne i Aarhus og Odense og med Landets Seminarier, ikke for at danne Gartnere, men for at vække Interessen for og Erkendelse af, at Jordens Frembringelser er Danmarks vigtigste Indtægtskilde. En Sandhed, der endnu ikke synes tilfulde erkendt."

Før dette Selskab oprettedes, maa der i Forvejen have været et Haveselskab i Virksomhed, thi i et Brev fra Fjelstrup til Ove Krarup, dateret 6. Maj 1842, findes i Slutningen: „Du har vel hørt, at Hs. Majestæt har skænket 600 Rdl. til Selskabet til Havedyrkningens Fremme, især til Øjemedet at opelske Frugttræer i Jylland."

Riegels havde Storsyn paa Have- og Plantningssagen. Han vilde omskabe Vestjylland til et idyllisk Landskab ved at forvandle de nøgne Klitter og de magre Hedestrækninger til Skovland, og han vilde fremelske Læplantninger, der kunde lune for Hjemmene og beskytte

de Frugt-, Pryd- og Urtehaver, han forestillede sig maatte fremkomme i Forbindelse dermed. Lægger man Mærke til den Betydning, han tillagde Plantningen for Agerbruget, maatte det jo ikke synes saa helt urimeligt at naa dette Maal i et Landskab, som i Forvejen havde Bakker og Dale og en Rigdom af Bække og Aaer med Bælter af grønne Enge. Maaske manglede Riegels det praktiske Haandelag, der skulde til for at virkeliggøre dette Storsyn. Det gik ham bogstavelig som Sædemanden i Lignelsen. Han saaede Træfrø i Mængde af mange Slags paa den haarde Hedebund, og Fuglene aad det, noget Palle Fløe i Kollund synes at være den eneste, der søgte at værge sig imod ved at dække over det med et tyndt Lag afslaaet Lyng, og han saaede i Udlægsmarken paa den dyrkede Hedejord, ofte ogsaa flere Slags i Blanding, og det spirede og groede sammen med Dæksæden, men de fleste Planter frøs væk i Vinterkulden, og Resten kvaltes af Ukrudtet Sommeren efter eller fristede en krank Tilværelse endnu en stakket Tid.

Riegels manglede ikke Sans for og Forstaaelse af bedre Kulturmaader, dem kendte han jo godt nok fra sine egne fortrinlige Planteskoler, og han raadede indtrængende nok Folk til at bearbejde Jorden bedre til Udsæd eller Plantning og ofre nogen Pleje paa de unge Planter. Men ved den anden Fremgangsmaade kunde man uden for megen Besvær faa anvendt det af Staten, Selskabet eller af Plantningspatrioter skænkede Frø. Det blev jo som bekendt Dalgas, der med bedre praktisk Greb og større Held, da Tiden dertil var inde, bragte Virkeliggørelsen af Riegels' Storsyn og sit eget et godt Stykke Vej frem mod Maalet.

Riegels' Betydning for Plantningssagen i Vestjylland laa mest i den redebonne Hjælp han ydede de faa in-

teresserede for at faa gode Plantninger frem ved deres private Hjem, hvad der utvivlsomt om end sent har medvirket til at fremme Interessen for denne Sag.

Det landøkonomiske Selskabs Formand, Ove Krarup, var i flere Henseender Riegels' Aandsfrænde, og at han i Plantningssagen var stærkt paavirket af ham og ængstelig for, hvordan det skulde gaa med at faa den fremmet, fremgaar af følgende Brev han lige før sin Bortrejse fra Egnen skrev til sin Svoger og Stedfortræder i Formandspladsen, Evald Tang, N. Vosborg:

„Jeg vil ret ønske, at Du straks indleder Korrespondance med Riegels. Han er i Sandhed sjælden praktisk og meget nidkær. Man behøver blot at se hans egne Planteskoler. Inderlig vil det smerte mig, om ikke Du og Selskabet snart skulde komme i en levende og glædelig Forbindelse med ham.

Hvorvidt Selskabet skal drage Omsorg for Fjelstrups Planteskole, derom beder jeg dig konferere med ham.

Træplantningen kan virkelig nu komme til et nyt Opsving, og gid det lykkes! De nye haardføre Træer og en forstandig Behandling vil virke overordenligt. Om Karles Oplærelse, som under Riegels' Bestyrelse kan erholdes gratis paa Viborg Hede under Bang, maa Du endelig korrespondere med Riegels, for at disse betimelig kunne være engagerede for at oplæres næste Foraar 2—3 eller 4 Karle. Træfrø, tror jeg, bør ligesom i Aar for Selskabets Regning aarlig uddeles gratis til Lysthavende for 10 à 20 Rbd.

Du maa endelig straks gøre Indstilling til Indenrigsministeriet efter Riegels' Brev om 2 à 300 Rdl. aarlig til Træplantningen. Selskabet vil ikke blive misfornøjet derover — og dette Despoti tør Du nok øve.“

At Selskabet paaskønnede Riegels' Arbejde, viste det ved den 7. Septbr. 1852 ved et Møde i Holstebro at

optage ham som Æresmedlem efter at han i flere Aar havde været Medlem af Selskabets Komité for Træplantningens Fremme, sammen med Tang og Dahl.

Der er tre Navne, som ikke før er stærkt fremhævet, vestjyske Landmænd aldrig maa glemme. Jeg nævner dem her sammen, deres Arbejder til Gavn for Landbostanden omtales hver paa sit Sted, nemlig: Skolelærerne Michelsen, Fjord og Dahl. Med Hæder kan de nævnes tillige som fremragende i deres Lærergerning.

Skolelærer J. Fjord forstod sig som ingen anden paa Dyrkning af Køkkenurter og Roefrugt, og han forstod at udnytte dem paa en god og nyttig Maade til Føde for Mennesker og Dyr. 1841 skrev han en Bog om Dyrkning af Hvidkaal, der vandt saadant Bifald i Selskabet, at saa ansete Mænd som Præsten Ove Krarup, Herredsskriver Schou og Proprietærerne Bay og Ægidius paatog sig at samle Subskribenter for at Bogen kunde blive trykt og læst af mange.

Det allerførste Tilløb fra Selskabets Side til at fremme Trævækst paa Heden, synes at være dette beskedne, at Fjelstrup ved Selskabets Møde 1. April 1828 overleverer Dahl et Parti Frø af Gran, Lærk, Ahorn, Ask, El og Birk, som Rentekamret havde sendt Selskabet til Udde-
ling blandt lysthavende Medlemmer. Denne Fremgangs-
maade brugtes i en Arrække — og først 4½ Aar der-
efter ved Selskabets Møde 8. Novbr. 1832 fremlægger Fjelstrup Plan til Fremme af Sagen paa en helt anden Maade. Forslaget gik ud paa, at der efter Overenskomst med Direktionen for den af Selskabet oprettede Spare-
kasse anvendtes noget af dennes Grundkapital til derfor at udføre et Skovanlæg i Nærheden af Holstebro. Ho-
vedpunkterne er følgende:

„a) At finde Jord dertil.

b) At faa denne uden altfor store Bekostninger.

- c) At faa et dueligt Menneske ansat derved.
- d) At Stykket ikke bliver mindre end omtr. 80 Tdr. Ld., helst Hedejord.
- e) Selv at opelske Træplanterne uden maaske til 30—40 Alen om Nord og Vestre Sider, for at give Læ for det sildigere plantede.
- f) Ikke at anvende flere Midler dertil end man har at disponere over uden Laan.“

Paa disse Spørgsmaal gaves intet Svar. Men da Fjelstrup dertil knyttede et Forslag om at vælge Heden ved Vasehuset i Tvis til et saadant Skovanlæg, blev Sagens Afgørelse ved Stemmeflerhed udsat til næste Møde.

Dette blev afholdt 8. Januar 1833, og Sagen blev af 12 blandt 14 tilstedeværende Medlemmer afgjort saaledes, at Skovanlægget skulde paabegyndes saa tidlig som muligt i kommende Foraar paa et Jordsmon tæt ved det af Dahl plantede Anlæg uden for Holstebro Byes Østerport. Der forhandlede med Kancelliet om Sanktion paa, at der overdroges Selskabet et Areal af Holstebro Præstegaards Jord, samt med Rentekamret om Overladelse af Planter fra Feldborg Plantage.

Fra Kancelliet modtog Selskabet følgende, dateret 4. Oktober 1833:

„Hs. Majest. Kongen har under 11. forrige Maaned allernaad. resolveret o. s. v.

Vor Gunst! o. s. v. Efter derom sket Forestilling have vi ved vor Resolution af D. Datum allern. bevilget og tilladt, ligesom vi og hermed bevilge og tillade, at de østen for vor Købstad Holstebro i den østlige Kant af de Byfogden og Sognepræsten sammesteds overladte Embedsjorder beliggende Hedebanker, overdrages Holstebro og Omegns landøkonomiske Selskab til Beplantning, uden nogen Købesum eller Grundskats Erlæggelse, samt

uden at disse Banker ansættes til særskilt Hartkorn, alt paa Vilkaar, at Jorden af Selskabet tilbørligen besørger frahegnet de øvrige Embedsjorder.“

Allerede i Foraaret 1833 havde Selskabet faaet den Meddelelse fra Rentekamret, at det ved Henvendelse til Plantør Nærentz vilde faa udleveret 4000, mest Naaletræsplanter, for 2 Rdl. rede Sølv, nemlig 3 Mark pr. Tusende til Opgravning og Transportomkostninger, og i det paafølgende Efteraar modtog Selskabet som Gave fra Fjelstrup 2000 Granplanter.

I 1834 blev der plantet til Hegn i den østre Side El og Birk, og i den vestre Side Pilestiklinger. Elleplanterne var skænkede Selskabet af Proprietær v. Bracht til Rydhauge, og dermed var Beplantningen fuldført uden at Bekostningen overskred det Beløb, som af Selskabet beregnet, og hvoraf Hovedparten var et Tilskud paa 60 Rdl. fra den af Selskabet i Aaret 1827 oprettede Sparekasse. 1835 anskaffes fra Them Sogn ved Silkeborg 1150 Hyldeplanter, som Dahl ønskede at anvende til Indhegning af Skovlukken til Lægaard Mølle.

I Aaret 1839 gøres fra Byens Side Forsøg paa at faa udvidet og forskønnet Plantningen uden for Holstebro „østre Bom“, hvortil der fra dens Side var sammen-skudt en Sum paa 18 Rdl. courant, der allerede var anvendt, og Udvalget fremkom derefter med Begæring om, at Selskabet dertil vilde yde mindst 50 Rdl. Kravet synes at have vakt lidt Misstemning i Selskabet, som i sit Møde derefter 24. Septbr. s. A. bestemte ved de fleste Stemmer at bidrage en Gang for alle 25 Rdl. Sølv.

Under Skolelærer Jens Nielsen Dahls Førerskab var sikkert dette Foretagende i de bedste Hænder, og det var ikke hans Skyld, at Resultatet blev kummerligt. Som Formand for Havekomitéen lagde han meget Ar-

bejde ind paa at overvinde Hindringerne, den karrige Jord frembød, men Tilsidesættelse taalte han ikke.

I 1840 hedder det, „afstod han fra Anlæggets Bestyrrelse“, fordi Selskabet havde overdraget Forvaltningen af et Tilskud paa 25 Rdl. (formentlig det Aaret før omtalte) til Anlæggets Forskønnelse til Overauditor Petersen og Byskriver Schou, og da Fjelstrup i Selskabets Møde

Skolelærer J. N. Dahl

21de Januar 1841, hvor Dahl ikke var tilstede, spurgte de tilstedeværende, om dette var Grunden til hans Tilbagetræden, da blev det bemærket: „Aarsagen til, at Anvendelsen af de 25 Rdl. blev overladt de tvende Herrer, var, at Anmodningen om denne Udtælling var kommen fra dem, og forøvrigt blev der gjort opmærksom paa, at de nævnte 25 Rdl. endnu var i

Selskabets Kasse.“ Maaske blev de saa alligevel udbetalt til Dahl, og han dermed var tilfreds. Der blev i hvert Fald ikke den Gang valgt nogen anden i hans Sted.

Ved Selskabets Møde den 10. Novbr. 1840 var det bleven besluttet at købe et Stykke Jord paa 6—7 Tdr. Ld. i Nærheden af Byen, som efter sin Beliggenhed og delvise Beskaffenhed ansaas for meget passende til Bomskole (Planteskole), naar dette kunde købes for højest

145 Rdl. courant. Det er ikke muligt at afgøre, om denne Handel kom i Stand, thi de sparsomme Forhandlinger, der herefter føres i Selskabet om Have- og Plantningsspørgsmaal, giver ikke noget klart Billede af, om de gælder det gamle eller maaske et nyt i dettes Nærhed liggende Anlæg. Det sidste er vistnok Tilfældet, eftersom Selskabet i Foraaret 1842 modtog som Gave fra Konsistorialraad Bjerregaard*) 2000 unge Frugttræer; thi dem havde Selskabet jo næppe Anvendelse for i det gamle Anlæg.

I 1845 gør Dahl Alvor af at udtræde af Havekomitéen, og da skete det under Selskabets Taksigelser „for den af ham i denne Virksomhed udviste Nidkærhed og Møje“, og i hans Sted valgtes Forstplantør Nærentz. Men Selskabet kunde ikke undvære Dahl i Hovedkomitéen, og allerede i 1847 udvalgte han paany med et meget stort Stemmetail. Den gamle Komité bad om sin Entledigelse, da den ikke mente, at den kunde udrette noget til Gavn ved at arbejde med Bomskolen ved Holstebro Østerport, eftersom den saa ringe havde svaret til sin Hensigt, og som den derfor foreslog Selskabet at afhænde. Den ny Komité kom da foruden Dahl til at bestaa af Ove Krarup og Fjelstrup, og da Selskabet sluttede sig til Forslaget om at afhænde Anlægget med Planteskole paa Bakkerne ved Holstebro østre Port, som det i sit Møde 2. Marts 1847 besluttede skulde bort-sælges ved offentlig Auktion, blev det den nye Komités væsentligste Opgave at forestaa og ordne Salget paa bedste Maade.

Det var utvivlsomt Fjelstrups Hensigt at skænke det Selskab, han interesserede sig saa meget for, og som havde nydt saa meget godt af hans Arbejde, en Plante-

*) Pastor Hans Bjerregaard i Hjermland var kendt vidt omkring for den store Iver, han viste for Træplantning. Red.

skole, for at det altid selv kunde producere gode og billige Planter, men da man ved Valg af Jordstykke til Plantningsforetagendet saa lidt tog Hensyn til hans Mening, og da Selskabets Forsøg mislykkedes, har dette sandsynligvis gjort, at hans Gave fik en mere almindelig Karakter. Paa det Tidspunkt, da Ove Krarup rejste fra Egnen, har der da sandsynligt endnu været tænkt paa fra Fjelstrups Side, at Gaven skulde tilfalde eller dog administreres af Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab, hvorfor skulde ellers Ove Krarup bede Tang om at forhandle med Fjelstrup derom?*)

En Skrivelse, som findes opbevaret i det landøkonomiske Selskabs Arkiv paa N. Vosborg, har følgende Indhold:

*„Patriotisk Gave!**)*

Det fortjener at bringes til offentlig Kundskab, at Hædersmanden Justitsraad Fjelstrup til Sindinggaard i Ringkøbing Amt har — for paa en varig Maade at befordre den for Jyllands Vesteregn saa vigtige Træplantning — til en permanent Planteskole ved Gavebrev skænket et grundmuret Hus***) i Sinding Sogn med betydelige Underliggende af 4 Skpr. Hårkorn, hvorfra skal udleveres Træplanter for billig Betaling til Jyllands Vesteregn og navnlig til Beboerne i Sinding, Ørre og Tjørring, ligesom han til Kulturen paa Viborg Hede har afsendt Stedets Fæster for at undervises i Planteopelskning og Udplantning efter de der anvendte Metoder. Foretagendet skal for at gøres varigt underlægges en eventuel Administration og er foreløbig overdraget Kammerherre Riegels.

*) Se Ove Krarups Bemærkning til Tang i Brevet foran Side 36.

**) Gavebrevet findes i „Berl. Tid.“ Nr. 73, 1852.

***) Huset blev senere kaldt „Knapnæring“.

Den alderstegne Justitsraad Fjelstrup har derved sat hans mangeaarige Virksomhed til Hedekulturens Fremme et lige saa smukt som varigt Minde. Maatte mange følge hans Eksempel, og maatte navnlig de respektive landøkonomiske Foreninger imødekomme den hæderlige Givers skønne Hensigt.“

Med Aaret 1847 afsluttes Selskabets direkte Virksomhed for Have- og Plantningssagen, men for dog som hidtil at virke noget til den Sags Fremme, foreslaas det som tilforn aarlig at yde 50 Rdl., som skulde anvendes til Støtte for private Planteskoler, hvoraf man vilde søge at faa en oprettet ved hver af Amtets Købstæder og en i eller ved Herning. Lærer Haahr, Holstebro, oplyser, at der nu intet er tilbage af den Beplantning, som fandt Sted paa Bakkeskrænterne uden for Holstebro Østerport, mens de var i Selskabets Eje, og at Arealet siden den Tid har været paa flere forskellige Hænder, men nu ejes af Gæstgiver Sophus Knudsen i Holstebro.

Det gik her som næsten alle Steder i de Dage. Trods alle Anstrængelser og alle Ofre fra Offentlighedens Side for at fremme Plantningen, lykkedes den kun, hvor Forholdene var gunstige og Foretagendet i kyn-dige Hænder.

Hvor var dog Almuens Sind lukket og dens Jord gold! Riegels' varme og gnistrende Nidkærhed fængede endnu slet ikke, og de kønne Pletter, som de faa Planteelskere med flittige Hænder skabte, forblev endnu længe uønsede.

Vilde det ikke være en tiltalende Opgave for Holstebro By og de 5 Landboforeninger, som blev Arvtagere efter det landøkonomiske Selskab, at tilbagekøbe Bakkerne ved Holstebro Østerport, for i Forening ved Nutidshjælpemidler at fuldføre det Værk, som By og Land gennem dette

Selskab i Fællesskab, under Savnet af Hjælpe­midler, forgæves lagde saa meget Arbejde ind paa saa langt tilbage i Tiden? Vilde det ikke være et værdigt Minde at sætte den nidkære Skolelærer Dahl og det gamle Selskab, nu da Hundredaaret for dettes Oprettelse er forhaanden?

GULDSMED M. LIND: MINDER OM HOLSTEBRO

Nedskrevne og belyste af J. ALDAL

(Fortsat)

HANDEL

Før Mands Minde

Trods sin Lidenhed har Holstebro ogsaa i tidligere Tider haft dygtige, ja endog adskillige fremragende og landskendte Købmænd. Berømtest af disse er *Chr. Christensen Linde*,*) der begyndte som Købmand i Holstebro og døde som en af Landets rigeste Godsejere og Ejer af 12 komplette Herregaarde, 2 Aar før sin Død adlet under Navn af de Linde. At han i sin Ungdom skal have været Bissekræmmer og ude i Vesterhavsegnen skal have købt et Svinetrug, der var et ved Stranding inddrevet Døbebækken af Guld, som han solgte for 19,000 Rdl., er kun et Sagn til Forklaring af hans senere store Rigdom. Denne havde en mere naturlig Oprindelse. Han var født 1626 som Søn af Købmand og Raadmand Christen Jepsen Linde, over hvem der har været en Ligsten paa Holstebro Kirkegaard ved Kirken, hvorefter han døde 1652, 72 Aar gl. Oluf Nielsen mener, at Chr. Jepsen Linde har været en Bondesøn fra Linde i Asp Sogn. Sønnen Chr. Christensen Linde har overtaget Faderens Købmandshandel, og dels ved Flid og Sparsommelighed, dels ved Giftermaal med Borgmester Niels Solgaards Datter Dorothea 1660, naaet

*) O. Nielsen: Hjern-Ginding Herreder, S. 145 ff.

frem til Velstand, som han stadig øgede med stor Dygtighed. Særlig havde han store Leveringer til Hær og Flaade (hvortil sigtes ved Ordene paa hans Ligplade: de „Fædrelandet udviste Tjenester“) og laante Penge ud til forarmede Adelsmænd i Aarene efter den ødelæggende Svenskekrig; naar hans Skyldnere saa ikke kunde klare deres Gæld, gjorde han Indførsel i deres Herregaarde og blev paa den Maade Godsejer og Adelsmand. Han døde paa Pallisbjerg 1706. I den sidste Snes Aar af sit Liv gav han sig næppe af med Handel i Holstenbro, selv om han vist ejede Gaarden her til sin Død. Hans 6 Sønner blev alle rige Herremænd.

Lindes Købmandsgaard er nu Ch. Christensens i Nørregade lige op ad Raadhuset. Hotel Schaumburg har ogsaa oprindelig været Købmandsgaard, hvor det hollandske Kompagni *Becher og Lind* som før omtalt drev Handel, og hvor Familien siden havde Forretning.

Et anseligt Købmandshus var Familien *Grøn*, der ved Giftermaal var beslægtet med Solgaard'ene, idet Karen Solgaards ældre Halvsøster Ane Solgaard var gift med Præst i N. Felding Laurids Grøn, og en af deres Døtre, Dorthea Linde Grøn, blev gift med Gersdorpha (Karen Solgaards fjerde Mands) Farveribestyrer, Andreas Hansen, hvis Børn antog Moderens Navn Grøn. Bekendtest af dem var *Peder Grøn*, som omkring 1700 drev store og indbringende Forretninger paa Holland, saa han blev kaldt „Peter den Store“. For hans Søn *Laurids Grøn* gik det tilbage, især paa Grund af Ildebrande. Forretningen var knyttet til Farverigaarden i den Gade mellem de to Torve, som har faaet Navnet Grøns-gade efter Familien, der i flere Slægtled drev Forretning her; men i det 18. Aarhundredes Slutning flyttede de til København, hvor Familien fremdeles blomstrer. Grosserer i København M. E. Grøn og Hustru stiftede 1868 et Legat

paa 5000 Rdl., hvoraf Renten uddeles til trængende i Holstebro i 6 Dele paa 25 Rdl. og 3 paa 12½ Rdl.*)

M. E. Grøns eneste Søn, Grosserer L. J. Grøn, forøgede 1875**) dette oprindelige Legat med 5000 Kr., og i nyeste Tid har atter dennes Søn M. C. Grøn, Handelshusets Indehaver i København i 3. Led, føjet en lignende Sum til det Grøn'ske Familielegat i Holstebro.

Handelen paa *Ladepladsen Struer* har fra gammel Tid voldt de Holstebro Købmænd Bryderier. Saaledes udstedte Holstebro Borgere 16. Oktober 1711 en Advarsel i Anledning af, at der blev begaaet Forprang i Hjerm-Ginding Herred, idet en Del Fæstebønder understod sig at indkøbe paa 2—3 Mile, til at sælge Flæsk, Smør, Talg, Huder, Voks og Honning, ja til deraf at „blænde“ Mjød at sælge i Pottetal, brygge Øl og Brændevin at sælge i Potter og Kander, samt sælge Jærn, Salt, Humle, Tjære, Sæbe, Hør og Hamp, Holstebro By og Konsumtionsforvalteren til Skade. — Man tager næppe fejl, naar denne Forprang særlig har fundet Sted i Sognene Nord for Holstebro og særlig har været knyttet til Struer.***)

Mere bestemt nævnes Struer i en Besværing, der 1733 blev indgivet af Holstebro Indbyggere. Heri klages over, at Købmænd i Aalborg lagde sig for Struer med Ladninger af Tømmer, Jærn, Salt, Hør, Hamp, Tjære og andre Varer og handlede paa Holstebro Distrikt. Men Aalborg Magistrat paastod, at Aalborg havde Privilegium af 23. August 1655 til frit at handle i Limfjorden, og den fremkaldte endog et Tingsvidne fra Holstebro Byting, at Aalborg Borgere af Arilds Tid uden mindste Paaanke hidtil havde besejlet Struer Sund og haft fri Handel med Varer at sælge og købe.†)

*) Frølund: Holstebro, S. 75 og 99.

**) Byraadets Forhandlingsprotokol under 14. Maj 1875.

***) Oluf Nielsen: Hjerm-Ginding Herreder, S. 22.

†) Smst., S. 22.

Men Holstebro Købmænd klager dog fremdeles over den utilladelige Handel med ind- og udgaaende Varer i Struer til stor Fornærmelse for Holstebro By og de kgl. Intrader. Et Reskript af 27. Juni 1777 forbød da aldeles paa Ladepladsen Struer at have Oplag af nogen som helst Varer til Udsalg; dog tillodes det Købmændene i Holstebro alene at have Oplag af Bygningsmaterialer.*)

Denne Bevilling fik imidlertid ikke stor Betydning, og en Del Købmænd i Holstebro indgav derfor 1797 en Ansøgning om „kgl. allernaadigst Bevilling for de handlende i Holstebro, at de foruden de Privilegier og Rettigheder, som de har af Losse- og Ladepladsen, maatte end ydermere bevilges at lade der paa Stedet udsælge til Egnens Beboere de Varer i Tømmer, Salt, Jærn, Tjære og Hør, item og indsamle af Egnens Beboere deres Korn, Smør og videre Produkter, af hvilken en saadan kgl. allernd. Bevilling vilde flyde den Fordel for Handelsstanden i Holstebro, at naar den der holdt Oplag og Udsalg, item indsamlede Produkterne under Art af Kompagnihandel, som fra Købstedet Holstebro kunde drives ved 1 à 2 Karle, blev Landprangerne ved saadan Nærværelse og Opsyn frygtsomme og ved enhver Lejlighed kunde altid ved Ekspresse i Hast faas Bud efter Rettens Betjente etc., og paa den anden Side havde Egnens Beboere den Fordel, at de ved Stranden kunde modtage Tømmer, Jærn, Salt og Tjære m. m., som ellers maatte være for tung og lang en Vej at hente tilbage fra Holstebro.“ At faa en saadan Kompagnihandel, mente man, vilde afskaffe Land- og Forprangshandelen.

Byfoged Tranberg medgav dette Andragende en længere Anbefaling, hvori han ogsaa bl. a. fremhæver den

*) O. Nielsen: Hjerm-Ginding Herreder, S. 22.

Fordel, Landmændene Nord for Holstebro vilde opnaa ved en saadan Ordning, idet de bekvemmere kunde hente de grove Varer, de behøvede, og faa mere for deres Produkter i Struer end i Holstebro, naar Købmændene her slap for Førselen paa Vogne de 2 Mil til og fra Struer.

Uagtet Amtmand Hansen ikke ventede, at Landhandelen vilde afskaffes paa den Maade, anbefalede ogsaa han Ansøgningen, og ved Reskript af 28. Septbr. 1798 bevilgede Kongen, „at det maatte være Køb- og Handelsmændene i Holstebro tilladt paa det Byen tilhørende Losse- og Ladested Struer enten hver for sig eller i Forening ved Fuldmægtige til Egnens Beboere at sælge Tømmer, Salt, Jærn, Tjære og Hør, samt af Egnens Beboere indkøbe Korn, Smør og andre Produkter for igen at udsælge til fremmede.“

Kompagnihandelen kom da i Stand, men det omtales dog i Amtsbeskrivelsen 1833, at nogle Mænd i Struer havde visse Handelsrettigheder. De indlod sig imidlertid ikke i Forretninger af Betydning paa egen Haand, men var mest at anse som Mellemmænd for Købmændene i Aalborg.

1829 tilhørte Kompagnigaarden (nuv. Schous Gaard), der var paa $4\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn, Søren Winkel i Aalborg, Chr. Nødskov i Holstebro og Andr. Vestergaard i Struer. Til Gaarden hørte Losse- og Liggepenge af hvert Fartøj, som lagde til ved Struer. *) De tre Ejere falbød i nævnte Aar Gaarden til Salg, og den blev saa overtaget af 4 Købmænd i Holstebro, der derefter i en Aarrække drev Kompagnihandelen i Forening. Den ene af de tidligere Ejere, *Christen Nødskov*, der havde Forretning paa Stortorvet i nuv. Købmand Fjeldsteds Ejendom, gik

*) Ovenstaaende Fremstilling af Forholdet mellem Struer og Holstebro er efter Oluf Nielsen: *Hjerm-Ginding Herreder*, S. 23—26.

over i det ny Selskab; de tre andre var *Christen Agerskov*, der havde Forretning i Bisgaard ved Nørreport og havde tjent Penge som Bindkræmmer, *Jens Damgaard* (i Boghandler Willes Ejendom paa Nørregade), gift med en Søster til Agerskov, og *Houmark*, der drev Handel i nuv. Købmand Kraghs Gaard paa Sønderland. Disse fire bragte altsaa Kompagnihandelen i Struer fuldstændig over paa Holstebro-Hænder, og Forretningen dreves herfra ved Handelsbetjente dernede endnu i Linds Drengenaar omkring 1840.

Holstebro-Købmændene nøjedes imidlertid ikke med at handle med de i det kgl. Reskript af 1798 nævnte grove Varer. I 1844 klager derfor Toldforvalter Lund over, at den Købmændene i Holstebro tilstaaede Ret til at handle med visse grove Varer udstrækkes til Handel med *Kolonialvarer*, i hvilken Anledning Amtet forlanger Kommunalbestyrelsens Betænkning. — Repræsentanterne vidste ikke noget Forslag at gøre til dette Misbrugs Indskrænkning og mente, at denne Sag ikke havde Interesse for Byen, men kun nogle af dennes Købmænd.*)

I 1852 oprettedes ifølge Skrivelse af 21. August fra Generalpostdirektøren en *Person- og Brevpost* mellem Holstebro og Struer. — I Forvejen gik der kørende Post til Viborg, først direkte, senere over Skive, idet Postvognen efter at være kørt forbi Skave drejede om ad Djeld og Sevel, og ligeledes over Herning til Silkeborg. Møller i Fuglsang havde Postkørselen før Banen kom.

Ved Struer kunde kun Smaaskuder gaa ind paa den flade Strand; de større Sejlskibe laa ude i Vigen, og Varerne lægtedes i Land paa Koge af et Par Mænd, som havde en Levevej heraf. Vognene kørte ud i Vandet og blev læsset fra Kogene, eller de kørte med

*) Borgerrepræsentanternes Protokol, 1. Marts 1844.

Kornlæs eller andre Udskibningsvarer ud i Vandet, hvor Varerne langedes ned i Baadene. Disses Førere skulde gerne have en Drikkeskilling for at lade Arbejdet gaa villigt fra Haanden, siger Lind.

Da *Dampskibsfarten* kom i Gang paa Limfjorden, blev det imidlertid nødvendigt at skabe bedre Anløbsplads ved Struer. Først gik en lille Damper fra Aalborg til Struer, vistnok sat i Gang af Aalborg Købmænd i 1842 eller 43. Lind var som Dreng nede at se dette Dampskib, som dengang var et Særsyn paa disse Kanter af Landet.

I 1854 ansøgte man Generalpostdirektøren om at faa direkte Dampskibsforbindelse fra Struer til København, hvilket tilstodes Kommunalbestyrelsen ved Skrivelse af 13. Juni s. A. Det var altsaa et Skib under Postvæsenet til Post-, Person- og Vareførsel.

Allerede forinden var man begyndt at arbejde paa Anlæg af *Havn ved Struer*. I Borgerrepræsentanternes Møde 3. Juli 1853 vedtog man at andrage Indenrigsministeriet om, at Overslag over Omkostningerne ved Anlægget af en Havn ved Struer maatte affattes paa Statens Bekostning, og at Udgifterne til Havneanlægget maatte afholdes ved Laan.

Der blev derefter nedsat en Komité til Havnens Opførelse, bestaaende af Konsul *H. P. Rygaard* (hidtil Holstebro, fra 1854 Struer), Toldkasserer (senere Toldforvalter) *Schou*, Prokurator *Repsdorph* og Købmand *Mads Schou*. I Borgerrepræsentanternes Møde den 23. Marts 1854 tilstodes med Regeringens Bekræftelse Konsul Rygaard en Erstatning af Havnepengene paa 200 Rdl. aarlig for Losse- og Liggepenge, som han nu oppebar (han maa have afkøbt Kompagnigaarden Retten hertil), eller ogsaa en Erstatning paa 5000 Rdl. een Gang for alle, naar Havnekassens Status tillod det. Det

vedtoges endvidere at søge Omkostningerne ved Havneanlægget nedbragt til 12,000 Rdl. ved Licitation, og Byfogden skulde forhandle med Ministeriet om Optagelse af et Laan.

I Kommunalbestyrelsens Møde den 15. Maj 1854 besluttede man at gøre Indstilling til Ministeriet angaaende Havneanlægget i Henhold til den afholdte Licitationsforretning. I Mødet den 29. Marts 1855 blev fremlagt og drøftet de af Premierløjtnant *Hoskjær* forfattede Konditioner over Havnen ved Struer med tilhørende Tegninger og Overslag. Man vedtog at overdrage det daglige Tilsyn med det hele Anlægs Fuldførelse til *Hoskjær*, der paatog sig dette Hverv mod et Vederlag af 350 Rdl., for hvilket Beløb han forpligtede sig til at holde en paalidelig Mand paa Stedet. Hertil antoges Havnebygger Ole Nielsen Gadholdt af Sæby.

Der laantes saa først 5000 Rdl. af Holstebro Sparekasse, og desuden laantes til Havneanlægget af det Classenske Fideikommis 17,000 Rdl. Skønt det ikke ses af Kommunalbestyrelsens Forhandlingsprotokol, blev de 5000 Rdl. fra Sparekassen vist dækket af Laanet fra det Classenske Fideikommis; men Anlægget af Havnen kom til at koste meget mere end oprindelig paatænkt.*) Med Udbetalingen af det sidste Laan havde det iøvrigt store Vanskeligheder. Gang paa Gang begærede Indenrigsministeriet yderligere Oplysninger om dette Laan, og Fideikommis'et har vist haft vanskeligt ved at frigøre Pengene, saa Kommunalbestyrelsen maatte til Dækning af Udgifterne gøre midlertidige Laan, først 3000 Rdl. fra Proprietær Gjeding, Trøstrup i Timring, saa 5500 Rdl. fra Proprietær Bøgeskov i Aulum. 12. Juni 1856 vedtog Borgerrepræsentanterne „at tilstille det Classen-

*) Ifølge Raadstueprotokollen under 5. Maj 1856 var Overskridelsen omtr. 5000 Rdl.

ske Fideikommis Obligation for endvidere 6000 Rdl. foruden de alt beholdte 6000 Rdl.“ Altsaa havde man til Juni Termin 1856 modtaget 12,000 Rdl., hvoraf Laanene fra de to Proprietærer tilbagebetaltes; men endnu manglede 5000 Rdl., som man vist modtog i Decbr. Termin 1856; thi i Kommunalbestyrelsens Møde den 19. Januar 1857 gaves Obligation for dette Beløb som Rest af „det contraherede Laan af 17,000 Rdl.“. Men endnu derefter begærede Indenrigsministeriet „yderligere Oplysninger“!

„*Holstebro Havn ved Struer*“ blev saaledes anlagt i 1855—56. Den var bestemt for 20 mindre Skibe, væsentlig Skonnerter, der sejlede paa Norge med Korn og Smør fra Købmændene i Holstebro og Struer, som til Gengæld modtog Tømmer og Trælast derfra, og for Dampskibe, der sejlede paa Limfjordsbyerne og København. Havnens Indtægter var de første Aar 15—1700 Rdl. Derefter steg disse og Skibsfarten saaledes, at der allerede i 1867 foretoges den første Udvidelse med 3000 Kvadratfavne, og i Begyndelsen af Firserne (1882 og 1884) udvidedes Struer Havn paa ny. Havne- og Bropengene steg nu til omtr. 15,000 Kr. aarlig i de Aar, da Østersfiskeriet var knyttet til Struer. I 1903 skete den tredje Udvidelse, som nu fortsættes med en ny, større end nogen af de tidligere, hvorved Havnen skal uddybes til 14 Fod. Udvidelsen med tilhørende Vej- og Sporanlæg vil medføre Udgifter af mindst 160,000 Kr.

Selv om det stadig er Holstebro Købstad, som ejer Havnen ved Struer og Gang paa Gang har sat store Kapitaler ind paa at holde den paa Højde med Tidens Krav, er det selvfølgelig langt fra Holstebro Handelsstand alene, som har draget Fordel af Havnen. Men den har været et godt Aktiv for Byen, og den har øvet Tiltrækningskraft paa flere af Holstebros fremragende

Købmænd. Saaledes har baade Konsul *H. P. Rygaard* i Midten af 1850erne og Købmand *M. Schou* (Fader til Konsul Chr. Schou, død som Bankdirektør i Aarhus 1916) forlagt deres Handelsvirksomhed til Struer.

Holstebro Opland er i nyere Tid blevet indsnevret mod Nord af Struer og mod Sydøst af Herning, der begge er vokset op paa hver sin Side af Hardsyssels gamle Hovedstad i dens tidligere Handelsomraade i Løbet af den sidste Menneskealder. Herning er nu paa Størrelse med Holstebro og Købstad fra 1913, og Struer er mer end halv saa stor som Moderstaden og er blevet Købstad fra 1. April 1917. Naar Holstebro alligevel har kunnet vokse i Indbyggerantal og Velstand, skyldes det dels det stærkt øgede Vareforbrug hos Landboerne, dels Stigningen i Jordbrugernes Tal, særlig ved Hedeegnenes Opdyrkning, samt ikke mindst Byens driftige Handelsstand og Industri.

Lind fortæller:

Fra det tidligste Guldsmed Lind kan huske tilbage, Slutningen af 1830erne, var der i Holstebro ligesom nu to ugentlige Torvedage, nemlig Tirsdag og Lørdag.*) Derimod spillede Torsdagen, som nu er den Dag, da de fleste Landboere kommer herind, dengang ingen Rolle; den er først i nyeste Tid bleven Ugens „største

*) 7. Juli 1837 tilskrev de eligerede Borgere (Eyndhoven, Feller, Nødskov og Fischer) Amtet om Tilladelse til, at „Holstebro Torvedage maa i Stedet for om Tirsdagen afholdes om Lørdagen“, eller hvis det ikke kan tillades, at Landboerne da maa „komme til Holstebro om Lørdagen og der paa Torvet at sælge fersk Kød, Fisk samt alle øvrige Fødevarer i store og smaa Portioner“. Andragendet begrundedes med, at Haandværkere og Daglejere fik deres Ugeförtjeneste den Dag og saaledes bedre kunde købe ind end om Tirsdagen. — Den sidste af de to Henstillinger maa være bleven tilladt, saaledes at der i Virkeligheden for een Torvedag opstod to fra Slutningen af Trediverne.

Dag" ved Leveringen af Svin til Slagteriet og ved Handelen med Maanedsgrise paa Torvet. Medens Tirsdagen nu kun har ringe Betydning som Torvedag, var den næsten hele det 19. Aarhundrede den Dag, paa hvilken de fleste kom herind fra Landet. Lørdagen betød i tidligere Tid ikke meget; det var mest nogle Landboere, som falbød Kød paa Torvet, og enkelte Fiskere fra Struer og Handbjerg; men disse kom ogsaa om Tirsdagen. Ja, der kom ogsaa Fiskere helt ude fra S. Nisum, Husby og Fjaltring med fersk Fisk, som Rødspætter og Torsk. Det var især Omegnens Landboere, som paa Torvedagene solgte Oksekød, Lammekød og Flæsk paa Torvet, medens Byens Slagtere mest falbød Kød i Husene, og kun ganske enkelte stod paa Torvet. Men de saa naturligvis noget skævt til, at Bønderne gik dem i Næringen, og da Slagter C. Hillers, der havde været Medlem af Kommunalbestyrelsen i Fyrreerne, hørte, at Jakob Madsen fra Bur, der i Reglen stod til Torvs med Kød, skulde opstilles som Kredsens Folketingsmand, sagde han: „Ja, lad os faa Jakob Madsen i Rigsdagen, saa slipper vi da fri for at have ham herinde paa Torvet med Kød.“

Omkring 1840 var, efter hvad Lind husker, de vigtigste Købmandsforretninger i Holstebro følgende:

Ved Nørreport, hvor nu Gartner Vestergaard bor, var *Schmidts* Købmandshandel, og lige over for havde gl. *Chr. Agerskov* Forretning i Bisgaard (nuv. Nikolajsens Gaard). Agerskov havde først tjent Penge som Bindkræmmer og købte ikke blot Bisgaard med sit betydelige Jordtilliggende, hvor nu Bisgaardsgade er anlagt, helt ned over Blødens Bæk ud til Frøjkvej, men fik efterhaanden flere Ejendomme i Nørregade, mellem Bisgaard og Raadhuset. Sønnen *Chr. Skjerlund Agerskov* overtog Bisgaard og de fleste andre Ejendomme efter

den gamle († 1866), men solgte efterhaanden væk heraf, navnlig af Bisgaard Jord til Baneanlæg og Bygninger.

I *Lindes Gaard* ved Siden af Raadhuset var der i Fyrrerne ingen Forretning; Gaarden ejedes af Drejer *Knud Meden* og Tømrer *Skjoldborg*, der havde delt den. Meden havde Fløjen mod Raadhuspladsen og Hjørnet ud til Nørregade, og Indkørselen var ad Raadhustorvet gennem Porten.*) *Skjoldborg* ejede den nordre Del af Gaarden, men maatte sælge denne til Prokurator *Repsdorph*, som atter solgte Haven ud mod Nørregade til Agerskov, der her opførte en Bolig til Læge Benzon (nuv. Guldsmid Linds Ejendom).

I 1854 købte Købmand *Chr. Christensen*, en Skolelærersøn fra Skern, der havde lært Handelen i Ringkøbing og 1846 begyndte Købmandsforretning i nuv. Manufakturhandler Steenstrups Ejendom, den Del af *Lindes Gaard*, som Drejer Meden havde ud mod Raadhuspladsen og paa Hjørnet, for 3000 Dl. Christensen maatte dernæst købe Resten af Tømrer *Skjoldborgs* Gaardspart op til Haven, som da ejedes af Prokurator *Repsdorph*, senere af *Chr. Agerskov*, af hvem Guldsmid Lind i 1865 købte Grunden og opførte sin Bygning paa. Købmand *Chr. Christensen* nedrev den gamle uanselige Gaard (næppe den oprindelige fra gamle *Lindes* Tid) og opbyggede den nuværende efter *Datids* Forhold meget anselige Bygning, hvori der ligesom i *Genbogaarden* *Hotel Schaumburg* og i *Raadhuset* sidder *Nørre Vosborg Mursten*, som i Størrelse og Soliditet minder om *Munkesten*.

Chr. Christensen drev betydelig Handel, var fra 1859 til 1881 Medlem af *Borgerrepræsentation* og *Byraad* og blev udnævnt til *Kancelliraad*.

I nuværende *Hotel Schaumburg* lige over for havde *Laust Kjær*, der døde 1835, haft Købmandsforretning.

*) Se Billedet i Hardsyssels Aarbog 1916, S. 130.

Da Malermester *Heinrich Schaumburg* blev gift med Datteren *Sofie Kjær* og overtog Gaarden, havde han Malerværksted her.*) Han var Søn af en Officer og født i Odense; han skulde ogsaa have været Officer, og Faderen fik med det for Øje Understøttelse til ham, indtil en Lov fratog Officerssønner denne Statsstøtte, og han lærte saa Malerhaandværket. Han kom hertil for at male Kirkens Alter og Prædikestol op og blev her saa. Han arbejdede til Tider med 6 Svende og 3 Lærlinge og fortsatte ogsaa med Haandværket, efter at han i 1848 havde søgt Børghedskab som Gæstgiver og Restauratør. Han nød stor Anseelse og var Borgerrepræsentant fra 1838—1851. Han byggede den gamle Bindingsværksbygning om og opførte den nuværende Bygning til Gaden i 2 Stokværk. Han er saaledes i dobbelt Forstand Grundlægger af det Hotel, der bærer hans Navn. Han drev Hotellet til 1861, hvorefter det overtoges af Svigersønnen *Chr. Nørklit*, der havde det til 1874; han bortforpagtede det for 10 Aar til Svogeren, Løjtnant *Leopold Heinrich Schaumburg*, for 1200 Rdl. aarlig.***) Den yngre Schaumburg købte senere Hotellet og drev det til sin Død i 1899. Da dennes Enke solgte det et Par Aar efter, gik Hotel Schaumburg dermed ud af Familiens Eje.

I afd. Boghandler Jensens (nu Willes) Ejendom paa Nørregade boede i 1830'erne Købmand *J. Damgaard*, der var med i Kompagniet i Struer; senere Sønnen *N. B. Damgaard* (1837—76). Deltager i dette var jo ogsaa *Chr. Nødskov*, der drev stor Forretning i sin Gaard paa Torvets Østside mellem Grønsøgade og Østergade, omfattende baade nuværende Købmand Fjeldsteds og Læderhandler Thorups Ejendomme. Billedet giver desværre en daarlig Forestilling om Bygningen i Nødskovs

*) Se Billederne i Hardsyssels Aarbog 1916, S. 134—5.

**) Holstebro Avis, August 1874.

Tid; den var i Slutningen af 1830'erne endnu straatakt og havde Bindingsværks Mur.

I Fløjen ud til Østergade var der Stald og Lade samt Indkørsel; Sydfløjen mod Grøns-gade (som ses paa Billedet) blev senere bygget til, ligesom Hovedbygningen fik Tegltag og Grundmur. — Chr. Nødskov var Søn af Skolelærer Nødskov i Idum og havde først været Skriver hos Amtsforvalter Schierbeck. Han var i Trediveerne

Købmandsgaarden paa Stortorvets Østside, tidl. tilhørende Chr. Nødskov og senere A. S. Kragelund. Paa dens Plads ligger nu Købmand Fjelstedes Ejendom

en af de eligerede Borgere og gik som saadan over i den første Kommunalbestyrelse. Gaarden overtoges efter ham 1842 af *A. S. Kragelund*, der baade var Købmand og Tobakspinder, idet han havde lært Tobaksfabrikationen i Flensborg. Han købte i Forening med en Købmand Hansen et stort strandet Skib med en Ladning Tobak og anlagde en Tobaksfabrik i den Del af Gaarden, der laa, hvor nu Posthuset er. Han dyrkede ogsaa Tobak paa en Mark Øst for Møllevejen (nuv. Enghavevej) og brugte Bladene i sit Spinderi. Men efter at have

drevet Handel og Tobaksfabrik i en Række Aar maatte han sælge Gaarden. Han var Medlem af Kommunalbestyrelsen i Fyrrerne. Han havde saa en Tid Frøjk Mølle, men kom senere atter tilbage hertil og drev lidt Tobaksfabrikation.

I Østergade var der fra 1829 Konsul *H. P. Rygaards* omfattende Forretning med stor Butikshandel, grove Varer og Tømmer. Da han i 1854 var flyttet til Struer, hvor han fortsatte Forretningen i Torngaard, overtog *Mads Schou* hans Forretning, indtil ogsaa han flyttede til Struer, idet han købte Kompagnigaarden, hvor Havnen nu havde skabt bedre Betingelser. Det var Sønnen Chr. Schou, som senere paa Kompagnigaardens Plads byggede det store Bygningskompleks, som omfatter Købmandsgaard og Hotel m. m. *Niels Holst* overtog Forretningen i Holstebro efter M. Schou og byggede Holstebro Svineslagteri i 1867, hvorfra han udførte store Partier Flæsk til England. Han maatte imidlertid standse sine Betalinger i 1869, men vedblev dog at føre Forretningen til sin Død den 4. Novbr. 1870. Derefter overtog *C. & J. Schou* denne Forretning, der lige siden 1830-erne har været en af de allerstørste i Byen.

Ude i den Dobbeltgaard, hvor Lægerne Dethlefsen og Andersen (Schelbeck) i nyeste Tid har boet, var der i 1840erne Købmandsforretning. *Jens Nielsen* havde først hele Gaarden fra Østerport til Enghavegade og drev betydelig Handel, saa fik hans Svigersøn *Lohmann*, der oprindelig var Smed, Gaarden, men han gik i Stykker, og derefter ophørte den at være Købmandsgaard.

Paa Brotorvet i Bankdirektør Bruuns nuværende Ejendom boede i Fyrrerne Købmand *Gunst*, der var en Jøde, som var kommen hertil fra Hamborg i 1820erne. Han havde faaet Penge med sin Kone, en Juvelérdatter fra

Hamborg. Han drev ikke nogen videre Butikshandel, men købte mest Varer paa Strandingsauktioner; bl. a. husker Lind, at han gerne havde store tomme Sukkerfade liggende i Gaarden, og han var som Dreng meget ivrig efter at hjælpe Gunsts to Drenge med at krybe ind i disse og skrabbe Resten af Puddersukker til sig. Gunst solgte senere sin Gaard med den tilhørende ubebyggede Plads lige over for til Købmand *K. Toft*, der kom fra Ringkøbing. Han drev stor Forretning her i Fyrreerne og Halvtredserne og havde Tømmerlager paa Pladsen, hvor nu Logebygningen ligger. Han — og tidligere Konsul Rygaard, efter hvem Toft blev Konsul — var de første her i Byen, som holdt Handelsbetjent. Men Konsul Toft gik Fallit i Halvtredsernes Midte, og efter ham købte Jøden Gunst Bakkerne ud mod Lunden med „Bomskolen“, som han snart lod forfalde.

Gunst købte efter Salget af Gaarden paa Brotorvet Ejendommen paa Sydsiden af Grønsgade overfor nuv. Holstebro Bank. Han flyttede i 1856 til København, men en af Sønnerne forsøgte en Manufakturhandel i Gaarden i Grønsgade, som dog ikke rigtig vilde gaa.

Ovre paa Sønderland var Købmand *Houmark* i Kraghs nuv. Ejendom; han var den fjerde, der var med i Kompagnihandelen i Struer. Paa den modsatte Side havde *Feld* baade Købmandshandel og stort Landeri i den Gaard, som Svigersønnen *Eyndhoven* senere overtog og omdannede til Gæstgiveri og Brændevinsbrænderi. En af dennes Døtre blev gift med Proprietær *Lauritzen* paa Resenborg. Han drev Brænderiet videre i den Bagbygning, han opførte dertil, og tilvirkede aarlig et betydeligt Kvantum god Brændevin; han anlagde tillige en Gærfabrik. Han døde 1873 og blev begravet i Resen. *) Gaarden paa Sønderland har heddet „Brænderigaarden“ siden Eyndhovens Tid.

*) Holstebro Avis, Maj 1873.

Købmandsboderne havde omkring 1840 og endnu langt senere almindelige Vinduer med smaa Ruder (se Tegningerne af Lindes Gaard ved Siden af Raadhuset og Partiet af Nørregade med Apoteket).*) Udstilling gjordes der saa godt som intet af; ikke engang de senere saa almindelige Koppepar, Peberbøsser og lign. saa man i hine Tider. Var Vinduer og Døre lave, var Butiksrummene i Reglen temmelig store, saa der foruden den korte Disk blev Plads til at have en stor Del af Lageret, som Sildetønde, Baljer med grøn Sæbe, Humle, Hør, Hamp og Reb o. s. v. inde rundt om paa Stengulvet bag ved eller for Enden af Disken. Imellem denne og Vinduerne eller i den ene Ende af Butikken blev der endvidere Plads til et langt Bord med Bænke paa Siderne, hvor Bønderne sad og spiste deres medbragte Mellemmader og fik Øl og Brændevin rakt over Disken, som Regel mod Betaling. Købmændene drev saaledes tillige Beværtning paa deres Brændevinsbevilling. Først da Gæstgiverier blev almindelige, ophørte Købmændene med disse Beværtninger paa Markeds- og Torvedage; de blev ikke forbudt, men hørte efterhaanden op af sig selv.

I de allerfleste Forretninger passede Købmanden selv og hans Kone Butikken og ekspederede Kunderne. Men i hver Købmandsgaard med Landkunder var der en Gaardskarl, der tog sig af Heste og Køretøjer, og der maatte dengang, da alle kom hertil paa Vogn, være rigeligt med Staldplads og Gaardsrum. Vognene var smaa, oprindelig med ubeslagne Hjul, senere med 3—4 buede Jærnskiner omkring Hjulfælgene. Det var stive Vogne (uden Fjedre) med kurveflettede Fadinger (deraf en „Vognkurv“ om Fadingen) eller Vognfjæl. Under Vognen hang Tjærekanden, som skulde fyldes med Tjære hos Købmanden. Salt og Humle var ligeledes

*) Hardsyssels Aarbog 1916, S. 130 og 137.

almindelige Nødvendighedsvarer for Bønderne til Slagtning og Ølbrygning. Disse købte dog ogsaa Humle i Pundevise paa Markederne hos de brunsvigske Humlehandlere, der helt nede fra Tyskland kørte her op gennem Jylland med deres Humlelæs. Det var ellers mest grove Varer, som Tømmer og Jærn, samt Hør og Reb, som dengang afsattes til Landboerne; derimod spillede Kolonialvarer, naar Sukker fraregnes, kun ringe Rolle i Butiksom sætningen. Kaffe brugtes der ikke meget af og af Te endnu mindre. Folk fik deres Øllebrød om Morgen og drak hjemmebrygget Øl; Kaffe serveredes kun om Søndagen og ved selskabelige Lejligheder.

Om Aftenen var der ingen videre Handel og ingen oplyste Vinduer i Butikkerne. Kom der Kunder om Aftenen, blev de ekspederet ved almindelige Tællelys. Der var heller ingen Gadebelysning;*) naar nogen skulde ud om Aftenen, maatte man have en Lygte i Haanden og stavre frem i de enten daarligt eller slet ikke brolagte Gader.

Medens Butikshandelen til daglig var højst ringe i Forhold til Nutiden og mest var knyttet til Markeds- og Torvedagene (hvorom senere), var det *Korn- og Smørhandelen*, som gav den store Omsætning og gjorde

*) I „Holstebro Avis“ 22. Decbr. 1870 skriver „Kræn Syvspring“, „der er ved de halvfjerde Snese“, og hvis Ungdom altsaa har været i 1820'erne, en gnaven-humoristisk Artikel, hvori det bl. a. hedder: „I min Ungdom brugte vi kønt Tællelys og Tranlamper; det kunde Folk godt være tjent med endnu, og i den Henseende priser jeg Holstebro; den er ikke saa tosset at indlade sig paa saadan noget nyt, men holder kønt fast ved de gamle Tranlamper og ødsler ikke med at oplyse Gaden i de mørke Aftener; men alt er saa dejligt mørkt, saa jeg drømmer mig tilbage i min Barn-dom, naar jeg en mørk Aften vandrer gennem Holstebro Gader, og er glad ved, at der dog er somme Steder, man holder fast ved de gode gamle Skikke, og gid, at mange flere saadan vilde holde fast paa det gamle.“

handlende som gamle Chr. Agerskov, H. R. Rygaard og dennes Efterfølgere M. Schou og N. Holst, Chr. Nødskov og Efterfølgeren A. S. Kragelund, A. Toft o. fl. til store Købmænd.

Kornudførselen fra Holstebro over Struer var ogsaa i tidligere Tid en vigtig Livsnerve i Holstebro-Købmændenes Virksomhed. Men da Kornavlens øgedes betydeligt fra Slutningen af Fyrreerne, tog Opkøb og Udførsel af Landmændenes Korn, paa disse Egne Rug og Byg, rigtig Fart, da Priserne steg voldsomt. Før havde Rugen kun kostet 1 Specie Tønden, nu steg den i voldsomme Spring til 12—16 Daler Td., og Udførselen over Struer til England tog stadig til og naaede vel sit Højdepunkt i Treserne. I Holstebro var da N. Holst og W. Wium de ledende Kornhandlere.

Under Prisstigningen i Fyrreerne var Iveren stor efter at faa fat i Bøndervognene, der kom ind med Korn. Hos Kragelund paa Stortorvet stod baade Konen og Handelsbetjenten paa Vagt efter Kornlæssene fra Felling, Vinding og Vind. Ja, driftige Købmænd i Holstebro sendte endog deres Handelsbetjente til Oddesund og Thyholm, hvor de opkøbte og modtog Korn, Huder og Skind.

Ogsaa Smørhandelen var stigende, omend Mængden og Godheden først voksede noget senere og egentlig først rigtig i Slutningen af Treserne og Halvfjerdsene. I Fyrreerne kostede Smørret kun 10—12—14 Skilling Pundet, men gik i de følgende Tiaar stadig og jævnt op i Pris. Da det naaede 2 Mark, syntes man det var en svær Betaling. Bønderne kom til Købmændene med deres Smør i Krukker og Spande, fra de større Gaarde i Baljer. Købmændene hældte det først i Kar, hvor det æltes sammen, og slog det saa i Ottinger eller Dritler og sendte det ligesom Kornet til England.

I Købmandsboderne havde man ogsaa Tørklæder, Shawler og enkelte andre Manufakturvarer, men ikke Klæde, Vadmæl eller Lærred, som Folk selv lavede eller købte paa Markederne.

Den *første Manufakturforretning* i Holstebro oprettedes af *S. N. Jakobsen*, der var Jøde af Fødsel. Han havde som saa mange følgende Manufakturhandlere her lært Handelen i Ribe, dengang Hovedbyen i Jylland paa Tøjhandelens Omraade. S. Jakobsen begyndte sin Forretning i den sydlige Del af A. S. Kragelunds Ejendom paa Torvet (der hvor nu Holstebro Bank har Lokaler). Han fik snart stor Handel og købte Gaarden af Kragelund, da det gik tilbage for denne. Skønt Jøde var Jakobsen en god Ven af Pastor Reumert.*) S. Jakobsen drev Manufakturhandelen her i 25 Aar til Juli 1873, efter at han i Decbr. 1872 havde solgt Ejendommen paa Stortorvet til Rudolph Aggerholm, og flyttede saa til København.

Den *anden* Manufakturhandel i Holstebro oprettedes i 1849 af *J. C. Møller*, der ogsaa kom hertil fra Ribe. Han er Grundlægger af den Forretning, hvis nuværende Indehaver er Købmand *F. Hahn*. Møller saa vel som Jakobsen var blandt de Gidsler af velstaaende Borgere, som blev taget af Preusserne i Maj 1864. Møller afstod Forretningen til *J. B. Kaysen* i 1867, samme Aar som Byens *trede* Manufakturhandler, *S. Simonsen*, ligeledes en Ripenser, begyndte Forretning i Ejendommen paa Hjørnet af Horsstræde og Nørregade lige over for Apoteket.

*) Se ogsaa Elith Reumert: „Den stærkeste Magt“ (1916), hvor Købmand J. er skildret under Navn S. Levi.

I „Holstebro Avis“ Jan.—Febr. 1871 opfordrer J. til at give Beklædningsgenstande (Uldtøj, Sokker, Muffediser o. s. v.) til de franske Krigsfanger. En Mængde Klædningsstykker indleveres, særlig fra Landsognene, og videresendes af Jakobsen.

En egen Klasse Handelsmænd dannede de *hollandske Kedelførere*, der havde Standkvarter i Holstebro ligesom i adskillige andre Købstæder i Landet. Et hollandsk Selskab havde fra Frederik III's Tid Tilladelse til at forhandle Kobberkedler og andet Kobbertøj, hvorefter Brændevinsredskaber af Kobber spillede en vigtig Rolle. Hollænderne havde deres Hovedkontor i Horsens og Fabrikken Haraldskær ved Vejle, hvorfra Varerne fordeltes til Oplagsstederne rundt om i Landet. Selskabet havde bl. a. saadanne Oplag af Kobbertøj i Varde, Holstebro, Aalborg, Faaborg og ogsaa paa Sjælland.

Oplagene var vel i Købstæderne, men Kedlerne og det andet Kobbertøj maatte kun forhandles paa Landet. Hertil var der hvert Sted ansat to Hollændere, som havde 1—2 Spand Heste og Køretøjer, hvormed de drog omkring paa Landet og solgte Kobberredskaberne. Man kaldte disse kørende Handelsmænd Kedelførere (Kihlfører'). Ligesom fordem de lybske Handelsbetjente (Pebersvendene) maatte de ikke gifte sig; Lønnen har vel været for lille til at stifte Familie, og Kedelførerne vilde saa lettere komme i forskellige Fristelser, bl. a. ogsaa holde sig for meget hjemme. De kom gerne hertil fra Holland helt unge, 15—16 Aar gamle, og hjalp den ældre Kedelfører, lærte Dansk og at handle med Landboerne.

Her i Holstebro havde Kedelførerne deres Oplag hos Købmand og Avlsbrugerfeld i den senere „Brænderigaard“ paa Sønderland. Nogle af disse Hollændere blev her i Byen, giftede sig ind i herværende Familier og traadte over i andre Næringsveje.*) Mest kendt af disse er *Peter Jo-*

*) 23. September 1818 fremstod for Raadhusretten *Johan Louns* (udtalt: *Löins*), som i de sidste 12 Aar har opholdt sig her i Byen, men født i Holland i Byen Lyksschester, 37 Aar gl., og ønskede at blive indlemmet i det danske Samfund og erhverve Borgerskab som

hannes Eyndhoven, der efter Indskriften paa hans Ligsten paa Holstebro Kirkegaard var født i Leukgestel i Holland den 24. Maj 1788. Han kom vist hertil omtr. 1810 som Kedelfører. Han var udlært Kobbersmed og drev ogsaa Haandværket her ved Siden af Handelen med Kobbertøjet. Quist, der var den sidste Kobbersmed her i Byen, havde lært hos Eyndhoven. Denne giftede sig med Henriette Christence Feld, Datter af Købmand Feld, i hvis Gaard Oplaget og Værkstedet var. Han overtog senere denne anselige Ejendom efter Svigerfaderen og tog Borgerskab som Gæstgiver. Han var en virksom og anset Mand, der i 1820'erne tilplantede den Aakrog overfor Svinevigen, som hørte til Brænderigaardens Toft; dette Eyndhovens Anlæg var helt op til 1850 Holstebro Tivoli, idet der var Vippe, Gyng, Danseplads o. s. v. Nu ejes det af Fabrikant Færch. P. Eyndhoven var i 1830'erne en af Byens fire „eligerede Borgere“ (d. v. s. udvalgte af Regeringen som en raadgivende Forsamling ved Byfogdens Side) og blev fra 1838—39 og atter fra 1846—52 Medlem af Kommunalbestyrelsen, hvis Formand han var. Han havde i Svigerfaderens Gaard oprettet et Gæstgiveri, der var det bedst anskrevne i Byen, indtil Maler H. Schaumburg i 1848 begyndte Gæstgiveri og Restauration i Gaarden lige over for Raadhuset i Nørregade.)*

Købmand. Han foreviste at have Armatur og Lædertøj (til Borgervæbningen). Begge Dele tilstodes ham, hvorefter han aflagde Borgered.

*) Schaumburgs Andragende behandledes i Kommunalbestyrelsens Møde den 9. Februar 1848, og han, der ligeledes var Medlem, og Eyndhoven aftraadte begge i denne Sag og overlod den til de øvrige Medlemmer, der enstemmigt vedtog at anbefale Andragendet, da Bernths Gæstgiveri (paa Stortorvet) var i kendskabelig Forfald. — Eyndhoven bemærkede derefter, at tvende Gæstgiverier var nok efter Byens Størrelse og de rejsendes Antal.

P. Eyndhoven døde den 24. Marts 1854, medens hans Enke levede lige til 1890 og blev 96 Aar gl. De havde flere Børn. En Søn var Vatfabrikant Poul Eyndhoven, der i Begyndelsen af 1870erne tillige var Brandinspektør med en aarlig Løn af 100 Rdl. En anden Søn var Købmand Andreas Eyndhoven, der drev Forretning i Skolegade i nuværende Købmand Bros Gaard; hans Enke var Forstanderinde for Børneasylet i Nellikestræde fra 1887 til Juli 1916, da hun afgik med Efterløn fra Byen. En tredje Søn var Apoteker i Middelfart.

En Datter af gamle P. Eyndhoven, Cornelia, blev gift med en senere hollandsk Kedelfører *W. Teuwens*, født 20. August 1810. Han kom hertil omtrent 1830 og var Kedelfører sammen med en anden Hollænder, *Matthias van der Sterren*. De havde to Køretøjer, den ene tog Nord paa til Thy og Salling, den anden Syd ud over Herning.

Efter at Teuwens var bleven gift, købte han Lægaard Mølle af Prokurator Repsdorph midt i 1850erne og levede her til sin Død den 11. Marts 1872. Hans Enke drev Møllen endnu i tre Aar, til hun i 1875 solgte den til Mølleforpagter Redder for 26,000 Kr.

Ogsaa *Sterren* giftede sig her, idet han ægtede en Pige fra Lindholt i Tvis og saa traadte ud af Kompagniets Tjeneste. Han boede i nuværende Barber Peder-sens Ejendom i Grøns-gade, hvor han drev lidt Smaa-handel og 1855 tog Borgerskab som Lysestøber. Efter hans Død 1859 ægtede Enken Barber Wechsung, en indvandret Tysker.

Da Teuwens og Sterren var traadt ud som Kedelførere, afløstes de af *Qwanuel*, den sidste hollandske Kedelfører, der drev Forretningen her endnu i 1864. Næringsloven af 1857 standsede nemlig ikke Kobber-handelen, da Retten ikke kunde fratages Kompagniet.

Men Afsætningen tog af, da der ikke længere var saa megen Brug for Kobbertøj. Qwanuel rejste herfra vist i 1866, da Regeringen afkøbte Kompagniet Rettigheden; det solgte saa Oplaget til en Jensen, som dog snart maatte opgive Forretningen.

Nu er der ikke mere Efterkommere i Holstebro af disse Hollændere, hvoraf mindst fire indgik Giftermaal og slog sig ned her.

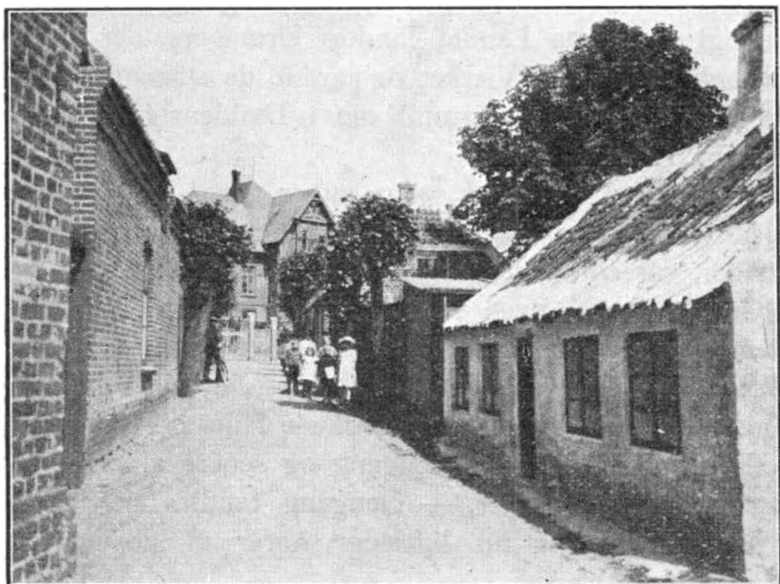
HAANDVÆRK

Har Købmandsforretningerne i Holstebro skiftet Udseende og Handelen omformet sig i Art og Omfang, er der i de 70—80 Aar, Guldsmid Lind kan huske tilbage, foregaaet en mindst lige saa stor Omvæltning i *Haandværksforholdene*. Ikke blot er mange Haandværk som Bøssmagere, Tin- og Kandestøbere, Naalemagere, Hattemagere o. s. v. helt forsvundet eller gaaet over til Fabrikvirksomhed, men mange Haandværkere er i Tidens Løb gaaet over til mere at være Forhandlere end Tilvirkere, og medens de fleste Haandværkeres Virksomhed i første Halvdel af det 19. Aarhundrede udelukkende var knyttet til Værkstedet (uden Butik), ligger mange Fags Interesse nu mest i Udsalget med fuld købmandsmæssig Udstilling af Varerne.

Dette er den almindelige Udvikling, fælles for alle Købstæder. I Holstebro er der desuden sket en stedlig Forskydning, idet Haandværkerne er rykket fra (de nuværende) Sidegader ud i Hovedgaderne. I Linds Barnedom var Vestergade, Horsstræde og Nellikestræde og den nederste bebyggede Del af Skolegade opfyldt af Haandværkere. I de to Vestergader (Skolegade kaldtes dengang Nørre-Vestergade) boede ogsaa flere Købmænd, men de fleste og betydeligste Købmandsforretninger laa dog, som foran nævnt, ligesom nu i Lande-

vejsgaderne, der ogsaa i 1830erne og 40erne var Hovedgaderne, selv om der baade i Nørregade og Østergade var mange utilbyggede Strækninger med Haver og Have-diger af Sten ud til Gaden.

I Horsstræde (ell. Horsted) var nærmest op til Apoteket Jens Vejlgaards Guldmedeværksted, derefter kom en Skomager, saa en Sadelmager (hvor nu Kæmner-

Fra det gamle Holstebro. Parti fra Nellikestræde med Byens laveste Hus
Til venstre Fattiggården, i Baggrunden Præsteboligen

kontoret er), saa en Skrædderforretning (Linds Bedstefader, Math. Lind), saa igen en Skomager (nuværende Murermester Laur. Pedersens Ejendom) og endelig en Gørtler.

Der var for 80 Aar siden 8—10 *Gørtlere* her i Byen, som lavede alle de forskellige Redskaber af Messing, man dengang brugte, som Mortere til at støde Krydderier i, Fyrpander, Lysesakse, Messingtromler og -Knapper til Bilæggerovne, Dørhaandtag og Kedler af Messing

o. s. v. Lind husker følgende Gørtlere, der virkede her i 1838 og mest boede i Vestergade og Skolegade: *Ole Nyboe, Mikkel Lund, Peter Villerslev, Johan Villerslev, Laust Feld, Rudolf Andersen, Mads Møller, Peter Tranckjær og Niels Kristensen*. Kristen Norup lavede en Del Metalknapper af Messing, og Jens Skou lavede Urhjul af Messing til Stueklokker. At støbe Hjulene og andet Indværk til „Bornholmerurene“ var dengang ikke usædvanligt; selv paa Landet fandtes Urmagere, der støbte de enkelte Dele af Værket og lavede de staaende Stueklokker, som fandtes rundt om i Datidens Hjem i By og paa Land.

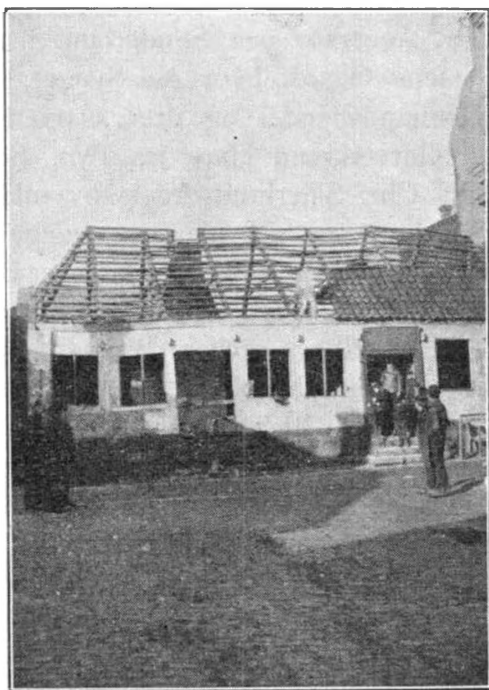
Et andet Haandværk, som nu er gaaet helt ud ikke alene i Holstebro, men i næsten alle andre danske Købstæder, var *Hattemageriet*. I Linds Drengaar (omkring 1840) var her i Byen ikke mindre end 5 Hattemagere, nemlig *Niels Bendtsen, Jens Handing, Niels Hestbech, Peter Kristian Præhl og Kr. Lyngby*. De drev selvfølgelig ogsaa Bundtmageri og tilvirkede Huer og Kasketter; lodne Skindhuer var jo dengang og senere almindelige, især blandt Bønderne. — Dengang fandtes her ogsaa *Rokkedrejere*, der nu ligeledes hører til de uddøde Haandværkerklasser.

Saa var der *Felberedere*, som tilberedte de mange Faare- og Lammeskind, der i tidligere Tid brugtes til Skindbukser og Skindærmer, ikke blot af Landboere, men tildels ogsaa af Byfolk. Felberederne købte Faarekindene af Bønderne, der havde dem med herind paa Torvedage, eller modtog Skind til Beredning, ligesom Farverne modtog Vadmæl og Garn til Farvning. Der var omtrent en halv Snes Felberedere her i Byen i første Halvdel af 19. Aarhundrede, og de fleste af dem var velstaaende. Fra Slutningen af Trediverne og Begyndelsen af Fyrreerne husker Lind følgende: I Nørregade boede

Felbereder *Henrik Helm* og senere dennes Søn i den Gaard, som nu Købmand H. Schrøder har. Sønnen købte senere Gaarden længere oppe i Nørregade udfor nuværende Danmarksgade, og efter Felberederiets Ophør gik Forretningen over til Læderhandel. *Jens Nyelev* havde Felberederi i Skolegade, og *Mogens Vang* i Østergade paa Hjørnet af Enghavegade. De var begge Medlemmer af Kommunalbestyrelsen i 1840-erne. I Skolegade boede Felbereder *Feld* og i SønderVestergade *Laust Møller* eller *Felbereder*, som han sædvanlig kaldtes (Bedstefader til fhv. Sygehusøkonom Møller).

Felberedningen eller Hvidgarvnin-gen tog lang Tid. Til Felberederiet hørte en Stengrube, hvori

Skindene blev udblødt i Kalkvand, indtil Haarene sad saa løse, at de kunde skrubes af. Efter Afskrabningen blev de lagt i „Pyr“, d. v. s. en Lud af Gødningvand. Efter Pyringen blev Skindene enten garvet med Alun (Alunskind) eller de kom til en Stampemølle og blev valket i Tran. Denne Valkning foregik enten ude i Toustруп Mølle i Mejrup eller i Vegen Mølle. Efterhaanden

Læderhandler Helms Ejendom, Nørregade, opført efter Branden 1734 af Byfoged Fasterling til Kontor og Bolig, med svære Egetræsbjælker og tykmavet Skorsten. Nedrevet 1890

blev dog Møllerne kede af at have med Skindstampning at gøre; til sidst maatte Felberederne køre Skindene til Resen Mølle.

Efterhaanden som Skindtøj gik af Brug ophørte Felberedningen eller gik over til Garveri.

Det første *Garveri* i Holstebro blev anlagt af gamle Chr. Agerskov paa Sønderland i nuværende Poul Andersens Gaard, hvor A.s Svoger, *N. Frølund*, begyndte Købmandshandel og drev Garveriet, der forestodes af en Garversvend Hare fra Fyn. Senere blev Agerskovs Søn Chr. Skjerlund Agerskov uddannet som Farver i Flensborg, og der blev saa anlagt et nyt Farveri i Bisgaard; Blødens Bæk, som løb over Bisgaard Jord, opstemmedes, og her skylledes Tøj og Garn og kørtes paa Trillebør frem og tilbage mellem Bisgaard og Bækken ad den Sti, som samtidig blev lagt og findes endnu. I Vandbeholderen ved Blødens Bæk lagde Felberederne Skindene i Blød.

Nu er ogsaa Garverierne forsvundet, og Byen har alene Læderhandlere. Familien Helm har i fire Slægtled haft Virksomhed her i Byen med Tilvirkning af Huder og Skind, senere Handel med Læder.

I Midten af forrige Aarhundrede var her ogsaa *Lysestøbere*, men allerede 1846 opgav *Hans Kragh* Lysestøbningen og tog Borgerskab som Købmand.

Holstebro ældste Haandværkerforretning er ubestridt M. Linds Guldsmedeværksted. Efter Optegnelser, som Lind fik med Forretningen efter sin tidligere Mester, Vejlgaard, var den begyndt af Guldsmed *Nikolaj Lindskov* (svensk Form af finsk *Listo*) i 1633. Nikolaj Listo var født i Finland 1604 og havde bl. a. arbejdet i Moskva. Han nedsatte sig her som Mester i Horsstræde i Stedet op til Apoteket, hvor Værkstedet var i omtrent 200 Aar. Han blev 1665 afløst af sin Søn *Nikolaj Nikolajsen Lindskov*, født 1640, død 1694. Hans Søn *Johan Niko-*

lajsen Lindskov, der var født 1665, blev gift med Gørtler P. M. Listos Datter, Mette Kathrine, og overtog Guldsmedeværkstedet 1689; han døde den 21. Decbr. 1707. Efter Johan Lindskovs Død bestyrede Enkens Broder, *Jens Markussen Listo*, Forretningen, til hendes Søn, *Johannes Lindskov*, født 11. Decbr. 1702, overtog den i 1732 og giftede sig d. A. med *Elisabeth Lauritsen Thøriche*, Datter af Handskemager Th., som var kommen hertil fra Riga i Rusland, hvor hun var født 5. Januar 1703. En Søster til hende var gift med Handskemager H. P. Fürst, der ligeledes havde arbejdet i Riga. Jens Markussen Listo døde 1747 efter at have været knyttet til Forretningen i 40 Aar.*)

Johannes Lindskov og Elisabeth Thøriche havde flere Børn, der døde som smaa, og Manden selv døde 15. Marts 1750, hvorefter Enken i 1754 giftede sig med Guldsmed *Jokum Vedler*, født i Helsingfors i Finland 4. Oktober 1725. Han havde en Lærling, Kristian Sahl, født 1765 i Sahl Skole. Efter J. Vedlers Død i 1792 bestyrede han Værkstedet for Enken, der ogsaa overlevede sin anden Mand, indtil han selv overtog det i 1802. Elisabeth Thøriche døde først 1804 i en Alder af 100 Aar 11 Maaneder og 5 Dage, den højeste Alder nogen til den Tid vides at have naaet i Holstebro.**)

Kr. Sahl havde Guldsmedeforretningen fra 1802—21, da han døde og efterlod sig en Enke, for hvem *Jens Vejlggaard* nu bestyrede Virksomheden i 12 Aar til 1833,

*) Det er denne Jens Listo, som Frølund (Holstebro, S. 81) nævner som den første Leder af Guldsmedeværkstedet. Det er altsaa langt ældre, end Frølund antager.

**) 5. August 1904 døde *Karen Jensen Brødbæk* (ugift), 107 Aar gl. Hun var ikke blot det ældste Menneske, der har levet i Holstebro, men var ved sin Død den ældste i Danmark. Hun var den første, der blev begravet paa Holstebro ny Kirkegaard Syd for Viborg-Vejen, idet den blev indviet paa hendes Begravelsesdag.

Medlemmer af Holstebro Industriforening, stiftet 14. Maj 1871
Efter Fotografi af Vorbech 1872

Øverste Række (fra venstre til højre): Snedker N. Stokholm, Bertel Pedersen (Jernstøbertet), Boghandler Chr. Kragelund, Smed Casper Skjoldborg, Lærer Gravesen, Maler Clemens Toft, Marskandiser Peter Kragelund.

Mellemste Række: Maler Veilzer, Skomager Ballum, Snedker Erland Petersen, Glarmester Søren Agger, Bundtmager Prohaska, Læderhandler Thorup, Naalemager Karmark, Farver Nielsen.

Nederste Række: Barber Wechsung, Snedker Petersen, Snedker N. Meilse, Guldsmid M. Lind, Gartner N. B. Nielsen, Redaktør Welsch (Foreningens Formand), Bødker Silberg, Partikuller Hermansen, gl. Urmager Præstemark, Sadelmager Nielsen (Sønderland), Købmand Holbech, Farver Jakobsen.

De to eneste nulevende er Guldsmid Lind og Sadelmager Nielsen.

da han overtog den og henflyttede den til Nørregade 33 i den ejendommelige gamle Gaard, som blev ombygget i ny Tid af Læderhandler Helm (se S. 71).

Da Lind i Midten af Fyrreerne kom i Lære hos Vejlggaard, var Forretningen gaaet tilbage. Den havde været større i Horsstræde, da den i Lindskovernes, Vedlers og Sahls Tid ikke blot var den eneste i Byen, men ogsaa meget anset. Alligevel dreves Forretningen ogsaa i Horsstræde under meget beskedne Former. I et Værelse ud til Gaden (Kirkepladsen) var en Dagligstue, og paa den anden Side af Gadedøren, ligeledes til Gaden, var Værkstedet; Butik fandtes ikke, det meste Arbejde leveredes efter Bestilling. Bagved Værkstedet og Dagligstuen var Smelteovnen, Køkken og et Læringlekammer. Mindst lige saa beskedne var Forholdene i Nørregade, hvor Lind lærte, og som er beskrevet i Hards. Aarb. 1916, S. 106.

M. Lind er, skønt et Par af hans Forgængere har været Guldsmide over 40 Aar, den der længst har været Indehaver af Holstebro ældste Værksted, idet han nu (1917) har drevet Guldsmideforretningen som Mester i 63 Aar.

En ejendommelig Størrelse blandt Holstebro Haandværkere i Fyrreerne

var Sadelmager *Cuntz*, der var kommen hertil fra Schaumburg-Lippe. Han boede oprindeligt i Sevel, hvor han benyttedes af Sehested til Rydhave, som sysselsatte mange Haandværkere. Han blev her gift med Præstens Datter. De flyttede senere ind til Holstebro, hvor Konen døde; Cuntz boede forskellige Steder i Skolegade og Nørregade.

Han havde arvet Penge fra Tyskland, og denne Arv fik han udbetalt i hollandske Gulddukater, som dengang var gængse ogsaa udenfor Holland baade i Tyskland og Danmark. Paa den Tid havde man endnu ikke lært at bruge Sparekasserne, og Cuntz beholdt Guldstykkerne hjemme hos sig. Naar Guldsmedene skulde bruge Guld, købte de derfor Dukater hos Cuntz.

En Tid boede han i Skolegade lige over for Linds Fader, og Mathias Lind kom som Dreng tit over til ham og fik kulørte Læderstrimler hos ham. Til Gengæld maatte han gaa med Cuntz ud paa Markerne og samle Ærenpris og Kamille; disse Blomster fik Cuntz saa med hjem, og dem lavede han Te paa. Han boede derefter i Nørregade i nuværende Nr. 21.

Han købte senere en Ejendom højere oppe i Nørregade, nuværende Nr. 36. Den byggede han om, og af det nedrevne Forhus byggede Linds Fader et Hus til ham ude i Gaarden, hvor han boede. Da Tømrer Lind spurgte ham, hvor han gemte sine Penge, svarede han, at han havde sat dem ned i en Krukke ved Roden af et Træ bag ved Schaumburgs Hotel.

Der var nemlig nok, der gerne vilde fraliste Sadelmager Cuntz hans Penge. Han nærede ikke uden Grund især Mistillid til Drejer Knud Meden, der ejede Halvdelen af Lindes Gaard ud mod Raadhuspladsen, Købmand Jakob Møller i Gaarden, hvor nu Læderhandler Helm og Skomagermester Ottow bor, og til Bager Mo-

gens Stilling paa den anden Side i Nørregade. Cuntz købte rigtig nok Ejendommen i Nørregade, hvor Møller boede, i Forening med denne; men Cuntz var ikke saa helt tosset; han sagde til Møller: „Skal jeg sætte Pengene i Gaarden, vil jeg sgu ogsaa hafe en Stück af den.“

Han kom snart under Vejr med de tre Raadgiveres og Venners Hensigt, og han holdt sig da alene til sin „Landsmand“ Schaumburg, der for Resten hverken brød sig om Cuntz eller hans Penge. Han haanede nu de tre ved at give dem Øgenavne, idet han sagde: „Den Knud Knokkendrej, den Mogens P. . og den Jakob Leyenøre*) vil mig sniden;**) men Schaumburg er en redlik Mand, det er min Landsmand.“

Cuntz vilde gerne have været i Kost hos Tømrer Lind, der saa maaske havde arvet ham. Men det blev alligevel Drejer Meden, som fik lavet en Bestemmelse om, at han skulde tage Cuntz til sig og pleje ham. „Den Knokkendrej“, der ogsaa drev Værtshushold fra 1850, gav ham saa et Værelse ved Siden af Indgangen ud til Raadhuspladsen. Her boede Cuntz saa sine sidste Aar. For at forsøde og forkorte ham Tilværelsen satte Meden et Anker Rom ind til ham, og det endte saa som beregnet, at Cuntz drak sig ihjel.

Eet Haandværk var der, som ingen „ærlig“ Mand i de Tider vilde have at gøre med, det var at nedslaa gamle udlevede Helmisser, at dræbe og flaa Katte og Hunde eller slagte Spædekælve. Det var de „uærlige“ Rakkeres Bestilling.

Rakkerne boede i Ryde, Rønbjerg og Estvad Sogne, især paa Hjelm Hede, hvor de levede i usle Jordhuse, byggede ind i Siden af en Høj. Herfra kom de tit ind til Holstebro med deres Bliktøj (Pægle- og Pottemaal,

*) Laaddenøre.

**) snyde.

Sier og Kasseroller), som de trak rundt med paa to-hjulede Smaavogne, lignende de gammeldags Barnevogne. Naar nogen havde en gammel Krikke, som ikke længere kunde tjene Føden, eller naar en af Hærens Heste kasseredes ved de Mønstringer, som gerne fandt Sted i Forbindelse med Midfaste-Markedet eller Markedet efter Paaske, blev saadanne Dyr overladte Rakkerne, af hvilke de mest kendte var Rasmus Langkniv og Jørgen Kat. Disse Hædersmænd trak saa Helmisserne ned paa Enghaven, og paa den da ubebyggede Plads ind mod Bakken Øst for Møllevejen (nu Enghavevej), der hvor nu „Breidablik“ ligger, slog de en Pæl som en stor Tøjrepæl ned i Jorden og bandt Hesten dertil i Tøjret. Saa tog Rakkeren sin store Kniv og jog den af al Kraft ind i Dyrets Bringe, saa der stod en stor Blodstraale ud af Saaret. Derefter tog han sin Pisk og piskede løs paa Hesten, saa den maatte løbe rundt om Pælen, medens Blodet flusede ud af Bringen; det var for at faa dette til at rinde hurtigere, at Rakkeren vedblev at piske Helmissen rundt, indtil den ikke kunde mer og styrtede.

Den hele Mishandling tog et Kvarters Tid og gjorde intet videre Indtryk paa voksne eller Børn, hvilke sidste var interesserede Tilskuere; heller ikke Politiet lagde denne Hesteslagtning nogen Hindring i Vejen.

Naar det stakkels Dyr havde udaandet, slæbtes Kadaveret over Møllevejen og flaaedes. Rakkeren fik for sin Ulejlighed Huden, som kun kunde indbringe et Par Rigsdaler, da det i Reglen var daarlige Huder med Brud og skavede Huller paa de magre Knokler.

Spædekælve, som ikke skulde lægges til, blev ogsaa overladt Rakkerne til Slagtning, da ingen dengang vilde spise Spædekælvekød undtagen disse Samfundets udskudte. De fik naturligvis ogsaa Kalveskindene.

De paa Enghaven nedgravede Benrade blev, naar de havde ligget længe nok i Jorden til, at Kødet var for-tæret, gravet op af Drengene, der solgte Benene til Købmændene.

Af og til kom der ogsaa *Sigøjnere* til Holstebro. De slog deres Telt op paa det Stykke Jord uden for Nørre-port, der nu danner Hjørnet af Banens Terræn mellem Stationsvejen og Struervej. Her bødede Mændene Kob-bertøj fra Tekedler til Grubekedler, medens Konerne og Børnene spaaede og tiggede, og hele Banden stjal, naar den kunde komme af Sted dermed.

MARKEDERNE I HOLSTEBRO

Før Mands Minde

Holstebro har fra gammel Tid været kendt for sine Heste og Kvægmarkeder, hvortil man samledes fra hele det nordvestlige Jylland, Thy, Harboøre, Salling, Egnene Vest for Holstebro og langt Syd fra. Efter Frølund (S. 83) omtales allerede 1345 et Marked i Holstebro, der holdtes i Midfaste, og maaske er hans Formodning rig-tig, at det er det samme, som omtales af Arent Bernt-sen (i „Danmarks og Norges frugtbare Herlighed“) og kaldes det fornemste Hestemarked i Riget. Endnu er jo Holstebro Marked i Begyndelsen af Marts et betydeligt Hestemarked.

I Kristian III's københavnske Reces (Forordning) af 1540, § 6,*) indskrænkedes de mange Markeder i Køb-stæderne til nogle faa. „I Jylland skal alle Markeder være aflagt uden Frue Marked i Ribe, Kjelds og Knuds Marked i Viborg, *St. Hans Marked ad Midsommer udi Holstebro*, St. Olufs Marked udi Kolding, Pintze Mar-keud udi Aalborg.“ At Holstebro fik Lov at beholde sit

*) Kolderup Rosenvinge: Gl. danske Domme IV, S. 201.

Midsommermarked vidner om, at det har været et af de allerstørste i Landet.

Denne kraftige Indskrænkning i Markedernes Tal kunde imidlertid ikke opretholdes. Dertil har disse spillet for stor en Rolle i Datidens Omsætning saa vel for Købstæderne som for Landbefolkningen. Allerede 2 Aar efter udsteder Kristian III et kongeligt aabent Brev af 8. Juni 1542 om, at alle Markeder, store og smaa, skulle blive ved Magt over alt Jylland, — efter at menige Købstædmands fuldmægtige over alt Jylland var samlet paa Kongens Retterting i Nærværelse af Rigshovmester Mogens Gøye [til Kvistrup] og flere Rigsraader, ved hvilken Lejlighed Købstædernes fuldmægtige i øvrigt navnlig klagede over, at Ribe Købmænd mod de andre Købstæders Privilegier drager omkring paa Landsbyerne og „sælge Humle, Salt, Staal og Klæde med Skæppe, Alen og Vægt, andre Købmænd til Forprang og Skade“.*)

I Holstebro Byret, som er givet af Kristian III paa Aalborghus 21. Maj 1552 — efter at Borgmestre, Raadmænd og menige Borgere udi vor Købstad Holstebro haver haft deres fuldmægtige her hos os og beret[tet], hvorledes at nu deres By er afbrændt, og deres Bys Privilegier og Friheder er brændt og aldeles frakomne — gives ogsaa Bestemmelser med Hensyn til Markederne. I § 10 findes den for Købstæderne almindelige Værnebestemmelse: „Skal ikke heller nogen udenbys Mænd maa[tte] sælge, eller købe med en anden udenbys Mand enten med Klæde, Lærred eller anden Købmands Vare udi forskrevne vor Købstad Holstebro *uden i almindelige Marked*. Dersom nogen udenbys Mand findes der imod at købe, sælge imellem hver andre, da bøde 40 Mark til Kongen og 40 Mark til Byen.“ I § 19 fastsættes Markedernes Tal til 3 i følgende Ord:

*) Erslev og Møllerup: Danske Arkivregistrarer 1535—50.

„Ingen udenbys Mand — Kræmmer eller Købmand — skulle maa[tte] udsætte deres Gods eller Købmandsskab *uden 3 Gange om Aaret*; findes nogen der imod at gøre uden Fogdens og Borgeres Forlov, bøde for hver Sinde [Gang] det sker 3 Mark til Kongen og lige saa meget til Byen.“*)

De 3 Markeder, som Holstebro Købstadrettigheder saaledes hentyder til, er Byens gamle Markeder, nemlig Midfastemarked, St. Hansmarked og St. Olufsmarked.

I Jacobæus's Rejsejournal 1671, hvori Forfatteren skildrer sin Rejse i det nordlige og vestlige Jylland, opføres til Slut, hvad hver Købstad er berømt for, saaledes: *Holstebro: Hestemarked*; Ringkøbing: Østers; Nibe: Sild; Viborg: Skald (o: stærkt Øl), Degne, Snaps-ting, Horker alias Laks; Skive: Gryder, Tingstude; Randers: Laks, Handsker.

Kristian III's Forsøg paa at indskrænke Markedernes Tal efter at han var bleven Enekonge og havde gennemført Kirkebedringen var, som vi har set, straks mislykkedes, og i de to følgende Hundredaar tog de stærkt til, ikke mindst for Holstebros Vedkommende. 1623 undte Kristian IV Byen et nyt Marked i Februar.***) I det 18. Aarhundrede havde Holstebro ikke mindre end 12 Markeder, hvoraf dog igen et Krammarked sidst i Januar bortfaldt 1740; men Byen vedblev Aarhundredet ud at have 11 Markeder, altsaa eet mere end nu, idet her i det sidste Aarhundrede har været 10 aarlige Markeder.

Der havde indsneget sig den Skik ved Krammarkederne, der holdtes paa Torvet og i de tilstødende Gader, at Fortovsejerne oppebar Stadepengene af de udenbys Sælgere. I de eligerede Borgeres Protokol findes i den

*) Samlinger til jydsk Historie og Topografi X, S. 179—183.

**) Frølund, S. 83.

Anledning en Henstilling af 20. Septbr. 1834 til By- og Herredsfogden Kancellisekretær Nellemann om, at „Fortogsejere paa Torvet og i Nørregade og Vestergade, hvor Markedet holdes, ikke, som hidtil har været Skik, maa opbære Stadepenge af de Vogne og Telte, som her findes Markedsdagene, men at Stadepengene maa tilfalde Byens Kasse. Da vedkommende Borgere, der i Forvejen har størst Fordel af Markedet, dog næppe godvillig vil give Afkald paa Stadepengene, anmodes Politimesteren om at gøre Indstilling til det danske Kancelli, at Stadepengene tilfalder Kæmnerkassen“.

At Kancelliet har resolveret i Overensstemmelse med denne Henstilling ses ligeledes af Forhandlingsprotokollen, idet i de følgende Aar fra 1836 Stadepengene findes at være indbetalt i Kæmnerkassen. De beløber sig for 1836 ialt til 130 Rdl. 5 M. 12 Sk., for 1837 til 115 Rdl. 4 M. 4 Sk. o. s. v. Som venteligt er St. Hans Markedet, der har indbragt mest i Stadepenge, i 1836: 40 Rdl. 4 M. 8 Sk., i 1837: 37 Rdl. 1 M.

I Traps Beskrivelse, 1. Udg. 1859, hedder det om Markederne her: For Holstebro er Markederne og især Kvægmarkederne af særlig Betydning. I Amtsbeskrivelsen (der udkom i Aaret 1833), omtales disse Markeder saaledes: „Foraarsmarkederne er ikke af saadan Betydning, at Fedekvæg plejer ved dem at finde fordelagtig Afsætning; men desto vigtigere er Efteraarsmarkederne. Det saakaldte Store-Mandags Marked, som holdes i Begyndelsen af Oktober Maaned, er det vigtigste Kvægmarked i Jylland og frembyder sædvanlig en meget levende Omsætning. Talrige Drifter af velfodrede Stude og Køer falbydes her, ikke blot fra hele Omegnen, men ogsaa fra Thy, Mors og Salling. Man kan vist regne, at der ved et saadant Marked sælges til holstenske og sjællandske Prangere 3—4000 Stk.“ — En anset og

kyndig Landmand fra Egnen har imidlertid meddelt Trap, at Falbydelsen af Kvæg paa Markederne i Vester-egnen i de senere Aar er betydelig aftaget. „Omsætningen paa det fornævnte Marked vil nu (1859) næppe kunne anslaaes til 2000 Stk.“ — Trap anfører 10 aarlige Markeder i 1859.

Lind fortæller:

De to største Markeder i 1830erne og 40erne var ligesom i tidligere Tider og endnu mange Aartier frem helt op i Halvfjerdserne St. Hans Markedet noget efter St. Hansdag, i Reglen først i Juli, og Store-Mandags Markedet først i Oktober. De holdtes altid i 2 Dage, hvad for Resten et enkelt af de andre Markeder, Mortensdags Marked i November, ogsaa gjorde.

St. Hans Markedet var udelukkende Krammarked, hvortil en Mængde Mennesker kom sammen, vist 1500 til 2000, trindt om fra Jylland, foruden Sælgere fra fjernere Egne, ja fra Udlandet. Det holdtes gerne 2.—3. Juli eller der omkring og foregik inde i Byen paa alle tre Torve (Raadhustorvet, Stortorvet og Brotorvet) og i Nørregade, Vestergade, Grøns-gade og Østergade, og hele Byen var fuld af Mennesker, Købmandsgaardene af Vogne og Markjordernes Græsmarker af græssende Heste. Eller de tilkørende Markedsgæster fra Byens daværende store Opland — helt oppe fra Lemvig-Kanten til langt paa den anden Side af Herning, fra Thy og fra Salling og langt Syd for Ulfborg og Nørre Omme — holdt ind hos Slægtninge eller Kendinge i Maabjerg og andre Steder nær ved Holstebro. Sælgernes Vogne holdt langs Husrækkerne i de nævnte Gader og paa Torvenes Fortove.

Til dette vort dengang største Marked kom Haandværkere fra hele Jylland. Fra Kolding kom ikke mindre

end en halv Snes Rebslagere, der kom kørende med deres Reblæs op igennem Landet; de besøgte selvfølgelig andre Byers Markeder paa Vejen herop og drog videre igen herfra. De holdt i den nederste Del af Sønder-Vestergade inde paa Fortovene paa begge Sider af Gaden, og her forsynede Bønderne sig med Reb for hele Aaret. — Saa kom Humlelæssene fra Brunsvig, der var kørt hele den lange Vej inde fra Tyskland op igennem Hertugdømmerne og Jylland; de holdt fra Vestergade langs Sydsiden af Stortorvet og i Grøns-gade med deres højt opstablede Humlesække og solgte Humle ud i Pundevise til Landboerne, der jo dengang bryggede alt deres Øl selv. Først senere begyndte Fynboerne at dyrke Humle, og Humlehandlerne fra Middelfart-Eggen fortrængte saa efterhaanden Brunsvigerne.

Omkring Hjørnet af Nørregade og Stortorvet stod Sallingbo-Konerne med deres Hørlærred. Det var Bondekoner, mest Husmandskoner, der sad og vævede om Vinteren, fra Salling og Sognene Syd for Skive, Ejning og der omkring. De kom hertil i store Vognmandsskarer med hjemmelavet Lærred; Husmandskonerne slog sig sammen og lejede en Gaardmand til at køre hertil med deres Vævninger. Det var før Tvistlærred kom i Brug, hvad først skete heroppe efter Hamborgs Brand i 1842, da Købmændene i Holstebro fik Tvistpækker, der var beskudiget ved Branden, og solgte Tvisten til Bønderne, der selv vævede Lærred deraf. Man sagde rigtignok, at Lærredet blev gult; det var vel, fordi Tvistgarnet var gennemtrængt af Røg.

Saa var der Potterne af alle Slags. Røde og hvide eller gule glasserede Potter, Fade og Kovse med smukke Indridsninger og Glassurtegninger, der kom hertil fra Viborg-Eggen eller de nordøstlige Egne op ad Limfjorden til. Pottemagerne med de røde og hvidgule Lervarer

stod i Østergade fra nuværende Hotel Royal ud efter ad Gaden. Jydepotterne, sorte, matte, uden Glassur, fra Varde-Egnen var ogsaa meget almindelige og søgte. De holdtes fal paa Brotorvet, som dengang ikke var bebygget paa Vestsiden (hvor nu Logebygningen ligger). Der var baade store og smaa Jydepotter; de store rummede 3—6 Potter og brugtes til at have Surkaal og kogt Sulemad med et Fedtlag over henstaaende i, eller de benyttedes som Lødgryder. Derimod var de vel skøre at koge i.

Paa selve Størtorvet stod der Telt- eller Bordrækker paa langs ad Torvet fra Øst til Vest, og imellem dem gik Folk og handlede. Fra Nødskovs Ejendom (nuv. Købmand Fjeldsteds) stod Viborg Skomagere med deres Halvskafte-Støvler og Røjsere (lange Støvler). Fra Vestsiden paa Torvet langs den søndre Kørebane opstillede Buntmagerne fra Aabenraa deres Telte og falbød Kabudser, Luer og Kasketter. Senere kom Buntmager Prohaska hertil fra preussisk Polen, og han forsynede saa ikke blot Holstebro, men drog ogsaa til Markeder, som til det i Gjelleruplund, og tjente store Penge.

Øvre i Nordsiden af Torvet var der opslaaet Kagetelte ligesom nu. Folk gik imellem Teltrækkerne og handlede eller ad Kørebanerne mellem Sælgerne inde paa Fortovene og Ydørrækkerne paa Torvet.

Gik man saa en St. Hans Markedsdag fra Torvet op ad Nørregade, havde man paa højre Haand Træsko-mændene henne fra de østre Egne; de stod inde paa Gadens østre Fortov med deres „Reblinger“ af Træsko. Der kom 50—60 Læs hertil, saa Schaumburgs Gaard var helt fuld; de blev solgt i Snese til Træhandlerne eller enkelte Par til Landboerne. Træskoene indtog den nederste Del af Nørregade fra Stedet lige overfor Apoteket op til Schaumburgs Gaard. Paa den modsatte Side af Nørregade omkring Hjørnet og i den nederste Del af

Skolegade op forbi Blødens Bæk stod Skovlovringerne fra Silkeborg-Egnen med deres Trævarer af alle Slags, ja ogsaa paa Raadhustorvet var der fuldt af Trævarer. Der var Grebskaffer, Træskovle, Skovleskaffer og Skovleblade, Høledrag, Kæpstokke og Hjulfælg, ja hele Rækker af færdige Vognhjul. Vognhjulene førtes hertil paa en ejendommelig Maade; de var samlet to og to og hæftet efter hverandre ved Stænger, saa de tit dannede en lang Række, naar Lovringerne kom kørende med dem. Op igennem Navhullerne paa det bagerste Hjulpar var stukket en grøn Bøgekvist; saa længe den sad op bag ude og kunde ses, vidste Kusken, at der intet Hjul var tabt.

Helt over paa Sønderland strakte Markedshandelen sig. Fra Broens Sydende langs Sønderlandsgade saa langt som til Købmand Frølunds (nuværende Poul Andersens) Gaard holdt Vogne med Tørfisk fra Husby, Sdr. Nisum og andre vestlige Fiskersogne. De kørte ad Ulfborg, Raasted, Idum og kom ind ved Sønderport. Det var mest tørrede Havtorsk, Hvidlinger og lignende, som købtes til Høsttiden og senere.

Køberne fra Holstebro nærmeste Opland tog naturligvis hjem om Aftenen; men de fjernere Markedsgæster maatte overnatte. For dem tog Markedsturen 2—3 Dage efter Afstanden. Der var da ogsaa om Aftenerne de to Markedsdage fuldt af Mennesker. Alligevel var der ikke mange berusede. Omgange af Drikkevarer var ikke saadan Skik som senere. Folk spiste deres medbragte Mad — almindelige var Pandekage-Mellemmader, Rundtenommer med et Stykke Pandekage paa — hos deres Købmand og købte dertil et „Frimurerglas“ Brændevin (et stort, i Bunden spidst nedløbende Glas), som de drak i Forening. Hertil fik de gratis Øl, og Mændene stoppede deres Piber af den til fri Afbenyttelse staaende Tobakskasse. Natten

over tilbragte de tit siddende ved de lange Borde, hvor hen ad de lændede sig og fik nogen Søvn. Eller de overnattede hos Slægtninge og Bekendte i Byen eller nærmeste Omegn. Gæstgiverier var der kun faa af. Nogle overnattede ogsaa paa Vognene; det var jo Sommerdage og Natten kort her ved Midsommertid.

Slagsmaal og Spektakler var der ikke meget af. Folk gik sindigt og adstadigt omkring.

St. Hansdags Markedet bevarede længe sin Betydning som Byens største Marked; Kramhandelen tog vel med Tiden en Del af, efterhaanden som Byens Haandværk og Industri udviklede sig — den holdt sig dog til helt ind i Firserne — men Markedet vedblev at være stærkt besøgt og betragtedes som en Slags Folkefest.*)

De andre Markeder i Holstebro var udelukkende eller væsentlig Heste- og Kvægmarkeder. Af de sidste var *Store-Mandags Markedet* det største og holdtes altid i 2 Dage først i Oktober (gerne den 10. og 11.). Det var mest store Stude og Kælvekøer, der mødte paa dette Efteraarsmarked, og der kom mange fremmede Opkøbere, som tit gjorde betydelige Forretninger. Men foruden Kvæghandelen var der ogsaa en ret stor Tilførsel af Kram til Store-Mandags Markedet, hvor fremmede Haandværkere og andre handlende, f. Eks. Frugthandlere, fandt god Afsætning. Ligesom paa St. Hansdags Markedet var der ogsaa Forevisere og Gøglere. Byen var altid overfyldt af Mennesker ogsaa til dette Marked.

Derimod var det følgende *Kvægmarked i November*,

*) Jfr. Holstebro Avis, 4. Juli 1874: St. Hansdags Markedet Torsdag den 2. Juli var besøgt af en Masse Landboere, navnlig var Ungdommænd stærkt repræsenteret. Alle Forlystelsessteder var godt besøgte. Om Aftenen afgik et Ekstratog til Struer og Vinderup med omtrent 1000 Markedsgæster. — Markedet holdtes endnu i 2 Dage, t. Eks. i 1875 6. og 7. Juli (Holst. Avis).

som ogsaa holdtes i 2 Dage, ikke betydeligt.*) Saa var det, der holdtes før Store-Mandags Markedet, i Reglen i Midten af September, livligere. Dette, der kaldtes Mikkelsdags Marked, var udelukkende et Kvægmarked, hvor der handledes med Kælvекvier, tidlig bærende Køer og Stude.

Hestemarkederne var især i Februar og Marts som nu. Hertil kom Hestehandlere rundt om fra hele Landet og tillige baade fra Tyskland og Frankrig. I Juni holdtes ogsaa et ret betydeligt Heste- og Kreaturmarked. Her solgtes Kalve og Kvier til Sommergræsning og Tillægskøer, der skulde kælte om Efteraaret.

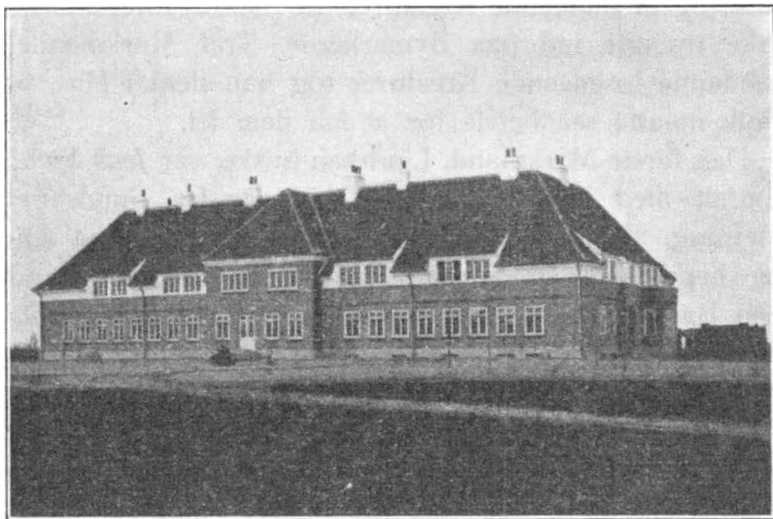
Den nuværende Markedsplads er først taget i Brug 1870. Oprindelig var der til ind i 1840erne to Markedspladser, en for Kvæg og en for Heste. Kvægmarkedet holdtes til ind i 1820erne udenfor Nørreport fra omtr. hvor Wioms Anlæg nu ligger til henimod Banegaarden (der jo ikke eksisterede dengang). Jorden her var Præstegaardsjord, som var lejet til Markedsplads af Byen. Da Køerne tit rev sig løse og var til Ulempe for de nærboende Folk ved at gaa ind paa deres Jord, blev Kvægmarkedet henflyttet til Bisgaards Jord, hvor Alderdomshjemmet nu ligger („den gamle Markedsplads“).

Hestemarkedet holdtes fra gammel Tid længere nede

*) Af Borgerrepræsentanternes Forhandlingsprotokol, 13. Juni 1855, ses, at der har været gjort Forsøg paa at indskrænke de 3 to Dages Markeder til een Dags, i hvilken Anledning Kommunalbestyrelsen til Indenrigsministeriet har indgivet Andragende om, at „de 3 nu ikkun til een Dag bestemte Markeder“ maa affholdes i tvende Dage, som faktisk er sket i umindelige Tider; „og da der blev gjort Forsøg paa at forandre, at der blev holdt Marked Dagen før den til Markedet fastsatte Dag, opstod Forvirring, idet nogle da antog den Dag for rette Markedsdag og nogle Dagen efter rette Markedsdag for at være den rette“. — Hvert af de tre ovennævnte Markeder blev da atter officielt fastsat til 2 Dage.

bag Nørregades Vestside paa den da ubebyggede Plads mellem Felbereder Helms Ejendom og Bækelundsbakken paa begge Sider af St. Jørgensgade. Men man holdt ogsaa med Hestene ud i Nørregade, helt hen til Bisgaard.

Omkring 1840 flyttedes ogsaa Hestemarkedet imidlertid til Sysseltoft Vest for Blødens Bæk, der hvor det ny Alderdomshjem nu ligger. Man trak Heste og Kreaturer hertil Vest fra ad Døsvej, Nord fra ad Skolegade og

Alderdomshjemmet, opført 1915 paa den gamle Markedsplads ved Døsvej

Øst og Syd fra ad Vestergade. Her holdtes det samlede Marked til 1870, og ogsaa efter at den ny Markedsplads Syd for Frøjk Vej var taget i Brug, vedblev en Del af Markedet at holdes paa „den gamle Markedsplads“ til for en 10—15 Aar siden.*)

*) 2. Oktober 1870 bekendtgør Holstebro Byraads Markudvalg (S. Hylling og Chr. Nørklit) i „Holst. Avis“, at „Markedspladsen for Flokstude og andre løse Kreaturer er henlagt til en Lod udenfor Byens Vesterport. Betalingen er 4 Sk. pr. Kreatur, hvilken Betaling opkræves af Byens Markmand“.

Som det ses af Noten, var *Markmanden* en kommunal Bestillingsmand, som var knyttet til Markedspladsen. Men det er selvfølgelig ikke Markmandens oprindelige Bestilling at føre Tilsyn paa Markedspladsen og opkræve Stadepenge. Stillingen som Markmand er velkendt i de gamle Landsby-Vedtægter fra Markfællesskabets Tid; ogsaa flere Købstæder med større fælles Bymarker havde en Markmand, der paasaa, at Folks Kreaturer ikke gik løse, og at tilløbende Kreaturer fra Nabobyernes Marker ikke trængte ind paa Bymarkerne. Traf Markmanden saadanne løsgaaende Kreaturer tog han dem i Hus, og Folk maatte saa betale for at faa dem fri.

Den første Markmand, Lind kan huske, var *Jens Sunds* (udtalt med lang Selvlyd).*) Han var fra Sunds ved Herning, altsaa fra Bindegnen. Han gik da ogsaa altid og bandt paa en Strømpe, naar han vandrede rundt paa Bymarkerne. — Senere, efter 1850, er *Mads Knak* Markmand.

At Markmanden fik med Markederne at gøre, hidrørte dels fra, at Markedspladsen paa Sysseltoft var Byjord, dels fra, at der særlig maatte passes paa Bymarkerne Markedsdage, da der kom saa mange Køretøjer, Heste og Kreaturer hertil. Bønderne vilde jo gerne have deres Heste paa Græs paa en Mark, til de skulde køre tilbage.

En Felberederlærling *Konrad Karmark* vilde en Markedsdag gøre nogle Skovlovringer en Tjeneste med at skaffe dem gratis Græsning til deres Heste. Han viste dem derfor ud paa en Toft mellem nuværende Struervej

*) Denne Jens Sunds antoges den 2. Maj 1835 til Markmand af de eligerede Borgere, og der udfærdigedes en Instruks for ham, hvorefter hans Løn var 10 Rbd. Sølv til Mortensdag og Opbringelsespengene for de indbragte Kreaturer. Instruksen er underskrevet „Jens Suuns, med ført Pen“, hvoraf ses, at han ikke har kunnet skrive sit Navn.

og Jærnbanestationen, og her græssede Hestene nok saa herligt, indtil Markmanden kom og tog dem i Hus. De blev ført ned i Gæstgiver Bernths Gaard ved Torvet, hvor de indfangne Kreaturer blev anbragt, til de løstes hjem. Her maatte saa Skovlovringerne indløse deres Heste mod ikke ubetydelige Optagelsespenge, saa det blev dyr Græsning. Men Konrad Karmark blev saa bange for Følgerne af sin Genistreg, at han skjulte sig i tre Dage paa sin Mesters Loft, indtil Hungeren atter drev ham til at komme frem.

BORGERVÆBNINGEN

Ligesom andre danske Købstæder havde Holstebro sin Borgervæbning, der tjente som en Sikringsstyrke for Byen og i paakommende Tilfælde deltog i Ordenens Opretholdelse. Disse Borgervæbninger gik tilbage til tidligere Aarhundreder, men blev omordnet af Kronprins Frederik (VI) ved Forordningen af 1802, da de fik den Ordning, som de beholdt til deres Opløsning i 1842. Alle bosiddende Mænd i Byen, som var under 50 Aar, skulde øves i Vaabenbrug af dertil egnede Førere. Her i Byen var en Kaptajn og en Løjtnant i Spidsen for Korpset. Slagter *Frølich*, der var kommen hertil som Soldat, var den første Borgerkaptajn, men var for striks. Hans Eftermand var *Mads Højlund*.

Den nyordnede Væbning fik først ret Skik paa sig, da Postmester *Bay* kom hertil 1817, 33 Aar gammel. Han havde været Løjtnant i Hæren og blev nu i mange Aar Kaptajn for Borgervæbningen og fik Bugt med den tidligere Slendrian, saa den kunde optræde med militær Anstand bl. a. ved Frederik VI's tre Besøg i Slutningen af 1820'erne.

Fra den Tid, Lind kan huske Korpset, var Købmand

Jens Kjørbye, der boede der, hvor Landmandsbanken nu er, Kaptajn for Væbningen. Mens han var Handelsbetjent i København, havde han staaet ved Livjægerne, det fineste Borgervæbningskorps. Løjtnant eller næstkommanderende var *Mads Rygaard*, Broder til H. P. Rygaard. Tømrer *Skjoldborg* var Fanebærer.

Væbningen havde sit eget *Musikkorps*, der gik i Spidsen, naar man om Søndagen drog fra Raadhustorvet gennem Nørregade, Stortorvet og Østergade ud til Øvelsespladsen. Musikkorpsets Leder var Organist Christensen, der blæste Klarinet; Lærer Clausen blæste Valdhorn, gl. Jens Boyhus, der var Urmager, slog Triangel, men spillede ogsaa paa Fløjte, Væver Jens Roest slog den lille Tromme, Gartner Jakob Hald slog Stortrommen og Barber Niels Rømer blæste Trompet.

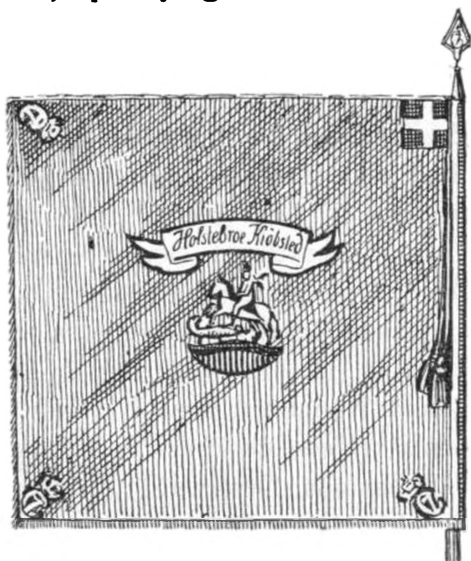
Den lille Tromme var fra 1802, da Korpset blev oprettet; paa dens Sider fandtes Holstebro Byvaaben.

Mandskabets Mundering bestod i sort Livkjole med rød Krave og Opslag og høj Hat med hvid, i Spidsen blaa Fjer paa venstre Side. Kaptajnen havde Chakot i Stedet for Hat og en Fjer, der var meget højere end de andres. Deres Vaaben var Flintebøsser, der dog kun benyttedes til Eksercits, aldrig til Skydning.

Naar Borgerne skulde til Øvelse, i Reglen om Søndagen, stillede de paa Raadhustorvet og drog med deres Førere og Musikken i Spidsen gennem Nørregade, over Stortorvet og ad Østergade ud til Øvelsespladsen Øst for Anlæget, et stolt Syn, som fik Madamernes og Skønjomfruernes Hjerter til at banke i Takt til Hornets og Klarinettens Toner af Fryd over at se deres mandige elskede som Byens Forsvarere. De omsværmedes og ledsagedes selvfølgelig af Drengene, medens ældre Borgerkoner allerede var ude paa Pladsen — fra den nuv. Karussel- og Danseplads til Skraaning, som nu danner

Foranlæget til Kirkegaarden; de stod parate med Brændevin, Øl og Mjød, hvorved Væbningsmændene kunde styrke sig i Hvilene mellem de anstrengende Marschøvelser, som nok kunde drive Sveden ud og Tørsten frem paa en varm Søndag Eftermiddag.*)

Borgervæbningen skulde ikke blot som et Led af Hæren forsvare deres By i Krigstilfælde, men ogsaa i paakommende Tilfælde hjælpe Byfogeden, der foruden Arrestforvareren kun havde een Politibetjent og 2 Natvægtere, der gik i Gaderne om Natten og sang Vægtersene, med at holde Orden under urolige Forhold og ved festlige Lejligheder; de paraderede f. Eks. ved Kongebesøg. Ved de store Markeder havde dog Borgerne ikke Tid til

Holstebro gamle Byfane

at optræde som Ordenshaandhævere, saa tog Byfogden ekstra Politimandskab.

Den samlede Borgervæbning dannede en ret anselig Styrke, vist mellem 100—150 Mand. Ved højtidelige Lejligheder paraderede den under *Byfanen*, der var skænket til Raadhuset af Byfoged, Kancelliraad von Jessen, der afløste Jørgen Tranberg, men i 1817 blev

*) At det gik striks til med Pligten til at deltage i Væbningens Øvelser fremgaar af, at en Haandværker (jeg har glemt at optegne hans Navn) idømtes en Bøde paa 2 Rdl., fordi han var taget til Skive og udeblevet uden Orlov (Raadstueprotokollen).

afsat og dømt til Slaveri for Underslæb. Denne gamle Fane, som er af blaat Silke med St. Jørgens Billede broderet midt paa og med et guldvirket Kors paa lys Bund i Hjørnet, er for nogle Aar siden atter blevet fremdraget og hænger nu i Glas og Ramme i Byraads-salen (se Billedet S. 93). Fanedugen, der er 135 cm høj og 136 cm bred, er fæstet til en dobbelt saa lang Fane-stang med to lange Kvaste.

Desværre oplevede Borgervæbningen ikke „Slavekri-gen“ i 1848, der ellers vilde have været noget for den. I 1842 blev det bestemt, at Væbningen skulde afløses af et Brand- og Politikorps, og den kom sidste Gang til at gøre Tjeneste ved Kristian VIII's Besøg i Holstebro den 10. Juli 1842. For at den kunde gøre det med Anstand, bestemte Borgerrepræsentanterne under By-foged, Overauditør Petersens Ledelse, at Borgerkorpset, som man frygtede allerede havde skilt sig af med sin Armatur, skulde holde en ny Mønstring Søndag den 3. Juli. Kaptajnen Jens Kjørbye og Løjtnant Mads Ry-gaard stillede derefter for Kongen paa den sædvanlige Øvelsesplads. Dette var Holstebro Borgervæbnings sidste tjenstlige Optræden.

KONGEBESØG

Frederik VI's Besøg

Guldsmid Lind, hvis Meddelelser stadig har dannet Grundlaget for disse Optegnelser om Holstebro og Forholdene og Livet i Byen for 70—80 Aar siden, har levet under 6 Konger, idet han er født i Frederik den Sjettes Regeringstid 1831. Lind var saaledes 8 Aar gl., da denne Konge døde, og han har ment at kunne huske hans Besøg i Holstebro. Dette maa imidlertid bero paa en Misforstaaelse, hvad ogsaa andre gamle Folk har udtalt,

idet de fra deres Fædre havde hørt, at Frederik den Sjette sidste Gang besøgte Holstebro i Slutningen af 1820'erne. Men hvad der er det afgørende er, at hverken Raadstueprotokollen, der gaar tilbage til 1818, eller de eligerede Borgeres Protokol (fra 1834—38), har noget om et Kongebesøg i Midten eller Slutningen af 1830-erne, medens de ellers nøjagtigt og omstændeligt fortæller om Kongernes Besøg i Byen og de Foranstaltninger, som Besøgets Anmeldelse gav Anledning til.

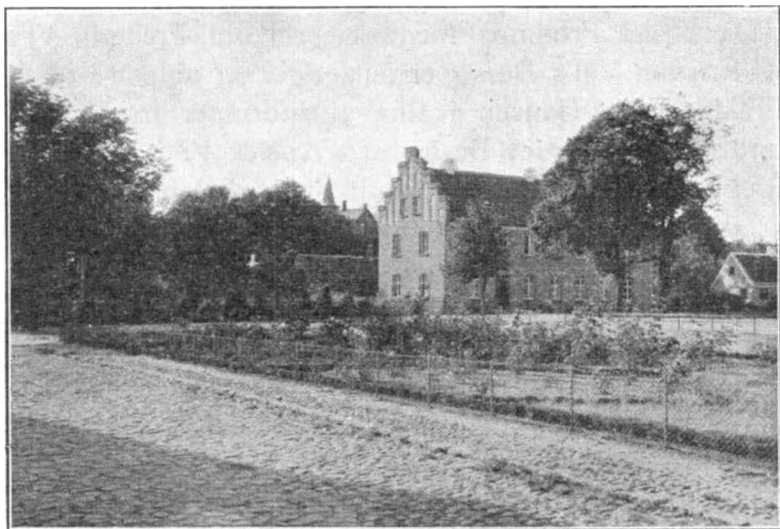
Da ogsaa Frølund's Meddelelser*) om Frederik VI's og Kristian VIII's Besøg er fejlagtige, og afdøde Branddirektør Falbe-Hansen i sine „Erindringer fra Vestjylland“**) omtaler et Besøg af *Frederik VI* i Holstebro uden at anføre, naar det fandt Sted, skal jeg her efter Raadstueprotokollen give en Redegørelse for denne Konges 3 (tre) Besøg i Holstebro i Aarene 1824, 1826 og 1828, hver Gang i Juni Maaned. Alle tre Besøg er indført og underskrevet af Byfoged C. Fugl og Byskriver A. G. Kühnel „for at bevare Mindet herom til Efterkommerne“, som det enslydende hedder i Slutningen af de tre Beretninger.

Det første af disse Kongebesøg fandt Sted Onsdagen den 23. Juni 1824 (det er det, som Falbe-Hansen nævner). Efter at Frederik VI var rejst fra Viborg Kl. 11 om Formiddagen, naaede han til Holstebro Kl. 7½ om Eftermiddagen, idet han blev modtaget ved Amtets Grænse i Hagebro af Amtmand Lorentz og By- og Herredsfoged Fugl, medens Byens og Omegnens Embedsmænd og Honoratiores samt den paraderende Borgervæbning modtog Kongen ved Byens østre Port. „Det

*) Frølund: Holstebro, S. 191 (Frederik VI 1825, Kristian VIII 1846!).

**) Hardsyssels Aarbog 1910, S. 210 (der er flere Fejl i Fremstillingen).

behagede Hs. Majestæt (hedder det videre i Beretningen) at aftræde hos Amtsforvalter Schierbeck,*), hvor Middagstaffel var anrettet, men deraf blev intet nydt,“ „da Allerhøjstsamme agtede endnu samme Aften at indtræffe i Ringkøbing, hvortil Rejsen tiltraadtes efter 1 Times Ophold. Hans Majestæt besaa under sit Ophold Byens Raadstue og eftersaa dennes Protokol med Retsbetjentenes øvrige — saa vel som de andre Embeds-

K. F. U. M.s Bygning, Kirkepladsen, den gl. Præstegaard med paabygget 1. Sal (1913)

mænds — Protokoller og Regnskaber (!). Fra Raadstuen begav Hans Majestæt sig til Kirken og derfra til Børgerskolen. Endelig blev ogsaa paa Byens Torv Borgervæbningen og Brandkorpset Hs. Maj. præsenteret. Med alt tilkendegav Hs. Maj. sin allerhøjeste Tilfredshed.“ Derefter opregnes Følget.

Med Grund bemærker Falbe-Hansen: „Dengang var

*) Svingersøn af tidligere Byfoged Jørgen Tranberg, efter hvem S. arvede det nuværende Hotel Royal (se Billedet i Hardsyssels Aarbog 1916, S. 115.

der Fart i Regeringsmaskineriet og Kontrol med Administrationen," — men Kontrollen maa jo unægtelig have været alt andet end indgaaende.

Borgerskabet kunde med nogen Grund føle sig brøstholdent over, at Hs. Majestæt kun havde een Time til overs for Holstebro, og Amtsforvalteren var brændt inde med det kongelige Middagstaffel. Men man fik Oprejsning 2 Aar efter, da Frederik den Sjette var her i Byen fra 21.—22. Juni 1826.

„Kommende fra Lemvig — hedder det i Byfogdens og Byskriverens Beretning —, hvorfra Hs. Majestæt paa en Rejse her i Provinsen havde taget Virkningerne af den seneste Oversvømmelse og det af Vesterhavet gjorte Gennembrud eller Kanal (ved Agger, Februar 1825) i Øjesyn, indtraf Allerhøjstsamme hertil om Aftenen Kl. 8 $\frac{1}{2}$ slet," ledsaget af sit Følge og af Amtmand, Kammerherre Lorentz og By- og Herredsfoged, Kaptajn Fugl. „Ved Byens vestre Bro hilsedes Hs. Maj. af den paraderende Borgervæbning med sædvanlig militær Honnør. Hs. Maj., der havde bestemt at forblive Natten over her i Byen, behagede at aftræde hos Amtsforvalter Schierbeck, i hvis Hjem alt paa det højtideligste var indrettet og ordnet til den høje Gæsts Modtagelse.“ Her blev Byens og Omegnens Embedsmænd og Honoratiories ved Kuren forestillet af Amtmanden og Biskoppen. „Natten over var Byen frivillig illumineret, og flere smagfulde Transparenter udtrykte Indvaanernes Deltagelse i Anledning af Landsfaderens Nærværelse, ligesom ogsaa paa Byens Torv af Borgerskabet var bekostet og oprejst en Æresstøtte, oplyst med Lamper og smagfuldt dekoreret, hvorpaa en skøn Inskription udtrykte Indvaanernes Glæde i Anledning af den nylig deklarerede høje Forbindelse mellem deres kongelige Højheder Prins Frederik Karl Kristian (Fr. VII) og Prin-

sesse Vilhelmine (Fr. VI's Datter). Flere Steder var anbragt Æreporte og samtlige Huse dekorerede.“

Torsdag den 22. Juni Kl. 8 mødte Byens og flere af Omegnens Embedsmænd med deres Protokoller til Eftersyn. Derefter besaa Kongen paa Stortorvet den defilerende Borgervæbning og Brandkorpset med Brandredskaberne, hvorefter han som forrige Gang samvittighedsfuldt begav sig rundt til Raadstue, Kirke, Skole og Sygehus og „overalt tilkendegav sin allerhøjeste Tilfredshed“ med de sete Herligheder. Derefter privat Audiens. Da denne var forbi, „behagede det Hs. Maj. allernaadigst at modtage en af Amtsforvalter Schierbeck foranstaltet déjeuner, hvorved samtlige Byens Embedsmænd var tilsagte at møde ved det kongelige Taffel“.

„Middag Kl. 12 $\frac{1}{2}$ fortsatte Hs. Maj. sin Rejse videre, der for den Dag var bestemt til Viborg, i hvilken Anledning Borgervæbningen, Byens Embedsmænd, Honorarios samt en stor Del af Byens Koner og unge Piger, festlig klædte, havde forsamlet sig ved Byens store Bro for at tilønske Hans Majestæt et hjerteligt Farvel.“

Skønt Holstebro denne Gang havde haft fuld Fornøjelse og Udbytte af Kongebesøget, forelaa der allerede den 2. Juni 1828 det danske Kancellis Skrivelse for Magistraten og de eligerede Borgere om, at Frederik VI igen agtede at besøge Holstebro den 19. Juni. Maaske havde den sparsomme Konge syntes, at Byen havde flottet sig for meget forrige Gang; thi han frabad sig i Skrivelsen „saadanne ceremonielle Foranstaltninger, som foraarsager Indvaanerne Pengeudgifter og Hans Majestæt Tidsophold“.

Kongen kom denne Gang fra Skive og indtraf efter Programmet Torsdag den 19. Juni Kl. 12 Middag, ledsaget af Amtmand, Kammerjunker Neergaard og By- og Herredsfoged, Kaptajn Fugl. Hs. Maj. hilsedes med

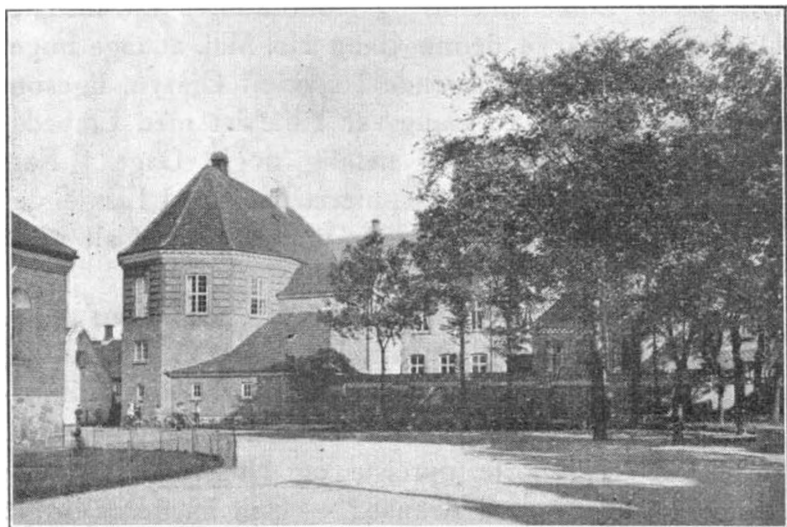
militær Honnør af det paraderende Borgerskab og aftraadte derefter hos Amtsforvalter Schierbeck, hvor samtlige Byens Embedsmænd og Honoratiores saa vel som Omegnens var forsamlede for at byde Majestæten velkommen. Derefter den sædvanlige Kur og privat Foretræde til tilstedeværende, som ønskede det, „hvor-efter Hs. Maj. hos Hr. Amtsforvalteren indtog Middagsmaaltid, til hvilket samtlige Byens og en stor Del af Omegnens Embedsmænd og Honoratiores var tilsagte. Det behagede ikke denne Gang Hs. Maj. at tage noget af Byen eller dertil hørende i specielt Øjesyn, ligesom dette ej heller denne Gang var Tilfældet med Embedsprotokollerne.“ Disse var nemlig nogle Dage i Forvejen eftersat af Kancellideputeret Etatsraad Lange, der havde givet mundtlig Melding til Kongen, at alt var i Orden.

„Efter fuldendt Maaltid forlod Hs. Maj. igen Byen Eftermiddag Kl. 3 og fortsatte sin Rejse til Ringkøbing under de samme Æresbevisninger som ved Allershøjst-sammes Ankomst. I Byen var ved denne Lejlighed flere smagfulde Æresporte oprejste og Husene i samtlige Gader smykkede med Kranse.“ — Helt havde de loyale Holstebro Borgere altsaa ikke efterkommet Henstillingen om at undlade ceremonielle Foranstaltninger.

Kongebesøg, som Lind husker

I Sommeren 1842 var den ny Konge *Kristian VIII* paa Rundrejse i Jylland for at vise sig for denne Landsdels Indbyggere efter sin Regeringstiltrædelse. Lind, der dengang var godt 10 Aar gl., husker særdeles vel dette Kongebesøg, ligesom de følgende, og dels efter Borgerrepræsentationens Forhandlingsprotokol, dels efter Linds Fortælling skal her meddeles, hvorledes disse Besøg forløb.

Af Borgerrepræsentationens Kopibog S. 42 fremgaar det, at Repræsentanterne den 23. Juni 1842 var samlede paa Raadhuset med Byfoged, Overauditor Petersen, der meddelte, at han havde modtaget Brev fra Hofmarskallatet, hvori Hs. Majestæts forestaaende Ophold i Holstebro fra 21.—22. Juli bebudes. — I dette Møde og et følgende Søndag den 10. Juli vedtoges en Række Foranstaltninger i Anledning af Kongebesøget.

Højskolehjemmet, set fra Kirkepladsen, opført 1894, udvidet 1915

- 1) Borgerkaptajnen udtager 50 Mand af Borgervæbningen til Æresvagt og Ordens Opretholdelse.
- 2) Da Kongen ved sin Ankomst først vil tage Byens offentlige Indretninger i Øjesyn og derefter indtage en Diner, bestemmes, at Fattigforstanderen, Skoleforstanderen o. s. v. skal møde hver paa sit Sted, hvor Kongen behager at bese en Anstalt.
- 3) Byens Gader og Veje bliver at give de nødvendige Reparationer. — Det er særlig den østlige Del af Landevejen fra Holstebro til den ny Chaussé, som

trænger til at belægges med Ler og Grus, og Grøften skal oprensens.

- 4) Vægteren skal have ny Hue og Kjole snarest mulig, da de Klædningsstykker, han har, har været brugt de reglementerede 3 Aar.
- 5) Det overdrages Maler Schaumburg at rejse Æresporte ved Byens Ind- og Udkørselsbomme.
- 6) Da Borgervæbningen var bestemt at skulle afløses af et Brand- og Politikorps, antoges det, at Borgervæbningens Personale i Forventning om Korpssets Opløsning havde skilt sig af med sin Armatur, derfor fandtes det rigtigst, at en ny Mønstring afholdes Søndag den 3. Juli.

Den 10. Juli holdtes en Raadstuesamling (foruden Repræsentanterne de ved Trommeslag tilkaldte Borgere) for at tage Bestemmelse om de Foranstaltninger, der (yderligere) bliver at træffe i Anledning af Hs. Majestæts Ankomst hertil Torsdag den 21. Juli og Ophold her i Byen til næste Dag.

Byfogden kundgjorde for Borgerskabet den fra Hofmarskallatet modtagne Skrivelse tilligemed den dermed fulgte Fortegnelse over Hs. Maj. Kongens Følge. — Da Byen efter den fremlagte Skrivelse ingen som helst Udgift paaføres i Anledning af Hs. Maj.s Modtagelse, bliver intet desangaaende at afhandle.

Kristian VIII boede ligesom Frederik VI hos Amtsforvalter, Etatsraad Schierbeck i det nuværende Hotel Royal. Borgervæbningen stillede for Kongen under Kaptein Jens Kjærbye og Løjtnant Mads Rygaard paa Øvelsespladsen foran den nuværende Kirkegaard. Derefter gjorde Skoledrengene under Ledelse af Lærer Clausen Gymnastik for Kongen. De holdt deres Øvelser paa den nuværende Karusselplads Øst for Pavillonen, hvor der var Klatreværk. Drengene var delt i 3 Hold efter

Alder; det ældste Hold var fra 12—14 Aar, det mellemste fra 10—12 og det yngste fra 8—10 Aar; Lind hørte til det sidste, da han dengang var 10 Aar gl. Ingen af de to større Hold kunde klavre til det øverste af Glatstangen. Men Lind, der med yngste Hold kom sidst til Opvisning, tænkte: „Du skal dog se, om du ikke kan klare det!“ Han satte saa op til det øverste af Stangen og gik ned igen ad Tovene. Han blev nu kaldt hen til Kongen og rost som den flinkeste, og en Lakaj gav ham en Specie fra Kongen. „Jeg fortryder,“ siger Lind, „at jeg ikke har gemt den, men Moder fik Specien, og den blev desværre brugt.“

Under Besøget paa den gamle Raadstue, hvis Tag var brændt i 1840, maa Kongen være gjort bekendt med, at man agtede at bygge et nyt Raadhus. Thi da dettes Grundsten fire Aar senere blev nedlagt den 25. April 1846, hedder det i Omtalen heraf:

„Til Minde herom nedlagdes under [Grund-] Stenen den *Medaille*, som H. M. Kong Kristian den Ottende, der med allernaadigst Omhu har sørget for denne Sags Fremme, har skænket Byen i Anledning af sit sammesteds i Aaret 1842 aflagte allerhøjeste Besøg.“

Ogsaa Dronning Karoline Amalie, der ledsagede Kongen i 1842, viste sin Interesse for Holstebro, idet hun gav 50 Rdl. til en Pavillon i Lystanlæget; denne blev dog først opført mange Aar efter (1861).

Frederik VII og Grevinde Danner var 1861 paa Rundrejse i Jylland og besøgte paa denne ogsaa Holstebro i første Halvdel af Juli 1861.

I Kommunalbestyrelsens Møde den 12. Juni meddelte Byfogden, at han underhaanden havde bragt i Erfaring, at Hs. Maj. Kongen kunde ventes paa et Besøg her til Byen. I den Anledning vedtoges at oprette Æresporte ved Sønderled og paa Broen, at udsmykke Raadstuen

og at indbyde Kongen til en Déjeuner. Endvidere nedsattes en Komité til nærmere at ordne det fornødne ved den festlige Modtagelse.

I to paafølgende Møder, den 19. Juni og 3. Juli, forhandlede videre om det forestaaende Kongebesøg. Paa Grund af Kongens ændrede Rejseplan vedtoges, at der skulde gives en Diner i Stedet for en Déjeuner, og at der efter forudgaaet Bekendtgørelse skulde fremlægges en Liste, hvorpaa Borgerne kunde tegne sig til Spisningen. Den nedsatte Komité erklærede ved Kammerraad Repsdorph, at den ikke kunde paatage sig at modtage Indtegningen; hertil valgtes saa enstemmig Pastor Reumert, der den 6. Juli Kl. 9—11 vilde være til Stede paa Raadstuen for at modtage Indtegning og Betaling.

Om selve Kongebesøget er der intet indført i Protokollen, men efter Linds Beretning var Kongen kommen fra Silkeborg over Herning og drog forbi Sønderport til N. Vosborg, hvor han besøgte sin gode Ven Etatsraad Tang i nogle Dage. Derfra kom han saa til Holstebro og drog ind i Byen ved Sønderport gennem de oprejste Æresporte her og paa Storbroyen. Der var Modtagelse og Fællesspisning paa Raadhuset, hvor Pastor Reumert holdt Velkomsttale til Kongen og Grevinden. De boede hos Enkefru Faber i Ejendommen paa Hjørnet af Horsstræde lige over for Apoteket. Efter at have overnattet her drog Kongen den næste Dag videre til Viborg. Uden for Østerport, hvor der ogsaa var rejst Æresport, lod Grevinden sin Vogn holde og tog Afsked med de forsamlede Damer. Under denne tog hun en lille Holstebro Pige op i Vognen til sig.

I Kommunalbestyrelsens Møde den 17. Juli 1861 fremlagde Repræsentantskabets Formand, Kammerraad Repsdorph Opgørelse af Udgifterne ved Frederik VII's og

Grevinde Danners Besøg (hendes Navn nævnes iøvrigt slet ikke i Forhandlingsprotokollen). Beløbet androg 520 Rdl. 2 Mk. 9 Sk., der blev anvist til Udbetaling af den paa Formue og Lejlighed lignede Skat.

Kristian IX med Familie besøgte Holstebro den 16. til 17. September 1865, da Kongen første Gang efter sin Tronbestigelse og efter den ulykkelige Krigs Afslutning foretog en Rejse til Jylland, der havde følt Krigens Tryk haardest.

I Kommunalbestyrelsens Møde den 4. Septbr. 1865 vedtog man, efter at der i Berl. Tid. var meddelt, at Kongen og Dronningen i næste Uge ventedes til Vester-egnen over Silkeborg, at rette en Forespørgsel til Hofmarskallatet, om Kongen kunde ventes til Holstebro og hvor længe. — I et nyt Møde den 6. Septbr. vedtoges foreløbig følgende Arrangementer til Majestæternes Modtagelse:

1. Der burde gives et Taffel om Lørdagen for Kommunens Regning.
2. Byen burde illumineres om Aftenen.
3. Anlægget udenfor Byens østre Port burde illumineres af Kommunen.
4. Der burde oprejses tvende Æresporte, den ene ved søndre, den anden ved nørre Port.
5. Der skulde forhøres om, hvem der billigst og bedst kunde overtage Beværtningen, og til hvilken Pris pr. Kuvert.
6. Der skulde forhandles med Byens Indvaanere, og deres Mening høres.

I Anledning af det sidste Punkt holdtes der Dagen efter et nyt Kommunalbestyrelsesmøde, hvortil Borgerne var indbudt, og disse gik ind paa de foreløbig bestemte Foranstaltninger og var tillige enige om, at der for

Kommunens Regning skulde skaffes militær Musik hertil fra Viborg under Kongeparrets Ophold.

Kongen og Dronningen, Kronprins Frederik, Prinsesse Thyra og Prins Valdemar kom hertil over Herning i stort Vogntog, der kørte gennem Æresporten ved Sønderled. Kongefamilien tog Ophold hos Amtsforvalter, Justitsraad Møller, der ligesom Schierbeck boede paa Torvet i nuværende Hotel Royal, hvor ogsaa Frederik VI og Kristian VIII havde boet.

Der var dækket Taffel i Raadhussalen, og forinden Spisningen havde Folk Adgang til at tage den pragtfulde Borddækning i Øjesyn. Under Taflet holdt Pastor Reumert Kongetalen. Byen var smukt pyntet med Grønt (Granguirlander) og Blomster, og om Aftenen var Husene festoplyste. Kongen og Kronprinsen spadserede igennem Byen og rundt i Lystanlæget og tog Illuminationen i Øjesyn.

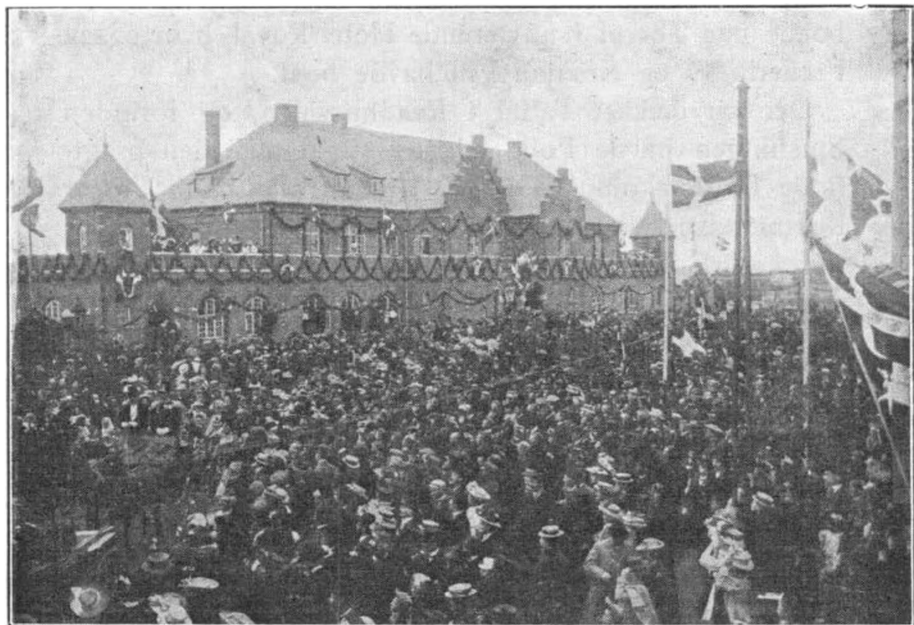
Den næste Dag, den 17. Septbr., drog Kongetoget videre Nord ud af Byen til Struer, hvorfra Rejsen gik videre med Skib til Thisted.

I Kommunalbestyrelsens Møde den 27. Septbr. forelaa Opgørelse af samtlige Udgifter ved Kongefamiliens Modtagelse samt Taflet, ialt 780 Rdl., som man vedtog at anvise til Købmand Chr. Christensen, som saa skulde betale Regningerne.

I sin mere end 40aarige Regeringstid var Kristian IX kun denne ene Gang i Holstebro, og der gik 43 Aar, inden Byen igen havde Kongebesøg.

Frederik VIII og Dronning Louise med Prins Gustav og Prinsesserne Thyra og Dagmar besøgte Holstebro den 3. og 4. August 1908 under deres store Rejse i Syd-, Vest- og Nordjylland, paa hvilken Kongefamilien ledsagedes af Førsteminister J. C. Christensen. Kongetoget ankom til Holstebro den 3. Aug. om Formiddagen ved 10-Tiden

og modtoges af Byraadet og Embedsmændene paa den festlig smykkede Banegaard, uden for hvilken Vaabenbrødrene og Forsvarsbrødrene havde taget Opstilling. Efter at Kongen havde gaaet langs Rækkerne og hilst paa disse, fandt Bortkørslen Sted i et stort Vogntog, medens Tusinder af Mennesker fra Byen og Omegnen

Fra Kongebesøget Aug. 1908. Kongefamiliens Bortkørsel fra Banegaarden (opført 1906)

havde taget Opstilling paa Banegaardspladsen, Stationsvejen og Nørregade.

De kongelige besaa de mange ny Bygninger, som var opført i 1907—08: Kirken, Borger- og Mellem-skolebygningerne og den ny Gymnastiksal, Tuberkulosehospitalet og Elektricitetsværket. Om Eftermiddagen foretoges en Køretur til den yngste af de store Hedeplantninger, Vestre Plantage, hvor man besteg

Vandværkshøjen og nød den storartede Udsigt over Byen og Omegnen.

Kl. 6 var der stort Taffel paa Hotel Schaumburg, hvor Borgmester Jørgensen holdt Talen for Kongen, Pastor Bülow talte for Dronningen og Købmand Meinhardt for de kongelige Børn, bl. a. Kong Haakon, hvis Fødselsdag det netop var. I sin Svartale takkede Kon-

Den ny Gymnastiksal og Mellemskolebygning i Danmarksgade, opførte 1908
Kongefamiliens Besøg paa Skolen den 3. August 1908

gen i velvalgte Ord for den festlige Modtagelse og ytrede bl. a., at det havde glædet ham at se, at Byen havde hædret hans Fader med en Statue paa Raadhuspladsen. Efter Tallet var der Kur, hvor de, der ønskede det, blev forestillet for Kongen.

Om Aftenen var der stor Folkefest i det med kulørte Lamper oplyste Lystanlæg, hvor omtrent 10,000 Mennesker fra By og Omegn var samlede. Efter at de kongelige var kørt dertil gennem de illumi-

nerede og festsmykkede Gader, holdt Lærer Hansen-Sir en stemningsfuld Tale til Kongefamilien, som nogen Tid færdedes mellem Folk. Festen endte med Afbrænding af et Fyrværkeri paa Bakken Øst for Mølle-dammen.

De kongelige overnattede i Kongetogets Sovevogn, der var henstillét paa et i den Anledning anlagt Side-spor Nord for Banegaarden.

Medens de fleste af Holstebro Borgere den næste Morgen sov lang Morgensøvn oven paa Festen, spadserede Kong Frederik allerede ved 7-Tiden i civil Paaklædning rundt i Byens Gader og gav sig i Snak med de faa, der den Dag viste sig morgenduelige. Blandt disse var efter Sædvane Guldsmid Lind, der havde deltaget i Festmiddagen paa Hotellet Aftenen i Forvejen, men ikke kendte Kongen i det civile Tøj. Denne kendte derimod Lind, mindede ham om, at han, Kongen, havde hilst paa ham under Festen og fik sig nu i flere Minutter en fornøjelig Passiar med den gamle Borger, hvis usnobbete Optræden lod til at tiltale Kongen.

Om Formiddagen den 4. August var Byraadet og Embedsmændene samlede paa Banegaarden for at tage Afsked med Kongefamilien, der drog videre ad Jærn-banen til Struer.

Hermed er gengivet Fortællinger og Optegnelser om Byen ved Storaæn der, hvor de mange og lange Veje krydses, som sagtens fra Arilds Tid har dannet Binde-led mellem vestjydske Landsdele. Hovedmængden af det, M. Lind og jeg har fortalt, tilstræber et Billede af Livet i Hardsyssels gamle Hovedby med Tilknytning

baade tilbage i Tiden og fremefter til den stærke Vækst, som har taget Fart i den sidste Menneskealder.

De Billeder, der er indføjet i den i Aar meddelte Del af Afhandlingen, skal søge at danne Nutids-Side-stykke til det tidligere Billedstof fra det Holstebro, som svandt.

RINGKØBING AMTS POLITISKE HISTORIE I STÆNDERTIDEN

Ved N. OLESEN HUSTED

STÆNDERSAMLINGERNE I VIBORG 1838
STÆNDERVISEN — ADRESSE FRA AMTET

Fra Ringkøbing Amt var Aar 1838 mødt de Deputerede: for Godsejerne i Viborg og Ringkøbing Amter Proprietæerne la Cour til Timgaard og Ægidius til Kvistrup, for Købstæderne Stiftamtmand Rosenørn og for Bønderne Gaardejer Ole Kirk, Ebbensgaard, og Forligskommissær Kolby, Ikast. Den sidste som Suppleant for Ebbe Nielsen, Ganer Mølle. Desuden var til Stede som kongevalgt Proprietær S. Fjelstrup, Sindinggaard.

Ole Kirk indbringer Forslag om Indførelsen af almindelig Værnepligt, men da der af Stænderne var indgivet Petition derom til Regeringen i 1836, naaede hans Forslag ikke at komme i Komité. Endvidere foreslaar han Forandringer i Inddelingen af Herredsjurisdiktionerne og andrager om Nedsættelse af Amtsforvalternes Skriverpenge.

Fjelstrup indbringer Andragende om, at der maa blive paabudt en Procentskat, foreslaar en Forandring i Distriktslægernes Kaar og anbefaler offentlig Bekendtgørelse af Taksationsforretninger over faste Ejendomme.

Kolby foreslaar en forandret Inddeling af Lægedistrikterne, og Ægidius stiller Forslag om en bedre Indretning af Oddesund Færgested. I øvrigt er Ole Kirk og Fjelstrup Medlemmer af en Del Komitéer.

Størst Interesse knytter sig i denne Samling vel til Stiftsprovst Halds Forslag om Valgbarhed for Bekendere af den mosaiske Tro, ikke alene, fordi Forslaget førte til en ret lidenskabelig Debat, men ogsaa, og maaske især, fordi det gav Anledning til Fremkomsten af den baade berømte og berygtede „Stændervise“.

Forslaget gik ikke igennem, og under Indflydelse af Skuffelsen derover blev Stændervisen til. Stiftsprovst Hald er vel Hovedmanden for den, og de, som har stemt for hans Forslag, roses, medens Modstanderne dadles.

Verset om la Cour lyder saaledes:

Og vil Du have en Model
for Studepranger-Jyskhed,
la Cour en saadan er saa vel,
som Josef var paa Kyskhed.

Om Ole Kirk hedder det:

Og vil I se en vældig Dirk
til Præsidentens Hjærte,
saa gaa kun hen til Ole Kirk,
men vogt Jer, han kan snærte.

Fjelstrup faar følgende Omgang:

Ej Fjelstrup sig forene vil,
hvad skal man dertil sige?
Saa lad ham gaa ad Helved til,
thi der er Tvedragts Rige.

Der hentydes til, at han var imod de kongerigske Stænders Forening.

Ægidius med Haand paa Ryg
i Skægget sagte mumler,
ved Fjelstrups Side sidder tryk
og med Papiret fumler.

Om Vicepræsidenten, Rosenørn, hedder det i 2. Vers:

Min kære Vicepræsident
han staar saa sært og stammer,
jeg tør ej sige det paa Prent,
men jeg mig næsten skammer.

Og i 50. Vers:

Se Rosenørn han staar saa tør,
han vil mod Jøden stemme,
han var engang i Jødeklør,
det kan han aldrig glemme.

Den haardeste Omgang af Amtets Mænd faar dog
Kolby:

Naar Kolbye staar og brækker op
det mest fordømte Sludder,
han koketterer med sin Krop
som gammel, malet Ludder.

„Sludderet“ er hans Tale mod Jøderne.

I de sidste af Frederik den Sjettes Leveaar havde der været forholdsvis stille om Forfatningsspørgsmaalet. De liberale Politikere følte vel, at den gamle Konge havde ydet, hvad han efter sin Natur formaaede i Retning af Forandringer, og de haabede paa, at den nye Mand paa Tronen vilde gaa et stort Skridt videre.

Dette Haab blev som bekendt skuffet. Kong Kristian den Ottende vilde foreløbig regere paa det bestaaende Grundlag. Han henviste Frihedsmændene til Stænderforsamlingerne. Gennem disse kunde det danske Folk bære sine Ønsker frem.

Saa blev den liberale Bevægelses Mænd gnavne og begyndte deres Kamp mod Kongen. Kampen førtes bl. a. ved Indsendelsen af Adresser til Regeringen i Anledning af Tronskiftet. Ogsaa fra Ringkøbing Amt sendtes en Adresse.

Den 23. Januar 1840 samledes en Del af Amtets Bondevælgere paa Gæstgivergaarden i Ringkøbing for

at forhandle om Sagen. Der blev efter et Ordskifte vedtaget, hvad Adressen skulde indeholde, en Komité paa 5 Medlemmer valgtes til at forme dens Ordlyd, og da dette var gjort, blev den underskreven af 127 Mænd fra 50 Sogne i Amtet, og Forsamlingen skiltes med et ni-dobbelt Hurra for den nye Konge.

I Adressen hedder det bl. a.:

„— — — Vor Forventning til Dem nærmer sig glædelig Vished ved Deres Majestæts eget Tilsagn, der borger os Finansernes Ordning, Kommunernes friere Forvaltning, Trykkefrihedens Beskyttelse, Oplysning til Fremvækst i Guds frygt og Dyd, Almenvæbning til Fædrelandets Forsvar. •

Vore Savn og Mangler er endnu store, men ofte og grundigt er de paatalte i Stændersalene, hvor vi haaber, at de endnu oftere ikke uden Virkning vil blive drøftede, og naar de da bringes for Tronen, er det vor allerunderdanigste Bøn, at Deres Majestæt — — — indrømmer os de Lettelser — — — som gøres nødvendige. Særlig tillader vi os at henvende Deres Majestæts Opmærksomhed paa de med Afsætningen af vore Kornvarer forbundne Besværligheder, der gør den størst mulige Frihed til Anvendelse og Forædling af dette Produkt ønskelig for os.“

Som man mærker, træder Ønskerne om Friheder paa det økonomiske Livs Omraader stærkest frem i Adressen, hvorimod der slet intet nævnes om Ønskeligheden af en friere Statsform. Den Slags Henvendelser skulde saa vist ikke faa den enevældige Konge til at ryste paa sin Trone.

Vestjydernes Haab stod til det, de i Øjeblikket havde, til Stænderforfatningen, og i den Henseende delte de sikkert paa dette Tidspunkt Anskuelse med største Parten af det danske Folk, i alt Fald med det store Flertal

af de danske Bønder. De saa endnu i den enevældige Kongemagt et Værn mod de øvrige Samfundsklassers Overgreb.

I DE JYDSKE STÆNDER AAR 1840

De liberales Kamp for en friere Forfatning førtes ret stærkt i Kongerigets Stænderforsamlinger 1840. I de jyske Stænder indbragte en af de jyske Frihedsmænds betydeligste Førere, Herredsfoged, Justitsraad J. P. With, Aarhus, i Oktober Maaned Forslag om, at de to kongerigske Stænderforsamlinger skulde forenes, og at Valgbarhed til Stænderne ikke længere skulde være knyttet alene til Besiddelse af Grundejendom.

Vi mærker os Ringkøbing Amts Repræsentanternes Stilling til dette Forslag, det betydeligste i Samlingen.

Stiftamtmand Rosenørn, Købstædernes Repræsentant, er en afgjort Modstander af Forslaget. Han ironiserer over de efter hans Mening ovenud fantastiske liberale, der har forgabet sig i og vil forføre Folket med Ordet: „Skattebevillingsret“. Han vil endog stemme imod, at der vælges Komité til Drøftelse af Withs Forslag.

Omtrent paa samme Standpunkt staar Søren Fjellstrup. Særlig har han store Betænkeligheder ved, at Stænderforsamlingerne tænkes forenede. Han er meget bange for, at Jylland ved en saadan Ordning vil blive daarligt stillet, og han finder det farligt at give Stænderne Skattebevillingsret, da den Stand, som faar Flerthal i Forsamlingen, muligt vil begaa Uretfærdigheder mod de andre Stænder. Han stiller Forslag mod Withs, men det faar kun ganske faa Stemmer.

Ole Kirk staar vaklende. Han er fuld af Lovord om Frederik den Sjette, ser med Fortrøstning hen til Kristian den Ottende og har sine store Betænkeligheder

med Hensyn til Stændernes Forening. Efter megen og samvittighedsfuld Overvejelse vil han dog stemme for Nedsættelse af en Komité.

De øvrige Repræsentanter fra Amtet udtaler sig ikke om Spørgsmaalet. Derimod hører man fra Vælgerne, idet Ole Kirk indbringer Andragende fra 437 Vælgere i sin Kreds om, at Folkets Repræsentanter maatte faa afgørende Indflydelse paa Styrelsen af Statens Finanser.

Med 39 Stemmer mod 10 vedtog de jyske Stænder at indgive Andragende til Regeringen om, at den vilde imødekomme Befolkningens Trang til en friere Forfatning. Af de 10 Nejstemmer var i al Fald to, Rosenørns og Fjelstrups, fra Ringkøbing Amt.

Amtets Beboere var ret flittige til at sende Andragender til Stændersalen. Som en Prøve skal nævnes Andragenderne fra 1840.

Ole Kirk indbringer Andragende fra Jens Kr. Harpøth i Nees om Bevilling til at opføre en ny Vejrmølle, fra 31 Gaardmænd i Amtet om Udvidelse af Trykkefriheden, fra 23 Husmænd i Tarm om Lettelse med Hensyn til Brevbæring, fra Engbjerg Sogn om med Hensyn til Fattigvæsenet at blive skilt fra Harboøre Sogn, fra Fiskere paa Holmsland og i Husby om Foranstaltninger til at hæve Misbrug af Sildefiskeriet i Nymindégab, fra Beboere i Møborg Sogn om, at Fattigbidragene maa lignes paa Hartkorn alene, Andragende fra en Del Sognefogder om Forbedring i deres Kaar, fra Beboerne af Brande med flere Sogne om Forandring i Hævdlovgivningen, fra Vinding Sogn, at dette maatte blive henlagt under Hjerme-Ginding Herred.

Fjelstrup indbringer Andragende fra Møllebrugere i Ringkøbing Amt om Forandring i Lov om nye Møllers Anlæg samt om, at Mølleskylden maatte blive reguleret.

Kolby, der atter er mødt som Suppleant i Samlingen, stiller Forslag om, at Silkeborg maatte blive Handelsplads, samt indbringer Andragende fra en Prokurator Kruse, sigtende til at forbedre Sagførerstandens Kaar.

Rosenørn indgiver Andragende fra en Del Beboere i Lemvig om Forandring i Henseende til fremmede Skipperes Udsalgsret under Liggedage, fra Borgerrepræsentanterne i Lemvig om, at Styrmandseksamen maatte kunne tages i Aalborg og om, at Limfjordsbyernes Skibe maatte fritages for at klarere i Aalborg og betale til denne Byes Havnekasse, samt fra Holstebro om det samme.

Ægidius andrager om, at Vejen fra Holstebro til Tisted maa komme til at gaa over Struer, og at Færgeforholdene ved Oddesund maatte blive forbedrede, og Tøstesen fremlægger Andragende fra 13 Sognefogder i Vester Horne Herred om Frigivelse af Brændevinsbrændingen paa Landet.

STÆNDERVALGENE AAR 1841

I Begyndelsen af Aaret 1841 gik man for anden Gang til Stændervalg. For den nordlige Del af Ringkøbing Amt, 19. Valgdistrikt, foregik Valget i Lemvig den 25., 26. og 27. Januar, og der fortsattes paa Nørre-Vosborg den 29. og 30. Januar.

Der var ingen større Opposition mod Ole Kirk, idet han genvalgtes til Kredsens Repræsentant med 370 Stemmer. Til Suppleant valgtes en anden Bondemand, Gaardejer Peder Kr. Sørensen af Hove Sogn, med 175 Stemmer. Stemmerne var i øvrigt lige som ved det første Valg meget spredte, idet de 792 afgivne Stemmer var fordelte paa 21 Kandidater.

Antallet af de valgberettigede var 504 og af valgbare 81. Kun 78 Procent havde afgivet Stemme — en

ret betydelig Nedgang fra Valget 1834 med sine 92 Procent. Ikke færre end 53 Vælgere var sygemeldte, medens 52 ikke havde givet Grunde for deres Udeblivelse.

Valget for den søndre Del af Amtet, 20. Valgdistrikt, begyndte paa Korsdal i Lem Sogn den 1. Februar og fortsattes paa Tingstedet i Herning den 2. Februar. Distriktets hidtidige Repræsentant, Ebbe Nielsen, Ganer Mølle, gled ganske stille ud. I hans Sted valgtes Justitsraad Fjelstrup, Sindinggaard, til Deputeret med 148 St., og til Suppleant genvalgtes Forligskommissær Kolby, Nygaard i Ikast Sogn. Efter dem havde et Par Bønder de fleste Stemmer. Afstemningen var, som i 19. Distrikt, meget spredt. Af 435 Vælgere stemte 339, d. e. 78 %, ligesom i 19. Distrikt. Der var 67 Valgbare.

En Pudsighed skal tages med fra dette Valg:

En Del Vælgere havde sat sig i Hovedet, at de absolut vilde stemme paa Valgdirektøren, By- og Herredsfoged Finsen, Ringkøbing. Det blev dem betydet, at dette var imod Valgloven, men de holdt stædigt paa, at ham vilde de nu have og ingen anden, og Følgen blev, at 162 Vælgere spildte deres ene Stemme, da alle Stemmerne for Finsen maatte erklæres for ugyldige.

I 11. jyske Købstaddistrikt, som omfattede Ringkøbing, Holstebro, Lemvig og Varde, afholdtes Valget fra 2. til til 14. Januar, og den endelige Optælling foregik paa Raadhuset i Ringkøbing den 19. Januar. Resultatet blev, at Købmand, Borgerrepræsentant Fr. Schou, Ringkøbing, valgtes til Deputeret med 84 St., og Købmand Th. Clausen, Varde, til Suppleant med 67 St. Derefter kom Embedsmændene, By- og Herredsfogderne Finsen, Ringkøbing, og Heinen, Varde, med henholdsvis 59 og 49 St. Af Valgberettigede var der 194, af Valgbare 99.

Valgdeltagelsen havde været 77 % — omtrent som ved det første Valg og som Deltagelsen ved Bondevalgene denne Gang.

I Holstebro var Valgdeltagelsen mindst, og baade derfra og fra Lemvig er de fleste Stemmer givne til de Købmænd, der blev valgt, et Forhold, der bragte dem Sejren. For øvrigt viser Valget hen efter, at Borgerstanden denne Gang vilde prøve at blive repræsenteret ved sine egne Mænd.

Nørre Horne Herred, som jo var knyttet til 21. Landdistrikt i Ribe Amt, valgte Sognefoged P. Jakobsen, Billum, til Deputeret; det nordøstre Hjørne af Amtet, som var forenet med Salling, fik til Repræsentant den senere saa bekendte Gaardejer P. Lydersen af Hvidbjerg Holmgaard, og Egnen Øst for Holstebro, som hørte til Viborgegnens Kreds, fik til Deputeret Proprietær Rasmus Bay, Sødal ved Viborg.

Stiftamtmand Rosenørn gik fra at være folkevalgt over til at blive kongevalgt og er dermed ude af Egnens politiske Historie i de Tider, medens S. Fjelstrup gaar modsat Vej: fra kongevalgt til folkevalgt. la Cour og Ægidius bliver ikke genvalgte som Sædegaardsejernes Repræsentanter. Fra Amtet valgtes af nævnte Klasse denne Gang til Suppleant den liberale, af Egnens Historikere flere Gange omtalte Godsejer A. E. M. Tang, til Nørre Vosborg, og han møder i flere af de følgende Stændersamlinger.

SAMLINGERNE 1842—44

Aarene er med Hensyn til Forfatningsspørgsmaalet noget roligere end 1840. Kongen har ligesom faaet Overtaget, saa Liberalismen maa optræde mere spagfærdigt.

Af Ringkøbing Amts Repræsentanter begynder Tang forbavsende kraftigt i 1842, idet han under Adresse-debatten, der er et ret paalideligt Udtryk for Stemningen i Forsamlingen, udtaler, at det er meningsløst for frie Mænd at indgive en Takadresse til Kongen. Det er Forsamlingens lovlige Ret at give Møde, saa der er intet at takke for!

Kirk og Fjelstrup udtaler sig for Indsendelse af en Adresse, Kirk endog for Takadresse, og til Schou mærkes intet. 1844 er vist hverken Tang eller Fjelstrup til Stede under Adressedebatten. Fjelstrup sender Afbud paa Grund af Alder og Svagelighed og møder ikke i Samlingen, saa Distriktet, da Kolby er død, ikke faar nogen Repræsentant, og Kirk har sit gamle Standpunkt.

Som sædvanlig benyttes han en Del, hvor man mener det passende at skulle have en Bonde ind i Komitéerne, saaledes i Komitéen om friere Forfatning, og Fjelstrup og Tang anvendes af og til, hvor særlige Landbrugs-spørgsmaal skal drøftes, hvorimod Schou indvælges i et Par Komitéer, der skal behandle Ting af Interesse for Købstæderne.

Kirk og Fjelstrup indbringer en Del Andragender fra Amtet: om Pulvaadsfiskeriet, om Foranstaltninger mod Sandflugt, om Tilladelse til at brænde Brændevin til eget Forbrug, om Statshjælp ved Tilstopningen af Thorsmindegab o. s. v.

Samlingen 1844 præges særdeles stærkt af den nationale Spænding i Hertugdømmerne. Affæren med Peter Hjort-Lorentzen i Slesvigs Stændersal og Regeringens Stilling dertil har sat Sindene i stærk Bevægelse, og Dønningerne derfra giver Genlyd i den nørrejdske Stændersal. Fra en Del fremragende Mænd Landet over foreligger i Samlingen Andragende om, at Forsamlingen vil forestille Kongen, hvor paatrængende nød-

vendigt det er at værne den danske Nationalitet og det danske Sprog i Sønderjylland. Blandt Andragerne findes Ole Kirk. Han skal repræsentere den jyske Bondestand over for Regeringen.

I samme Samling fremkommer, ligesom i de forrige, Andragende til Forsamlingen om at henstille til Regeringen at give en friere Forfatning.

Vil man vide, hvorledes Vestjyderne, især Ringkøbing Amts Bønder, paa dette Tidspunkt stiller sig til Spørgsmaalet, maa man lytte efter, hvad Ole Kirk siger under Debatten.

Han udtaler sig bl. a. saaledes:

„— — Yttringerne om Ønskeligheden af en Constitution (d. e. fri Forfatning) er næppe kommen mig for Øre i Vestjylland. Derimod har jeg tit hørt Bønder udtale, at de hellere ønsker at leve under den enevældige Konge end under en constitutionel Forfatning. De mener, at de mange Misforhold, som finder Sted mellem de forskellige Klasser, først bør udjævnes, før man kan tænke paa en anden Forfatning, og Bonden tror, at naar dette Misforhold ikke kan jævnes under den enevældige Konge, vil det blive langt vanskeligere under en fri Forfatning.

— — Jeg tror derfor ikke, at Tiden nu er inde til Indførelsen af en fri Forfatning.“

Det er noget uklart, hvad Ole Kirk i Grunden selv mener, idet han dækker sig en Del bag Folkemeningen, men der er ikke Tvivl om, at han fra dette Tidspunkt tages noget til Indtægt mod fri Forfatning.

STEMNING OG STRID I AARENE 1842—46

Tirsdag den 5. April 1842 udkom det første Nummer af „Ringkøbing Amtstidende“, og derved fik Egnen sin første lokale Avis.

Det kneb med Holdere til Bladet. Den 28. Juni kom der et dybt Hjærtesuk fra Redaktøren, Oppenhagen, og han bebuder at ville tage en Del hidtil i Provinsbladene ukendt Stof med i Bladets Spalter.

Det kan da ogsaa siges, at Bladet i een Henseende blev noget for sig selv. Man lægger Mærke til, med hvilken Interesse Egnens Forhold behandles i Bladet, ikke af Redaktøren, men af selve Holderne. Det vrimler med Indlæg fra Befolkningen, saa der næppe i de Tider ses Mage dertil i noget andet Blad i det ganske Land. Og det turde vel være et Vidnesbyrd om, at der var en Del vaagne Folk i Amtet.

Med Navn eller Mærke under drøftes i de talrige Indlæg en Mængde offentlige Anliggender. Her skal blot nævnes enkelte af de Sager, hvorom der leveres Indlæg:

Der klages over, at Amtet er stedmoderlig behandlet af Staten. Der er ingen Garnisonsby, ingen lærd Skole, ingen Bank, intet ordentligt Vejvæsen, ingen tidssvarende Postforbindelse, ingen tilstrækkelig Statshjælp til „Gabhene“ o. s. v. Der diskuteres om Brændevinsbrænding, Betleri, Løsgængerier. En Del Indsendere kaster sig over kommunale Anliggender. Enkelte Steder stiftes Sogneforstanderskabs-Foreninger, saaledes i Lemvigegnen 27. Maj 1842. Der holdes i Foreningen 4 Møder aarlig, og ved disse drøftes en Mængde kommunale Forhold.

Særlig optages mange af Befolkningen her som i andre Egne af Forbudet mod Brændevinsbrænding, og det vrimler af Indlæg mod Øvrighedens Fremgangsmaade i Sagen. Enkelte af Indsenderne bruger stærke Ord om, at Bondens Frihed og Ret krænkes af Øvrigheden. Ole Kirk hævder imod dem, at Respekt for Loven og Agtelse for dens Haandhævere bør findes hos enhver god Borger. Kampen kommer saa til at staa for eller imod Ole Kirk, der beskyldes for at svigte sine Stands-

fæller, og den bliver ret bitter og ondartet. Det lader dog til, at Ole Kirk gaar nogenlunde uskadt ud af de haarde Angreb.

Om den politiske Stemning giver et Digt skrevet til Roskilde Stændermænd, men optaget i Amtstidenden 30. September 1842, vist det bedste Bidrag. Det sidste Vers, som ret godt viser Tankegangen, lyder saaledes:

„Thi være takkede, I Hædersmænd,
I, Danerfolkets rette kaarne Kæmper,
som bragte os den gyldne Fred igen,
der styrker, mens den skærmer mildt og læmper.
Nej, hvor der hersker Gæring rundt omkring,
der ulmer Kraften kun til ingen Nytte,
men Sindigheden fremmer gode Ting,
og Enighed det gode vil beskytte.“

Og samme Tone lyder i Bladets Nytaarsdigt 1843, naar det deri hedder:

„— — Da skal al Tvedragt for bestandig vige,
naar det udelelige Dannerige
een Gud, een Konge har, eet trofast Folk,
eet Stænderraad som Folketankens Tolk.“

Mod al denne Tilfredshed er jo det lille Ord om „eet Stænderraad“ for intet at regne.

Har man da ingen Ønsker ellers? Jo, man ønsker:

„At Mark og Eng maa rigt og frodigt gro,
at Handelen maa lykkelig florere
og alle Velstandskilder sig formere
hos os og i Lemvig og Holstebro.“

Og at man maa faa:

„Et frit, et nyt og sikkert Gab.“

Som man ser: Ogsaa da har der været et „Gabspørgsmaal“!

Nogen egentlig Bondebevægelse spores ikke i Amtet, men Bondecirkulæret af 8. November 1845 vakte selv-sagt en Del Harme hos de mest oplyste Vestjyder. Om Cirkulæret, der jo forbød alle større offentlige Møder paa Landet til Forhandling af offentlige Anliggender, skrev Ole Kirk bl. a. i Amtstidenden:

„— — At denne Kancelli-Skrivelse er meget dybt indgribende i Bondestandens billige Frihed, forekommer i det mindste mig. — Jeg kan ikke skønne, at de til nævnte Forbud brugte Motiver tilstrækkelig kunne begrunde en saa dybt indgribende Foranstaltning. — — At sætte en hel Klasse af Borgere under Formynder-skab — — er en meget omfattende Foranstaltning — — og Bondestanden kan ikke billige, at den gyldne Frihed — — skal være den nægtet mer end andre Statens Borgere. — —“

En Protest altsaa, men i en meget afdæmpet Form.

I STÆNDERSALEN 1846

S. Fjelstrup er denne Gang mødt i Samlingen. Han havde da ogsaa i Aaret 1844 faaet en slem Overhaling i i Ringkøbing Amtstidende af Egnens uroligste, mest kritiske Hoved, Forligskommissær Kolby, Rindum, fordi han ikke havde givet Møde det Aar. I ironiske Vendinger som f. Eks.: „Hvem er Stænderdeputeret for 20. Distrikt? Det er hans Velbyrdighed — — Ingen!“ havde Kolby snærtet Fjelstrup.

Fjelstrup nyder 1846 som Samlingens ældste Medlem den Ære at lede Valget af en Præsident (Formand). I øvrigt er han bl. a. Medlem af Komitéen for „Udkast til en Plakat for Danmark, betreffende Erstatning for den Skade, der tilføjes en Jordbrugers Sæd eller Markfrugter af Kron- eller Daavildt“, og er Komitéens Referent (Ordfører).

Om den store, paa ny opdukkende Sag om Indførelsen af almindelig Værnepligt, der er denne Samlings betydeligste, udtaler han: „Hvad jeg anseer for Retfærdighed og Ret i denne Sag er, at Alle er lige pligtige til at værne for Arne og Fædreland.“

Han ser stort paa Sagen, ser bort fra sine egne Interesser. Ikke alle kunde det!

Under Adressedebatten tager han ikke Ordet, men der er Ole Kirk i Ilden.

Der plejede jo i hver Samling at blive indbragt et privat Forslag, som under en eller anden Form tog Sigte paa en Udvidelse af Stænderforfatningen. I Aaret 1846 fremlagde Overretsprokurator Jespersen, Viborg, et „Andragende angaaende, at Hans Majestæt Kongen vil tage sit tro Folks Ønske om Indførelsen af en fri Forfatning i allernaadigst Betragtning og til Opfyldelse af dette Formaal allernaadigst træffe de i den Anledning fornødne Foranstaltninger“.

Da Kongens Repræsentant i Forsamlingen imidlertid hævdede, at Behandlingen af et saadant Forslag var en Ulovlighed, et Oprør mod den gældende Forfatning, trak Jespersen Forslaget tilbage, men Forsamlingen var i Anledning af det skete ret irriteret, og dens Misfornøjelse præger Adressedebatten saa vel som selve Adressens Indhold.

Gaardejer P. Lydersen, Sallingbøndernes Repræsentant og Enevældens haandgangne Mand, fremsatte den Paastand, at en Del af de Bønder, der til de forrige Samlinger havde underskrevet Adresser om Udvidelse af Stænderforfatningen, var „forledte“.

Ole Kirk spørger da, om denne Yttring er passende. Han udtaler derpaa som sin Mening, at en fri Forfatning vil være til Gavn for Landet. Derimod er han ikke sikker paa, at Tiden til dens Indførelse er kommen.

Afgørelsen af dette Spørgsmaal vil han overlade til dem, der staar højere end han og bedre kender Forholdene i deres Helhed.

P. Lydersen beskylder efter denne Udtalelse Ole Kirk for at have skiftet Standpunkt i denne Sag, at være løben over til de Liberale. Ole Kirk benægter dette. Han kalder sig selv for en af de „Moderate“ i denne Sag.

Han er Medlem af den Komité, der behandler Værnepligtsforslaget, og der tager han sikrere fat. I kraftige Ord taler han sine Standsfællers Sag, taler især gode, folkelige Ord om Smaabønderne, hvem Værnepligten trykkede allerhaardest.

Købmand Schou møder ikke i Samlingen, og Suppleanten, Købmand Clausen, Varde, der er mødt i hans Sted, mærkes der intet til ud over, at han indgiver Andragende fra 152 Borgere i Varde om, at Stænderne vil fraraade Udkastet til Værnepligtsloven. Muligt er det dog ogsaa ham, der har fremvirket Adressen fra Borgere i Holstebro, Lemvig og Ringkøbing om samme Sag. Ringkøbing Amts Borgere kæmper som andre Borgere Landet over for deres Sønners Fritagelse for at „springe Soldater“.

Tang tager enkelte Gange Ordet i Samlingen, men benyttes ikke i Komitéer. Han indbringer Andragende fra Dejbjerg og Hanning Sogneforstanderskab m. fl. om en forandret Retning af Vejlinjen paa Hovedlandevejen mellem Aarhus og Ringkøbing.

Ole Kirk benyttes som sædvanlig mest af Amtets Beboere, og ikke faa Andragender lægges ved ham paa Forsamlingens Bord: om Kommunalforhold, Sandflugtssager m. m.

VALGET AAR 1847 og STEMNINGER I AMTET

Om selve Valget kan vi fatte os i Korthed. I 19. Valgdistrikt foregik Valget paa de sædvanlige Valgsteder den 24., 25. og 27. Februar. Ole Kirk valgtes til Deputeret med 337 St., og Proprietær von Brockdorff, Aal Mølle, til Suppleant med 208 St. 66 Procent af Vælgerne stemte, og der blev afgivet Stemmer paa 16 forskellige Mænd.

I 20. Distrikt foregik Valget den 27. og 29. Marts. Til Deputeret valgtes Gaardejer Niels Kr. Hansen, Klap Mølle, Velling Sogn, med 119 St. og til Suppleant Prokurator Øllgaard, Tanderup, med 95 St. Af Distriktets Vælgere stemte kun 48 Procent. Det kan dog bemærkes, at paa Valgets sidste Dag, den 29. Marts, var det stærkt Snevejr, saa at kun 60 af denne Del af Distriktets Vælgere gav Møde.

Udfaldet af dette Valg gav Anledning til noget Avis-skriveri.

En Indsender i Amtstidende beklager, at Vejret blev saa slemt, at saa faa gav Møde i Herning. Havde Tilslutningen der været bedre, var Udfaldet sikkert blevet et andet og bedre. Bondestanden har ikke ved Afstemningen vist at varetage sit sande Vel, da den valgte Repræsentant ingensinde har godtgjort sin Dygtighed til at beklæde den betydningsfulde Post som Deputeret. Det beklages, at Fjelstrup ikke vilde modtage Genvalg, og der haabes paa, at han maa blive kongevalgt Medlem paany. Distriktet er ikke tjent med den valgte Repræsentant, og selv om han, hvad dog næppe er sandsynligt, viger Pladsen for Suppleanten, saa er det dog meget tvivlsomt, at denne vil kunne varetage Bondestandens Interesser paa rette Maade i Stænderne.

S. Fjelstrup svarer paa denne Artikel. Han minder om, hvorledes han 1844 blev syg, saa han ikke kunde

møde i Viborg, og at Suppleanten døde lige før Samlingens Begyndelse, saa Distriktet ingen Repræsentant havde det Aar, et Forhold, han havde maattet høre ilde for. Paa Grund heraf saa vel som paa Grund af sin høje Alder og sin tiltagende Svagelighed havde han ikke ment at kunne tage mod Valg paany. I øvrigt vil han anbefale den valgte Deputerede som en meget retsindig og oplyst Mand. Vel er han ikke en Mand af mange Ord, men det er heller ikke nødvendigt at kunne holde lange Taler. Man kan godt uden dette repræsentere sit Distrikt paa en god og forsvarlig Maade.

Dermed standser saa denne Strid.

I Amtets Købstæder og Varde foregik Valget den 24., 25. og 27. Februar samt 2. Marts med det Resultat, at forhenværende By- og Herredsfoged Finsen i Ringkøbing, nu Aarhus, valgtes til Deputeret med 124 St., og Købmand Hagemann, Viborg, til Suppleant med 71 St.

I 21. Distrikt genvalgtes P. Jakobsen, Billum, i 18. Distrikt P. Lydersen, Hvidbjærg, og i 17. Distrikt valgtes Fabrikant Mads Pagh Bruun, Brunshaab, mange Aar derefter velkendt som Landstingets Formand.

Der føres i Aarene 1846 og 1847 en livlig Forhandling og ogsaa en Del Strid i Ringkøbing Amtstidende, og Striden faar den vel i nogen Grad politiske Følge, at Ole Kirk udmelder sig af Amtsraadet. I øvrigt faar man lidt at vide om de Ønsker, der besjæler Dele af Befolkningen, ved at lytte til en Fuldmægtig Møllers Sang ved Indvielsen af Holstebro Raadhus den 27. Januar 1847.

Han skriver bl. a.:

Men nu er gammel Tid jo vendt tilbage,
nu samler Folket sig igen paany.
Nu Folkets Mænd med Djærvhed Ordet tage,
og Kongen vil han giver Ørenlyd.

Nu Folkets Sag for Folkets Domstol føres,
 og som Nation nu Folket føler sig.
 Og nu dets Stemme overalt vil høres,
 thi gammel Kraft nu atter rejser sig.
 — Nu Folket selv vil holde Regnskabsbrættet,
 med egne Øjne vil det nu se til.

Provindsaviserne's Physiognomier.

Ringkjøbing Amtstidende

Hvorledes Ringkjøbing-Egnen og Ringkjøbing Amtstidende opfattes af „Corsaren“, Datidens Vittighedsblad, kan ses af ovenstaaende Billede, taget af „Corsaren“ for 1847.

STÆNDERTIDENS SLUTNING

Samlingen 1846 bliver paa en Maade de jyske Stænders sidste Forhandlingsmøde, men Forholdene udvik-

lede sig saaledes, at Jydernes Talsmænd dog endnu et Par Gange mødtes i Jyllands gamle Hovedstad for at raadslaa.

Straks efter Kristian den Ottendes Død, udsendte den nye Konge, Frederik den Syvende, et aabent Brev, der nærmest tydede paa, at Regeringen vilde blive fortsat i det gamle Spor. Saa begyndte Frihedsmændene at røre paa sig, ogsaa her i Jylland.

Der udgik fra en Del jyske Stændermænd, særlig fra Aarhus og Randerseggen, Opfordring til de øvrige om at give Møde i Randers den 29. Januar 1848. Blandt de mødte var Ringkøbing Amts Købstadrepræsentant, Herredsfoged Finsen, Aarhus. Der vedtoges ved Mødet en Adresse om, at der ønskedes „en paa lige Menneske- og Borgerrettigheder bygget fri og folkelig, konstitutionel Forfatning“.

Inden Adressen naaede København, udkom imidlertid Regeringens Forordning af 28. Januar, der vel gav Løfter om en Slags fri Forfatning, men en Forfatning, der lidet tilfredsstillende Liberalismen.

Forfatningsbestemmelserne skulde først, inden de blev Lov, forelægges „erfarne Mænd“, og disse skulde for en Del vælges af Stænderne. De folkevalgte Stændermænd for Jylland indvarsledes i den Anledning til Møde i Viborg den 22. Marts. „Randersmændene“ tog nu Affære, idet de foreslog dem at møde allerede den 21. Marts for at drøfte Stillingen, og de indbød endvidere til Folkemøde i Viborg den 22. Marts efter Valgets Afslutning.

Ved Valget af „erfarne Mænd“ sejrede Frihedsmændene. I det bevægede og begejstrende Folkemøde efter Valget var foruden de Deputerede fra Ringkøbing Amt mødt fra Egnen bl. a. P. Svejstrup — Broder til den bekendte H. Svejstrup — Præst i Rind ved Herning, og

Proprietær, Procurator Øllgaard til Tanderup i Snejbjerg Sogn, Suppleant i 20. Distrikt.

Af disse Mænd talte P. Svejstrup „kraftige og varme“ Ord for, at Forsamlingen skulde vedtage en skarp Udtalelse om Nationalitetsspørgsmaalets Betydning, og Finsen talte „i varme og begejstrede“ Ord Frihedens Sag.

En Adresse i meget liberal Retning blev vedtagen af den begejstrede Forsamling; den blev underskrevet af alle Mændene fra Ringkøbing Amt, og Finsen blev Medlem af den Deputation, der skulde overbringe Kongen Adressen.

Men da var Martsministeriet jo allerede dannet, og Efterretningen derom naaede til Viborg næste Dags Morgen.

Den 13. Juni 1848 samledes de jyske Stænder saa for sidste Gang. De skulde især raadslaa og give Betænkning om Regeringens Forslag til Valg af en grundlovgivende Rigsforsamling.

Alle Ringkøbing Amts Repræsentanter var til Stede, og to af dem, Kirk og Finsen, tager Del i Debatten.

Stærkest Røre var der ved Behandlingen af Regeringsforslaget om, at Folkevalgene skulde suppleres ved 48 kongevalgte.

Finsen holdt en stor, interessant Tale mod Kongevalgene, idet han gjorde gældende, at saadanne Valg kunde blive meget farlige for Folkefriheden, hvis der indtraadte en Reaktion, og „det folkelige Ministerium“ skulde blive afløst inden Valgene.

„Vil vi ikke handle uforsvarligt mod os selv og det Folk, vi repræsenterer, ved at tilraade Kongevalgene? „Vil vi ikke give Regeringen Vaaben i Hænde til Undertrykkelse af Folkefriheden?“ siger han bl. a. Han tilraader at søge Garantierne mod Vilkaarligheder derved, at de folkevalgte Medlemmer af Rigsforsamlingen selv

supplerer sig med et vist Antal Mænd. Hans Tanke, der jo har vundet Hævd i vore Dage, fandt dog ingen Tilslutning i Forsamlingen.

Ole Kirk er tilfreds med de kongevalgte. Han siger, at naar man kunde være sikker paa, at Valgene blev, som de burde være, saa kunde man nok undvære de kongevalgte, men med den brede Valgbasis, Regeringsforslaget havde, tror han, det er bedst at give Regeringen Lejlighed til at supplere Valgene, saa at enhvers Tarv varetages.

Han kæmper sammen med enkelte andre Bonde-repræsentanter for, at Tyende skal have Valgret, men der naaedes kun Tilslutning fra et lille Mindretal derfor. Derimod har han den Tilfredsstillelse, at Komiteéns Forslag om at give det finere Tyende, Forvaltere o. l., Valgret, og udelukke det ringere Tyende, blev forkastet.

Til sidst stemte alle Ringkøbing Amts Repræsentanter for Forslaget til Valgloven, og den 23. Juni skiltes den sidste jyske Stænderforsamling med Leveraab for Kongen, Fædrelandet og Ministeriet.

Stændertiden var sluttet. En ny Tid i vort Folks politiske Liv havde taget sin Begyndelse.

UDDRAG AF EN
FORHANDLINGSPROTOKOL FOR
SKOLELÆRERFORSAMLINGER
I HJERM-GINDING HERREDER
BEGYNDT I AARET 1837

Ved J. P. HAAHR MADSEN, forhen Lærer i Mejrup

Aar 1837 den 8. Juli vare undertegnede Skolelærere forsamlede hos Skolelærer Dahl i Holstebro for at aftale de fornødne Bestemmelser angaaende Skolelærer-Conventer, man ønskede etablerede i Holstebro Omegn, og hvortil Indbydelser vare udstædte af Skolelærer Schou i Borbjerg efter flere Medbrødres Opfordring. (Indbydelsen tilligemed de derpaa givne Svar findes Folio 2, 3 og 4 [i Protokollen].) Til at forfatte Bestemmelserne angaaende, hvad der i Møderne fornemmelig skulle foretages samt Ordenen og Mødetiden m. m., hvilket Tiden ej tillod fuldstændigen at afgjøre, udnævnte de Tilstedeværende en Kommitee bestaaende af Dahl, Schou og Eising. Til Selskabets Formand udnævntes med Stemmeflerhed Dahl, og til Viceformand Skolelærer Schou i Borbjerg. Ved Lodkastning blev 1. Forsamlingsdag bestemt til at holdes den 5. August i Holstebro Skoles øverste Klasse.“

H. Schou. P. Eising. Terkildsen. C. Ulsøe.
J. A. Clausen. J. Maigaard. C. Holst. J. Dahl.
J. J. Dahlgaard.

Indbydelsen til Skolelærerforsamlingerne er udgaaet fra Lærer Schou i Borbjerg og lyder saaledes:

„Kære Medbrødre!

Var det ikke godt og kunne virke Gavn, om vi indgik en Forening om at samles engang imellem, i den Hensigt, for at tale med hverandre om de Ting, som angaar vore Arbejder i de Fag, vi ere satte for at virke til et fælles Øjemed?

Af Tidsskriftet fra Odense, som vi have i vort lille Læseselskab, se vi, at saadanne Conventer finde Sted i Fyen saavel som i det Østligste her i Stiftet, ere saadanne paabegyndte, hvorfor skulle vi da staa tilbage? Vi ere jo i samme Egenskaber som hine. Vel ere vi længere fra hverandre boende, og derfor mere besværligt for os at komme sammen, lad det ogsaa skee sjeldnere for os, f. Eks. fire Gange om Aaret, som i Juli, Oktober, Januar og April efter nærmere Overenskomst, hvilke Dage dertil skulle berammes og Lodkastning om, hvem det skulde først begynde hos, og saa fremdeles. Hos hvem Forsamlingerne blive, maatte øverste Klasses Børn være i Skolen, og vi maatte forsamles om Formiddagene, og om Eftermiddagene tale og handle aabenhjertigen med hverandre over og om de Genstande, der maatte findes gavnlige til vore Forretningers Udførelse i de Kald, vi ere satte som Ungdommens Lærere.

Det er ikke og skal ikke være for at glimre i Verdens Øjne eller at ville gjøre med, fordi vi see Andre at gjøre og have saadanne Conventer; men det skal være for at opmuntre hverandre indbyrdes i al Stilhed og Simpelhed og haabe Herrens Velsignelse til vore Forretningers Fremme i vore Kredse som Folkelærere, at vi maatte udføre samme til Guds Ære, vore Lær-

lingers Gavn i Tid og Evighed, og selv at have glad Tilfredshed.

Ved vore Sammenkomster skal ingen Tracteren finde Sted, undtagen Smørrebrød og et Glas Øl. Forsamlingerne eller Forsamlingsdagene maatte bestemmes omtrent ved Fuldmaane for at komme hjem om Aftenen.

Forretningerne bliver ingen videre Udgift for Medlemmerne med Undtagelse af, hvad en lille Forhandlings Protokol af 1 Bogpapirs Størrelse kan medtage. I denne indføres, hvad der i Forsamlingen findes skulle optegnes.

Ved Stemme flerhed vælges Een af Forsamlingens Medlemmer til dets Formand.

For at kunne aftale det Nødvendige med hverandre maa en Dag bestemmes til at samles hos Hr. Skolelærer Dahl i Holstebro, hvortil han har givet sit Minde, denne Dag, som dertil vælges, bliver en Løverdag Kl. 12 sidst i Juni Maaned. Saasnart dette er kommen tilbage med Paategning fra efternævnte med deres behagelige Bemærkninger, skal enhver derom blive underrettet. Ved samme Lejlighed ville vi da anholde om H. H. Hr. Provstens Tilladelse til at maatte holde vore Skolelærer Conventer. Enhver især ville anholde om samme Tilladelse hos sin Præst. For at dette snarest muligt kunde cirkulere har jeg skrevet et ligelydende til de af vore Læseselskabsmedlemmer, som ei her ere anførte. Slutteligen beder jeg, at enhver snarest muligt ville give dette sin behagelige Paategning for at dette kunne komme saa tidlig tilbage, at den første Samling hos Hr. Lærer Dahl kunne berammes til den 24. næstkomende."

Borbjerg Degnebolig, 10. Maj 1837.

Deres ærbødige
Holger Schou.

S. T.

Hr. Skolelærer Dahl i Holstebro.
 - — Clausen i —
 - Kirkesanger Maigaard i Maabjerg.
 - — Holst i Nauer.
 - — Steendorff i Gjording.
 - — Dahlgaard i Tvis.
 - — Fjelstrup i Mejrup.

Fra sidste Sted til H. Schou i Borbjerg.

P. S. Enhver ville behage at tilføje nærmeste Adresse uden paa Brevet.“

Paa ovenstaaende Henvendelse indkom efterfølgende Svar:

„Efter mine Anskuelser maa saadanne Forsamlinger, holdte i sand christelig Aand og Hensigt have velsignede Virkninger for Skolen — jeg deltager derfor gjerne i samme.“

Holstebro, den 12. Maj 1837.

J. Dahl.

„Ganske og aldeles af samme Formening som Hr. Skolelærer Dahl ønsker jeg af Hjertet, at saadanne Forsamlinger kunne begynde saasnart som muligt, da jeg er ganske overbevist om, at de maa blive til sand Nytte baade for Lærere og Elever. Jeg deltager med Glæde.“

Holstebro, den 13. Mai 1837.

J. A. Clausen.

„Med sand Glæde haaber jeg med Guds Hjælp ogsaa at deeltage i denne averterede velsignede Indretning.“

Maabjerg, d. 16. Mai 1837.

J. Maigaard.

„I Haab om, at saadanne Forsamlinger vil stifte Gavn for vort Kald, deeltager jeg gjerne med megen Fornøielse.“

Nauer Degnebolig, d. 17. Mai 1837.

C. Holst.

„Endskjøndt min Bopæl ligger længst fraværende, ønsker jeg dog, siden jeg seer, at saadanne Forsamlinger vil i Fremtiden ikke være uden Frugter, at deeltage i samme, og venter derfor efter Løfte en nærmere Underretning.“

Gjording Degnebolig, den 19. Maj 1837.

Steendorph.

„Undertegnede, der længe har næret det Ønske, at ovenomtalte Forsamlinger maatte iværksættes, ogsaa i vor Kreds, deeltager ligeledes meget gjerne deri, aldeles enig i de heri ovenanførte Forslag og Anskuelser.“

Tviis Skole, den 21. Mai 1837. J. J. Dahlgaard.

„Mit højeste Ønske er, at jeg kunde være istand til at deeltage i slige Forsamlinger, men formedelst 66aarige Alderdom og tiltagende Svagelighed, seer jeg mig nødsaget til venskabeligst at have mig undskyldt.“

Meirup Degnebolig, den 24. Maj 1837.

R. R. Fjelstrup.

„Den foreslaaede Sammenkomst ville vist nok være gavnlig, og er jeg altsaa villig heri at deeltage.“

C. Ulsøe.

„Ligeledes skjønner jeg, at foranførte Skolelærer Forsamlinger ville kunne virke Gavn, hvorfor jeg ogsaa deri vil tage Deel.“

Therkildsen.

„Da jeg er af den Formening, at Skole-Konferencerne ville stifte Gavn ligesaa vel her som andetsteds, ønsker jeg deri at være Deltager.“

P. Møller.

„Ligeledes ønsker jeg at være Deltager i Skole-Konferencer, da jeg haaber at samme ville have gavnlige Følger.“

P. Eising.

„Modtaget den 11. Juni om Aftenen og afsendt den 13. om Formiddagen. Omendskjøndt jeg ikke rigtig kan indsee nogen sand Nytte og Gavnlighed at kunne stiftes ved de foreslaaede Sammenkomster, saasom de havende Anordninger og Bestemmelser nøiagtigen bestemmer de Undervisningsgjenstande, en Landsbyskolelærer har at øve sine Læringer i, saa deeltager dog ogsaa jeg.“

Hansen.

„Maatte de foreslaaede Skolelærerforsamlinger vorde saa gavnlige, som nu omtales at være, tager jeg med Glæde Deel i samme; men paa Grund af, hvad jeg har tænkt og læst for og imod samme, drager jeg disse Forsamlings overvættes Gavnlighed noget i Tvivl. Erfaring, troer jeg, bedst vil lære det Sande, og derfor synes jeg, det er godt, at slige Konventer oprettes. Min Mening herom er blandt andet: Lad Forsamlingerne ei blive store, hellere smaa og da flere af dem, saa kunde Formændene for samme engang imellem, om nyttigt findes, conferere med hinanden, og tillader jeg mig efter Indbydelse at deeltage i en saadan Forsamling.“

Hjerm østre Skole, den 15. Juni 1837. G. Gosvig.

Som det fremgaar af anførte Svar, har kun een ikke kunnet deltage, medens de øvrige indbudte har givet Tilsagn om at være med. Foreningen er altsaa stiftet, og det første Møde blev afholdt hos Lærer Clausen i Holstebro. Om dette findes følgende optegnet: „Aar 1837 den 5. August vare 10 Skolelærere forsamlede hos Skolelærer Clausen i Holstebro. Den ved forrige Møde valgte Commitee fremlagde for Selskabet de forfattede Bestemmelser, hvilke af Selskabet bleve antagne. Skolelærer Therkildsen i Sahl overbragte Skolelærer Wilmanns skriftlige Begjæring om at maatte optages i Selskabet, hvilket eenstemmigen vedtoges.

I Borger skolens øverste Klasse overværede Selskabet en Prøve i Indenadslæsning, Sang og Gymnastik, hvori ogsaa nederste Klasses Drenge toge Deel, tillige forevistes øverste Klasses Prøvetegninger.

Om Eftermiddagen samtaledes om adskillige Undervisnings Genstande. Skolelærer Dahlgaard i Tviis oplæste et Udkast til Skolelove; Selskabet fandt dem affattede i sand christelig Aand, og sammes Oplæsning gav Anledning til Samtaler om de forskellige Straffes mere eller mindre Hensigtsmæssighed.

Ved Lodtrækning holdes næste Møde hos Skolelærer Dahlgaard i Tviis den 13. November til den i Bestemmelserne angivne Tid. Skolelærer Dahl tilbød sig at ville katekisere i næste Møde, hvis ingen Anden havde paa-tænkt det; Tilbudet modtoges, og af de opgivne Themaer valgtes det: Om Omsorg for Sjælen.“

J. J. Dahlgaard.	J. A. Clausen.	C. Holst.
H. Schou.	J. Maigaard.	C. Ulsøe.
	N. C. Bisgaard.	J. Dahl.

Ved Mødet den 13. November samtaledes „fornemmelig om Undervisningsgjenstande, saa og om oeconomicke Gjenstande, saasom om at fremme Træplantning yderligere. — Skolelærer Schou oplæste til Slutning en lille Afhandling om god Indenadslæsning og Skriftlæsning, som gav Anledning til, at alle Selskabets Medlemmer besluttede sig til at forfatte nogle Blade af forskjeligt Indhold til Brug ved Skriftlæsning.“

J. Dahl.	H. Schou.	C. Holst.	J. Maigaard.
C. Ulsøe.	J. Steendorph.	Terkildsen.	J. A. Clansen.
Wilmann.	N. C. Bisgaard.	Dahlgaard.	

„Udkast til Love for Skolelærer-Conventer i Hjern og Ginding Herreder, conciperet af J. Dahl, H. Schou og Eising“:

I.

„Selskabet, dets Øjemed og Midlerne til at opnaa samme.“

„Selskabet bestaaer af 9 Skolelærere, der paa een nær alle ere ansatte i Hjern og Ginding Herreder; 2, som vare forhindrede fra at bivaane det første Møde, komme maaske endnu til. Man mente af flere Grunde, at Selskabet ikke burde være synderligt talrigere, og hvis Omstændighederne vil føje det, ei heller besynderlig mindre.

Hensigten af Selskabets Sammenkomster er, at ethvert af dets Medlemmer kunne vinde i klarere Indsigt om, hvad der hører til hans Kald som Skolelærer, samt derved opmuntres og tilskyndes til sine Pligters redelige Opfyldelse. Saadant skulle opnaaes, dels ved at see og høre Andres Maade at undervise paa, dels ved et og andet Forslag Undervisningen vedkommende og endelig ved, at den Ene gjør den Anden opmærksom paa gode Skoleskrifter, som maatte være udkomne m. m.

II.

Om Selskabets Bestyrelse.

Selskabet vælger ved Stemme fleerhed et af dets Medlemmer til Formand og et andet af dets Medlemmer paa samme Maade til Viceformand, som i den Førstnævntes Forfald besørger hans Forretninger. — Formandens Pligt bliver det at lede Forretningernes Gang og lede dem efter de ovenfor bemærkede Grundsætninger. Han tilføjer Protokollen det Vigtigste af, hvad der i Forsamlingen er foretaget eller iagttaget. Han tilmelder

alle Selskabets Medlemmer næste Mødedag, saafremt samme ei ved foregaaende Møde er bestemt. — I saadanne Tilfælde, hvor Noget formedelst lige Stemmer ei kunne afgjøres, er Formandens Stemme den afgjørende. Formanden modtager de Forslag, som maatte indkomme, ligesom og Protokollen opbevares hos ham. — Formanden og Viceformanden vedblive deres Function i 2 Aar.

III.

Om Selskabets Møder og Forhandlinger.

Efter de Flestes Ønske skulle Møderne kun være 3 om Aaret, som man mener hensigtsmæssigen at burde finde Sted i Begyndelsen af Mai, Slutningen af Juli og Midten af November.

Selskabet samles i det Seneste Kl. 9 om Formiddagen og opløses 4 à 5 Timer over Middag efter Omstændighederne. — Tiden fra 9 til 12 omtrentlig tilbringes i Skolen, hvor øverste Klasses Børn ere tilstede. Den Skolelærer, hos hvem Mødet finder Sted, begynder Forhandlingerne med Bøn og Afsyngelse af en dertil passende Psalme. Dernæst katekiserer han over en selvvalgt § i Balles Lærebog, eller og foretager han en Prøve med sine Elever i Indenadslæsning. Det overlades til ham selv, om han videre i nogensomhelst Undervisningsgjenstand vil prøve sin Skole, samt i hvilken.

Det vedtoges, at der ikke katekiseres over en Materie, som før i Konventet er gennemgaaet. Ønsker Nogen i næste Forsamling at katekisere, da maa han anmelde det og tillige angive, over hvilken Materie, ligesom man og forventer, han vil forelægge Selskabet sin Disposition*) over det valgte Thema.

Formiddagens Forhandlinger i Skolen endes med at afsyng et Par Vers af den i Menigheden brugende Psalmebog.

*) Orden eller Planen i Stoffets Behandling.

Selskabet afholder sig saavel under Prøven i Skolen, som siden efter, aldeles fra enhver Dom, saavel Roes som Dadel.

Eftermiddagstimerne anvendes til Samtaler saavel om Gjenstande, der directe angaae Skolen, saa og om andre almeennyttige Ting, saasom Havedyrkning, Agerdyrkning, Træplantning o. s. v.

Hvis Nogen fremkommer med et eller andet Forslag eller deslige, som han ønsker Protokollen tilført, maa han selv indføre samme, efterat Saadant har været under Bedømmelse og af Selskabet er antaget til Indførelse.

Møderne foretages efter Lodkastning, indtil der engang har været Forsamling hos alle Selskabets Medlemmer og dernæst i den Orden, som det er gaaet første Gang. Skulle en eller anden huslig Hindring indtræffe hos Nogen, som Forsamlingen er bestemt for, maa han betids anmelde det for Formanden, for at denne kan foranstalte det Fornødne, at Forsamlingen kan skee hos en Anden.

Finder Nogen Lyst til ei længere at være Medlem af Selskabet, da staaer det ham frit for at udmelde sig, naar Mødet engang har været hos ham.

Det bemærkes, at Beværtningen skal være saa tarvelig som til hver Dag, og ingen maae heri søge at overgaae Andre.“

„Antaget af C. Ulsøe. Therkildsen.

J. Maigaard. J. A. Clausen. Dahlgaard. N. C. Bisgaard.
C. Holst. J. Steendorph.“

Ved at læse saadanne Lovbestemmelser for „Lærer-Conventer“ bliver man overtydet om, at den Tids Lærere har været besjælet af Lyst og Iver for, at de kunde dygtiggøre sig ad praktisk Vej til deres daglige Gernings

Udførelse, ligesom man ogsaa ser, at de uden for Skolen vilde være med til at virke Oplysning og Gavn for den Befolkning, de var ansat hos. Jeg synes, man faar Respekt for den Tids Lærere, og de fortjener ikke alene Tak af Lærere i vor Tid, men de fortjener ogsaa Tak af Omegnens Befolkning, fordi de efter Evne og Lejlighed stillede sig i Række med dem, der arbejdede i Haandens Verden, for at opnaa de bedste Resultater paa Agerbrugets og Plantningens Omraade.

Om et Møde, der skulde været afholdt 9. April 1838, staar følgende:

„Det til 9. April 1838 bestemte Møde blev ei afholdt formedelst stærk Snefog, som forhindrede alle Medlemmer af Selskabet, paa eet nær, at give Møde.“ J. Dahl.

En Sammenkomst er saa sket den 28. Maj samme Aar. Forhandlingerne ved denne anføres udførlig efter den gamle Protokol, hvor der meddeles:

„1838 den 28. Mai vare undertegnede Skolelærere, efter forud tagen Bestemmelse og Indbydelse, samlede hos Skolelærer Holst i Naur.

Forhandlingerne begyndte overensstemmende med Lovene med Sang; dernæst katekiserede Holst over 8. § i Lærebogens 3. Kapitel, og derefter katekiserede Schou over det ved sidste Samling valgte Thema: Om Samvittigheden; skriftlig Disposition forelaa. Skolens øverste Klasse, som var tilstæde, prøvedes i Indenadslæsning, Udenadsregning og lidt Geographie.

Da flere af Selskabets Medlemmer yttrede, at det var ønskeligt, om Nogen ville gennemgaae en eller anden Religions Sandhed, saaledes som samme dagligdags foredrages og uden foregaaende Forberedelse, tilbød saa Lærer Dahl sig, hvis ingen Anden vilde, strax at opfylde

et saadant Ønske. Hans Tilbud modtoges, og gennemgik med Klassens Børn: Læren om Guds Forsyn.

Biskoppen over Ribe Stift Hans Høiærværdighed Hr. T. Müller, havde paa sin Visitatsrejse her i Herrederne for flere af Deeltagerne i vor Skoleforsamling, og navnlig for Formanden, gjentagne Gange yttret sin Tilfredshed med denne Indretnings gode Hensigt — men tillige betvivlet Hensigtens Opnaaelse, saalænge Forhandlingerne ei vare underkastet tilbørlig Kritik.

Flere af Selskabets Medlemmer havde allerede før havt samme Mening, og Nogle yttret den, dog havde adskillige Modgrunde ved Lovenes Affattelse faaet Overvægt. En saa kompetent Dommers bestemte Mening gav imidlertid Anledning til, at Selskabets Formand foreslog den Forandring i Lovene: At alle Selskabets Forhandlinger skulle underkastes Bedømmelse, hvilket Forslag af alle Tilstedeværende blev bifaldet. Man var ei aldeles enige i, om denne Bedømmelse skulle forestaaes af et enkelt Medlem, eller der skulle vælges en Komitee af 3 Medlemmer, hvilket Antal man i saafald ansaae for passende. Det sidste blev imidlertid vedtaget, og til Dommere ved næste Forsamling valgtes efter fleste Stemmer: Dahl, Schou og Eising, samt i Tilfælde af, at een af disse udeblev, da Clausen.

Tillige vedtoges, at der ved enhver af vore Skoleconventer vises en Prøve i alle de befalede Undervisningsgjenstande. Endvidere vedtoges, at et eller andet Medlem, helst efter eget Ønske, skulle gennemgaae med Børnene et Stykke af Religions Lærebogen og saavidt muligt kateketisk. — Skolelærer Dahlgaard i Tviis tilbød sig at ville katekisere i næste Forsamling efter Disposition over det valgte Thema: Om Nadverens Sacramente. — Skolelærer Steendorph i Gjording gjorde Selskabet Tilbud, at næste Møde maatte holdes hos ham næste

9. Juli Kl. 10 Formiddag, som Selskabet med Tak tog imod, især med Hensyn til Aarstiden og Stedets Beliggenhed.“

J. Dahl. H. J. Schou. J. A. Clausen.
N. C. Bisgaard. Maigaard. Dahlgaard. J. Steendorph.
C. Ulsøe. Wilmann. Therkildsen.

Ved Mødet i Gjørding Skole 9. Juli 1838 „katekiserede Skolens Lærer med Børnene af Lærebogen over Omsorg for Næstens Sjæl, oplyst med Exempler af den bibelske Historie. Skolelærer Dahlgaard fremlagde en Disposition over Nadverens Sacramente og katekiserede over samme.

At katekisere denne Gang uden Forberedelse tilbød sig Skolelærer Maigaard over det af Forsamlingens Medlemmer opgivne Thema i Lærebogens 2. Capitels 2. Afdeling: „Alt det, som Gud skabte, var saare godt.““

Af de tilstedeværende Skolelærere stemtes for en Komitee næste Gang at være Dommer, og bleve derefter valgte Skolelærer Dahlgaard, Dahl og Wilmann.“

H. J. Schou. J. A. Clausen. J. Maigaard.
J. Steendorph. C. Ulsøe. W. Dalgaard. N. C. Bisgaard.
J. Dahl.

„Aar 1838 den 5. November vare undertegnede Skolelærere samlede i Ryde Skole efter tagen Bestemmelse.“

„Skolelærer Maigaard katekiserede over Guds Opholdelse. Hans Disposition fremlagdes, og Skolelærer Eising katekiserede ex tempora (uden Forberedelse) over Læren om: Hvorledes Enhver bør ansee den Stand, hvori han er sat. Indenadslæsning blev prøvet, Tavle- og Udenadsregning samt Skjøn- og Retskrivning øvedes.

Eftermiddagen benyttedes til Forhandling saavel over, hvad der var seet og hørt om Formiddagen i Skolen, som og over, hvad Een og Anden af Forsamlingens Medlemmer fremførte til Bedømmelse og Overvejelse.

Skolelærer Dahl yttrede for Forsamlingen sin Frygt for, at den Maade, hvorpaa Commiteen ved sidste Forsamling havde bedømt Forhandlingerne ved bestemte Characterer, let i Tiden ved Sammenligninger kunde foraarsage Ubehageligheder og Misnøje, saameget mere som Commiteer af forskjellige Medlemmer muligvis kunde være temmelig forskellige i deres Synsmaader. Efter at Alle tilstedeværende Medlemmer havde givet Deres Mening tilkjende herom, blev det endelige Resultat: At ingen Commitee, for det første, skulle udvælges til at bedømme Forhandlingerne, men at ethvert Medlem skulle gives Leilighed til at yttre sin Mening over enhver Gjenstand, der forhandles, samt paa et Stykke sammenrullet Papir afgive sine Characterer for enhver Gjenstand. De tilstedeværende Medlemmers Characterer blive tilsammenlagte og deraf udtrages en Mid-del-Character, som er saa at sige hele Foreningens, hvilken bliver at indføre i Bedømmelsesbogen.

Flere Medlemmer yttrede det Ønske, at Nogen ville skrive over en eller anden Gjenstand Undervisningsfaget vedkommende og lade Afhandlingen komme under Bedømmelse i næste Forsamling. Efter Opfordring lovede Dahl at fremsætte sine Tanker skriftligen i næste Forsamling om Maaden, hvorpaa han formener en god og forstandig Indenadslæsning bedst kan fremmes.

Lærer Schou i Borbjerg havde optegnet nogle Linier, som han bad Forhandlingsprotokollen tilført, hvilket Selskabet intet havde imod. Samme lyder saaledes: „Ved vor Forsamling i Naur sidste 28. Mai fremlagde Hr. Skolelærer Dahl nogle Spørgsmaale for Forsamlingen angaaende *Examinationer* ved Skoleexamina med Ungdommen og foreviste saadanne skrevne Nr., som Eleverne kunne trække, hvorefter de da examineredes i Religion og Bibelhistorie. Jeg tog Notitse deraf og be-

sluttede at bruge denne Fremgangsmaade ved næste Examen, hvilket nu er skeet ved Religion og Hovedregning og Stil for de, som vare 12 Aar, hvilket sidste skeete før Examen. Jeg fandt mig ei alene selv veltilfreds herved, men og Commissionen, og især dens Formand syntes overmaade godt om denne Indretning. Jeg ville ikke dølge det prøvede for mine kjære Medbrødre, om saa er de eller nogle af disse ville og gjøre Prøve hermed, om det ei allerede er skeet. Dernæst ville jeg ei heller undlade at tale om, at jeg troer, det var ønskeligt og gavnligt for den nærværende og tilkommende Slægt, at Bibellæsning, een Gang i Ugen, blev foretaget i vore Skoler om Vinteren, jeg har brugt det i flere Aar. Ligeledes, at Børnene, som ere 12 Aar og derover, bleve øvede i at skrive korte Stil, først paa Tavle og siden at udskrive samme, naar de ere rettede. De gives lette Opgaver, som opgives dem efter deres Evne, men 2de maa ei have samme.“

H. Schou.

Foranførte Forhandlinger havde allerede medtaget Tiden indtil henved Kl. 9 om Aftenen. Mødet maatte desaarsag hæves.

H. Schou. J. Dahl. Dahlgaard.

C. Holst. P. Eising. Wilmann. Terkildsen.
J. Maigaard.

Ved Mødet 27. Maj 1839 udgik Hjælpelærer, eller som det hedder „Substitut“, Bisgaard i Mejrup af Foreningen paa Grund af Flytning og optoges som ny Medlemmer Lærer Petersen i Mejrup, Lærer J. Dahl i Gimsing og Lærer Thomas Frølund i Hodsager, og ved Mødet 29. Juli 1839 „diskuteredes der om Eftermiddagen over, hvad der var seet og hørt om Formiddagen i Skolen; Selskabets Dom blev indført i Bedømmelses-

protokollen. Fremdeles var Methoden om paa hensigtsmæssigste Maade at øve Børn i Hovedregning især Gjenstand for Selskabets Samtaler; og endelig bleve alle tilstedeværende Medlemmer enige om til næste Samling Enhver især at have optegnet de vanskeligste §§ i Balles Lærebog for mueligen i Tiden at faae samme gennemgaaede enten katechetisk eller samtaleviis. Konsept til en Ansøgning om at erholde nogle Bøger gratis fra Landhusholdningsselskabet i Kjøbenhavn blev af Dahl oplæst.“

J. Dahl.	H. J. Schou.	J. A. Clausen.
J. Maigaard.	P. Eising.	Steendorph.
	J. A. Dahl.	

At ovennævnte Ansøgning om Bøger hos Landhusholdningsselskabet er blevet godt besvaret, viser følgende Bemærkninger under Mødet, der blev afholdt 1840 den 12. Oktober i Hodsager Skole:

„Dahl fremlagde en Liste over de Bøger, som Læseforeningen havde erholdt fra Landhusholdningsselskabet i Kjøbenhavn, ialt 65 Nr., og udbad sig Medlemmers Forslag i næste Møde til disse Bøgers hensigtsmæssigste Udlaan *iblandt Almuen*. Skolelærer Dahl anmeldte for sine Medbrødre en foreløbig Anmodning fra Holstebro Omegns Landøconomiske Selskab om at ville fremme Havedyrkning hver i sin Kreds, hvilken alle tilstedeværende Medlemmer villigen lovede.“

J. Dahl.	H. J. Schou.	W. Dahlgaard.
S. Petersen.	J. A. Dahl.	Th. Frølund.

1841 den 26. Juli var Selskabet samlet i Gjørding Skole. „Skolelærer Dahl oplæste for Forsamlingen een af ham forfattet Anmeldelse af Conventet og dets Virken, som uforandret antoges til Indsendelse til Redac-

tionen for Maanedsskrift og Repetorium for Skolelærere for at gives i Trykken. — Endvidere gjorde han Selskabet bekendt med et Brevs Indhold fra Skolelærer Bollerup ved Ringkøbing, hvorved Selskabet indbødes til at deeltage i en Amtsskolelærer-Forening, som man ønskede etableret for Skolelærere i Ringkøbing Amt. I den Anledning var berammet et Møde i Ringkøbing d. 31. August, og Dahl lovede om muligt at overvære dette Møde, for i Tilfælde, at Ingen Anden herfra Egnen skulde komme der, han da i det næste Møde kunde underrette vort Selskab om det der passerede.“

(Underskrift.)

28. Mai 1842 var der Møde hos Skolelærer Dahl i Holstebro. Ved dette kom Skolelærer Dahlgaard i Tviis med følgende Spørgsmaal, som han „opmuntrede“ Selskabets Medlemmer til skriftligen at ytre sig over:

„Hvoraft kommer det, at Almueskolerne endnu ikke synes at bære de forønskede Frugter i Livet, og hvad kunne vi gjøre for, at vor ansvarsfulde Virken vorder saa gavnlig, som staar i vor Magt?“

I Optegnelsen over Forhandlingerne ved Mødet, der afholdtes 3. Oktober 1842 i Ølby Skole, findes Svar paa Spørgsmaalet, og det lyder saaledes:

„Skolelærer Dahl fra Holstebro oplæste en af ham skrevet kort Besvarelse. Han formener, at denne Klage vist ingenlunde allevegne er grundet, og hvor den er grundet, maa Aarsagen fornemmelig søges hos:

1. Læreren.

a. i Mangel paa grundig Dannelse,

b. eller i Mangel paa en god og kraftig Villie. Er Læreren til Exempel ingen sand Christen, vil han neppe vorder en ret brav Lærer.

2. hos Forældrene: Have disse ei den rette Sands for

deres Børns Undervisning og Opdragelse, da vil Hjemmefliden snart tabe sig — og uden den kan Skolen ei tilbørligen trives. —

3. hos Skolens Foresatte:

- a. Et godt Tilsyn ved Skolen forbunden med passende Opmuntring, Belæring, Tilrettevisning o. s. v. vil virke heldig til Undervisningens Fremme. Hvor saadant mangler, slappes Undervisningen.
- b. Hvor der ei sørges for Standens udvortes bedre Stilling i Almindelighed og den dygtige Skolelærers i Særdeleshed — der bliver Arbejdet lammet; thi Enhver ønsker at see Sig og Sine vel. —
- c. Fremdeles maa Skolernes Foresatte sørge for, at de bedste Materialer til Undervisningens heldige Fremgang anskaffes. Enhver samvittighedsfuld Lærer maa stræbe at skaffe deslige Hindringer af Veien, og hans Virksomhed vil da visseligen mere og mere lykkes.“

Som det næsten altid gaar i Foreningslivet, at det er enkelte Medlemmer, der saa at sige bærer den største Part af Arbejdet for at holde Livet vedlige, saaledes ogsaa her; skønt alle Selskabets Medlemmer maatte yde Bidrag til Forhandlingerne, er det dog tydeligt, at Lærer Dahl i Holstebro har været Leder og Foregangsmand for Foreningen. Lad den gamle Protokol føre Ordet herom:

„1858 den 30. Juli holdtes Møde i Maabjerg Skole; ved dette Møde savnedes en agtet og elsket Ven og Medlem af vor Convent, nemlig Skolelærer Dahl i Holstebro, som ved Døden er indgangen til Hvile blandt sine Fædre. Han tilligemed vor forhen gamle Ven Schou af Borbjerg kunne vi især ansee som Stiftere af vor Convent, og Dahl har næsten uafbrudt været Formand i Conventet i 21 Aar, i hvilken Tid vor Convent har

bestaaet. At afdøde Dahl var en Ven af Oplysningen og nyttige Kundskabers Udbredelse og var en meget dygtig Skolemand er os alle bekjendt, og vi ville derfor erindre ham med Agtelse, Tak og Kjærlighed!“

I Sandhed et smukt Eftermæle!

Naar Lærere i vor Tid samles til de saakaldte Instruktionskursus, hvor de vil se og høre andre Læreres Maade at undervise paa, da bør de mindes, at det ikke er noget nyt, der foregaar, men at det endogsaa er næsten ligesaa gammelt som Skoleloven af 1814. Nu tilkaldes nogle af Landets dygtigste Lærere og Pædagoger for at give Vejledning og Oplysning om Skolens Opgaver, den Gang var det Egnens Lærerkreds, der ydede Bidrag hver især, saaledes som de gik og stod i deres daglige Gerning.

Sluttelig oplyses, at den gamle Protokol indeholder Meddelelser om, hvad der ved Sammenkomsterne er drøftet indtil 1899, saa det er kun en lille Part, der er anført i disse Uddrag, men forhaabentlig er det meddelte saa fyldigt, at det kan give Læsere i Nutiden et nogenlunde godt Billede af de gamle Læreres Tænkemaade og Virksomhed. —

BIOGRAFISKE MEDDELELSER

om nogle af de gamle Lærere, der var Stiftere af
Lærerconventet i Hjerm-Ginding Herreder.

I

Hr. Førstelærer C. Møller, Borbjerg, har affattet og sendt mig følgende velskrevne og fyldige Oplysninger om gamle Lærer Schou, der var en af de mest fremragende Medlemmer i Foreningen. — Oplysningerne har Lærer Møller faaet, dels gennem Embedsbogen i Borbjerg Kirkeskoles Arkiv og dels af en gammel Mand,

der har gaaet i Skole hos Schou, og som saaledes kendte hans Færd baade i og uden for Skolen. — En gamle Kone, der boede i Mejrup, har i sin Tid udtalt sin Taknemlighed for, at hun havde gaaet i Skole hos en saa god og dygtig Lærer som Schou i Borbjerg. —

Hr. Møllers Meddelelse lyder som følger:

„Da Møenigheden i Borbjerg den 8. April 1858 fulgte deres gamle Lærer til Graven, der ligger ved Taarnets Fod, og som renholdes og pyntes af Kirkens Bestyrelse — viste de sig ved det ualmindelige store Følge, at han maatte have været en afholdt Mand. Der er vist faa Mennesker, der har været til større Gavn og Glæde i et Sogn end Lærer Schou. Man undres over ved at høre de gamle fortælle om ham, hvor alsidig en Begavelse den Mand var i Besiddelse af. — Foruden sin store Skde, hvilken han passede punktlig, fik han Tid til at hjælpe Sognets Folk med snart sagt alt. Var der een, der havde en daarlig Arm eller et daarligt Ben, henvendte man sig ikke til Lægen, nej Schou var meget bedre. Alle havde saadan Tiltro til hans Lægekyndighed. — Blev et Dyr sygt, hen til Schou, han vidste Raad for det. Gik en Rok i Stykker, hen til Schou, han skulde nok ordne det. Om det saa var Sognemændenes Banerknive, der trængte til en Slibning, hen til Schou. Detskulde han snart ordne. Han var deres et og alt. Paasnart sagt alle Omraader var han deres Konsulent. Man kunde fristes til at tro, at det gik ud over Skolen. Igenlunde, Borbjerg Skole blev endog anset for en af de bedste paa Egnen. Mange unge Mennesker, derforberedte sig til Seminariet søgte til Schou og fik Forberedelse. Af forhenværende bekendte Lærere her paa Egnen, der har faaet deres Forberedelse hos Lærer Schou, kan nævnes: Bisgaard i Mejrup,

Frølund i Maabjerg, Christian Schou i Hjerm — hans egen Søn. Den senere kendte Seminarieførstander Jens Chr. Madsen i Jellinge var ogsaa forberedt af Schou. Det var ikke saa sært, at hans Foresatte satte stor Pris paa ham. Det lyder underligt i disse Tider, at de var nær ved at betragte ham som en jævnbyrdig. De havde en Følelse af, at han i mange, mange Ting var dem overlegen. Naar saa hertil kom hans elskværdige og frimodige Væsen, bidrog ogsaa dette til at gøre ham afholdt. I 44 Aar var han Lærer i Borbjerg; man undres over, at et Menneske kunde holde ud saa længe; men da var hans Livskraft ogsaa snart ude. I 1857 fik han sin Afsked og flyttede da ud fra det Sted, der havde været et Samlingssted for Sognets Folk, og hvor der var levet mange glade og mange vemodige Dage sammen med dem — hen til en Datter, der var gift med en Gaardmand i Sognet. Hos dem var han, til han døde 29. Marts 1858; stille og rolig sov han hen.

I Havamaal staar:

„Formue dør, Frænde dør, men een Ting dør ikke: Hædersnavnet for hver, som det forhæved.' Schou har forhvervet sit.

Velsignet være hans Mindet

Formanden for Hjerm-Ginding Herreærs Landboforening, Hr. St. V. Christensen, Borbjerg har sendt følgende Oplysning om Lærer Schou:

„Efter Forslag fra Pastor Krarup i Vejum blev Schou, Borbjerg, den 18. Januar 1821 optaget som Medlem af Holstebro landøkonomiske Forening, da paa dette Tidspunkt var en meget fin Forening, hvori 27 Medlemmer bestod af Præster og andre fine Folk inden for Bondestanden og med Højvelbaarne Hr. Ammand, Kammerjunker V. K. v. Lorentz til Rindumgaard som Formand.“

En saadan Meddelelse vidner ogsaa om gamle Lærer Schous Alsidighed og Anseelse i sin Tid.

II

Om Lærer J. A. Dahl i Gimsing har Hr. Førstelærer A. Nielsen Dahl, Gimsing, meddelt følgende:

„Lærer Jørgen Andersen Dahl var født 2. Juni 1809. Han var Søn af Gaardejer Anders Chr. Nielsen og Hustru Ane Jørgensdatter i Nørre Bøgild i Borbjerg. (Faderen var Søn af „den stærke Mand“ i Fovsing og Broder til Kordegn Jens Nielsen Dahl i Holstebro.) Jørgen Dahl fik Forberedelse hos Onkelen i Holstebro og var da med til at plante Anlægget, som Onkelen grundlagde. Han blev dimitteret fra Lyngby Seminarium 1833, var derefter Huslærer paa Gudumkloster for nuværende Proprietær Nislevs Fader og dennes Søkende, indtil han (saa vidt erindres) 1836 blev Hjælpelærer i Gimsing paa eget An- og Tilsvar hos daværende Lærer Tinggaard. Dahl fik Embedsindtægterne og ydede Ophold til Tinggaard og Hustru. 1842 blev Dahl kaldet til Embedet og virkede i det, indtil han i 1884 fik sin Afsked og flyttede til Struer, hvor han døde 25. Marts 1887, 77 Aar gl. Dahl blev gift 7. Septbr. 1855, 45 Aar gl., med Jomfru Signe Constantia Ægidius paa Kvistrup (31 Aar), Datter af Proprietær Ægidius. De havde 2 Sønner: afdøde Postkontrolør Dahl, Randers, og nuværende Redaktør Kr. Dahl, København. Fru Dahl døde 14. September 1882. — J. A. Dahl hørte mulig til det Kuld af Lærere, der svang Tampen mere end nødvendigt til sine Tider; men dog er det ikke den Side af Virksomheden, man hører hans gamle Elever dvæle ved — flere af disse lever endnu baade i Gimsing og Struer —, og alle fremdrager de de bedste Minder fra deres Skoletid om den gamle Lærer som den dygtige, brave

og retsindige Mand, han var. — Dahl var en praktisk Mand i sin Skole som udenfor; af Person lidt bøs, men med et godt Hjerte. Som Selskabsmand var han i sine unge Aar højt skattet; det duede ikke rigtig, naar Dahl ikke var med til Sognets Selskabeligheder, hedder det; han kunde underholde ved sine mange gode Historier, der var præget af Vid og Lune — saadan rigtig af det gode gamle jyske Vid. Dahl havde saa desforuden en ret anseelig Formue, det Rygstød, der giver en vis Position og tildels præger sin Mand.“ — Ved Mødet den 3. Oktober 1871 valgtes Lærer Dahl til Formand for Foreningen. Han havde været Viceformand i flere Aar.

III

Niels Christian Jensen Bisgaard var født 10. Decbr. 1810 i Bisgaard i Borbjerg Sogn. Forældrene var Gaardfolk og til en Tid ret velstillede i økonomisk Henseende; men Aaret 1813 med Statsbankerotten ramte ogsaa dem, saa de ligesom saa mange andre led stort Tab. Faderen handlede noget med Heste, hvilket hjalp en Del til, at de kunde klare Stillingen saa nogenlunde. I 15aarsalderen kom Bisgaard til at tjene hos Lærer Schou i Borbjerg, og da denne var, som det fremgaar af ovenstaaende Meddelelser om ham, en meget alsidig Mand, kunde Lærer Bisgaard som gammel Mand udtale sin Taknemlighed for sit Ophold i dette Lærers hjem. Da Bisgaard ytrede Lyst til Lærergerningen, blev han forberedt af Lærer Schou til Optagelse paa Seminariet. 1831 kom han paa Lyngby Seminarium, hvor han opholdt sig i to Aar sammen med ovennævnte Lærer Dahl i Gimsing. Efter endt Eksamen fik han Plads som Huslærer hos Præsten i Avlum, hvor han forblev i c. 2½ Aar. Derefter blev han ansat som Hjælpelærer paa eget An- og Tilsvar hos Lærer R. R. Fjelstrup i Mejrup Sogn

ved Holstebro. Fjelstrup var en Broder til den kendte Foregangsmand Justitsraad Fjelstrup paa Sindinggaard. — Paa Grund af Alderdom og Svaghed fratraadte Fjelstrup Lærergerningen i Begyndelsen af 1839, og Beboerne i Mejrup ansøgte da om at beholde Lærer Bisgaard, men da der var ældre Ansøgere til Embedet, blev Andragendet ikke bevilget. Lærer S. Petersen blev den heldige, og om ham kan meddeles, at han opnaaede den høje Alder af 94 Aar og ligger begravet paa den østre Side af Mejrup Kirkegaard, bag den store Høj. — For Bisgaard var det en Skuffelse, at han blev forbigaaet; men han fik snart Ansættelse, da han i Foraaret 1839 ansattes som Lærer og Kirkesanger i Tjønning i Hammerum Herred. Under Opholdet i Mejrup havde han trolovet sig med en Gaardmandsdatter, Mette Jensen af Mejrup Kirkeby, og da han havde faaet fast Ansættelse, holdt de Bryllup og flyttede til Tjønning, hvor de virkede i 15 Aar. Det var ikke noget godt aflagt Embede, hvad Indtægter angik, og dog samlede Lærer Bisgaard 15 Specier*) fra i den Tid, hvad der vidner om, at han og Hustru har været sparsommelige. I 1854 blev Embedet i Mejrup atter ledigt, idet ovennævnte Lærer Petersen forflyttedes til Arrild Sogn Syd for Ribe. Bisgaard modtog en Opfordring fra Provsten i Hjerm og Ginding Herreder om at søge Embedet i Mejrup og sende Ansøgningen til ham, saa vilde han anbefale Bisgaard hos Bispen i Ribe. Et Vidnesbyrd om, at B. var vel anset hos Autoriteterne. Nu fik han Embedet i Mejrup som Lærer og Kirkesanger, og det var med stor Glæde, han og Hustru flyttede tilbage. Det er en Selvfølge, at Bisgaard igen blev Medlem af Lærerforeningen og Læseselskabet, og i flere Aar var han Formand og Kasserer i det sidste. Han virkede i

*) c. 60 Kroner.

hanne Christensdatter. *) Tidligen mistede jeg mine Forældre; min Fader da jeg var $2\frac{1}{2}$ Aar gammel, min Moder da jeg var 8te Aar. Jeg blev imidlertid hjemme hos mine Stedforældre indtil henved mit 20de Aar. Min Stedfader, Søren Nielsen Dahl, var en særdeles gudfrygtig Mand, som jeg med inderlig Høiagtelse og Taknemmelighed vil mindes saa længe jeg lever. I mine Dreng- og Ynglinge-Aar havde jeg en meget stor Lyst til at studere Theologi, men min Formynder tillod det ikke. — Med en lille Fædrearv paa 5—600 Rdlr. mente han, kunde jeg rimeligvis komme i en ret lykkelig og hæderlig Stilling som Bonde, men maatte tigge mig igjennem som Studerende.

At blive Præst ansaae jeg for min største Lykke, og denne Attraa dukkede bestandig op hos mig, indtil jeg var over 30 Aar; imidlertid holdt de pecuniaire Omstændigheder mig fornemmelig fra at gaae ind paa denne Vei. Da jeg blev myndig besluttede jeg mig til at vorde Seminarist, en Stilling, der havde en Del tilfældes med min Yndlings Idee; kom i Efteraaret 1810 paa Borris Seminarium, hvis Forstander og 1ste Lærer paa den Tid var den elskelige og særdeles agtværdige Amtsprovst, Ridder Lodberg Krarup. Efter 2 Aars Ophold paa Seminariet blev jeg dimitteret i Aaret 1812 med Characteren Udmærket for Kundskab og Exemplarisk for Opførsel. Til samme Tid blev jeg tilbuden en Lærerplads ved Ribe Borgerskole, men foretrak at opfylde et givet Løfte, nemlig at være Informator for Pastor Krarup i Vejrum hans ældste Børn. Der blev jeg i denne Egenskab i $3\frac{1}{2}$ Aar. Hos denne aandrige Familie forøgede jeg mine Kundskaber og vandt saare meget i Uddannelse. Det var — og er endnu min Me-

*) Landsarkivet i Viborg oplyser, at Jens Nielsen Dahl fødtes den 2. Februar 1790.

ning — at det er ikke nok for at vorde en god Ungdomslærer at være i Besiddelse af en visse Masse af Kundskaber; den rette Maade at bibringe den Unge dem paa — samt Menneskekundskab, saa at Læreren kan omgaas baade de Ældre og Yngre rigtigheden, er lige saa nødvendig. I Foraaret 1816 blev Pladsen som Førstelærer i Holstebro ledig. Af daværende Sognepræst i Holstebro, Hr. Pastor Hasle, blev jeg anmodet om at søge samme; gjorde det og fik det. I Aaret 1827 blev jeg gift med Marthe Clausson, Sognepræst C. Clausson til Smidstrup og Skjærup hans ældste Datter. Hun besad en god Forstand, saa hun var mig en ypperlig Raadgiverinde; hun eiede et ømt og kjærligt Hjerte, var derfor elsket i al den Kreds hun var kjendt; i Taalmod og Hengivenhed vare kun Faa hendes Lige. I næsten hele vort Ægteskabs Tid var hun svagelig, især i hendes sidste Leveaar, dog var hun altid glad og tilfreds. I Juni 1844 udfriede Herren hende fra dette Jordelivs Lidelser — men endte og dermed den lykkeligste Periode i mit Liv.

Ved Holstebro Borgerskole har jeg nu arbeidet i 27 Aar*) og nydt megen Velvillie baade af Forældre og Børn; jeg har arbeidet med forskjellige Medlærere og under forskjellige Foresatte, altid, Gud være lovet, i kjærlige Forhold. Heller ikke har det manglet paa hædrende Beviser paa mine Foresattes Yndest. Blandt flere skal jeg blot nævne, at jeg efter Biskop T. Müllers Visitats i 1838 blev tilkjendegivet Cancelliets særdeles Tilfredshed, og i Aaret 1840 benaadet med Dannebrogsmændenes Hæderstegn, saa jeg under min Gjærning har nydt megen Opmuntring. J. Dahl.“

*) Altsaa nedskrevet 1844 efter Hustruens Død; om de sidste 14 Aar af sin Levetid har han, saa vidt vides, ikke efterladt sig noget skriftligt. J. P. H.

Derefter skriver Frølund følgende i Embedsbogen:

„Da det kan have sin interesse at se, hvad der i den tid ansåes for ualmindelig i skolen, indføres den skrivelse, hvori ovennævnte foresattes yndest udtales.“

„Det Kongelige danske Cancelli har under 29. forrige Maaned tilskrevet Skoledirektionen saaledes:

„I den af Biskoppen over Ribe Stift indgivne Beretning om hans i afvigte Aar afholdte Visitats har Biskoppen anført, at Børnenes Fremgang i Holstebro Borgerskoles nederste Klasse, under den agtværdige Lærer Dahl fortjener megen Ros: „„„at Boglæsningen var ej alene i Almindelighed god, men at de øverste Dreng læste for denne Klasse særdeles godt, og ligeledes efter deres Trin adskillige Smaapiger; at over Halvdelen af Børnene skreve paa Papir for det meste meget godt, tildels udmærket godt, saa at Biskoppen maatte tildele Skrivningen megen Berømmelse; samt at de fermere Børn i Klassen vare paa en meget god Maade anførte til Religionskundskab efter Lærebog og Bibelhistorie; og at nogle Piger udmærkede sig i Særdeleshed ved deres Kundskab. —“““

„I denne Anledning skulde Cancelliet tjenstlig have Hr. Amtmand og Deres Højærværdighed anmodede om behageligen at tilkendegive Skolelærer Dahl, at Cancelliet med særdeles Tilfredshed har erfaret hans ros-værdige og heldige Bestræbelser for at fremme de ham anbetroede Børns bedst mulig Undervisning.

„Hvilket herved tjenstlig meddeles Dem til behagelig Efterretning.

Ringkjøbing Amts østre Provsti, 4. September 1839.

H. F. Petersen.“

Derefter fortæller Kordegn Frølund ganske kort saaledes om den gamle Dahls Sygdom, Død og Begravelse:

„Efter 2 aars tiltagende svaghed, i hvilken tid det gik med skolen som det kunde, og tredjelærer Frølund^a forrettede den kirkelige tjeneste, bortkaldtes J. N. Dahl d. 19. Juli 1858. De 3 sidste dages lidelser vare skrækkelige, og bevidstheden var borte. Han fulgtes fra sit hjem til kirken, hvor byens forrige præst, Røgind fra Vejrum, og byens nuværende præst, Reumert, talte over hans kiste, og til graven, hvor byens forrige førstelærer, provst Bøtcher fra Sevel, talte de sidste ord og indviede hans stov til hvile med kirkens sidste velsignelse. Et gravmæle*) i bogform betegner hans hvilested samt hans forudgangne kones; men hans navn findes over hendes og hendes over hans grav. Fred!“

L. Ch. Th. Frølund.“

*

*

*

Gennem mange Aars trofast og samvittighedsfuld Lærergerning vandt J. N. Dahl sine foresattes og Kollegers Højagtelse. Han fik samtidig udrettet meget godt og uegennyttigt Arbejde paa andre Omraader. I en Aarrække var han saaledes Protokolsekretær for „Ringkjøbing Amts landøkonomiske Selskab“, og han medvirkede ved Oprettelsen af en Sparekasse for Holstebro og Omegn. For Havedyrkning og Plantering havde han megen Interesse. Det smukke Anlæg ved Holste-

*) Lærer Dahl og Hustrus Begravelsessteder fandtes paa den sydlige Side af Kirken. En ny Kirkegaard Øst for Byen blev taget i Brug i Efteraaret 1865. — 1875 raseredes den gamle Kirkegaard, og Gravminderne fjernedes. Hvor det ommeldte Gravmæle over Dahl og Hustru blev af, vides ikke.

J. P. H.

bro, hvor han personlig har plantet de første Træer, staar til Minde derom.

Om disse Forhold har „Hardsyssels Aarbøger“ allerede bragt en Del Oplysninger.

Han var efter alt at dømme, en forstandig, retlinet og virkelysten Natur, der kendte sin Begrænsning, og derfor lykkedes hans Livsgerning saa godt for ham.

BANKDIREKTØR
CHR. MØLLER SCHOU

AF V. OLESEN

Den 22. Maj 1916 døde Bankdirektør Chr. Schou, Aarhus, paa Kommunehospitalet der i Byen efter at være bleven opereret for en Mavelidelse. Ved hans Død afsluttedes et virksomt Liv, der i en Periode var knyttet til Struer By.

Chr. Schou var født i Holstebro den 8. Oktober 1855, men faa Aar efter flyttede Forældrene til Struer, og Sønnen fik her sin første Undervisning i en lille Privatskole. Senere kom han til Aarhus Latinskole og afsluttede der sin Undervisning ved 14 Aars Alderen. Da kan havde stor Interesse for Handelsvirksomhed, kom han i Faderens, Konsul M. Schous, Kolonial-

forretning i Struer og begyndte der i 1869 at lære Handelen.

Den unge Mand ytrede snart Lyst til at se sig om i den store Verden for at blive bekendt med dens Handelsforhold, og det lykkedes ham at faa Plads hos det store Tobaksfirma David Jessurun i Hamborg. Her var meget at se og lære, og Chr. Schou forstod at benytte Tiden, forstod at sætte sig ind i Forretningens Gang, saa han meget hurtigt vandt sin Chefs fulde Tillid. I en Alder af et Par og tyve Aar blev han som Firmaets rejsende Repræsentant sendt til Rusland, Finland, Sverrig, Norge og Danmark.

Denne Virksomhed har sikkert bidraget til at øge hans Energi, Beslutsomhed og klare Blik paa Folk og Forhold, saaledes at han tidligere end de fleste erhvervede det modne Blik, den stærke Ansvarsfølelse, som i alle Livets Forhold gør Manden til Mand.

I 1882 vendte Chr. Schou hjem som en moderne udrustet Forretningsmand og blev Medindehaver af Faderens Forretning, der herefter kom til at hedde M. Schou & Søn. Han blev snart Sjælen i denne store, ansete og vidt kendte Forretning. Da Faderen døde i 1889, overtog Chr. Schou Forretningen, der Tid efter anden udvidedes betydeligt. Den omfattede Kolonialvarer, Kul, Korn, Foderstoffer samt Trælast og Bygningsartikler.

Ved Faderens Død overtog han det svensk-norske Vicekonsulat i Struer og var Indehaver heraf til dets Nedlæggelse; endvidere blev han Formand for „Struer og Omegns Sparekasse“ og blev Medlem af Havneudvalget.

Samme Aar var han med til i et 3 Mands Udvalg at arbejde for et Lystanlæg i Struer. Et smukt Anlæg paa 6 Tdr. Land er Resultatet, og han vedblev at være Formand for Udvalget, indtil Anlægget i 1916 overdro-

ges Struer Kommune. Sin Interesse for Plantning fik Chr. Schou ogsaa udløst i det af ham i disse Aar købte Resen Krat, nu et yndet Udflugtssted for Struerboerne. Forfatteren Buchholtz skriver om Resen Krat: „Op over Bakkerne myldrer Granerne, unge lyse Bøge og store, stolte Løvtræer af andre Arter liver op. Snart staar Træerne som en Mur paa begge Sider af Stien, og snart er der slaaet et Hul i Muren, saa man ser ned over Trætoppene til Kilens af Kastevinde krusede Blaa.“

Som den praktiske og dygtige Forretningsmand Chr. Schou var, havde han stadigt Blikket rettet udad. Han var Medstifter af „Jydsk Grundejerkreditforening“ og blev senere Repræsentantskabets Formand, hvad han vedblev at være til sin Død; ligeledes var han Medstifter af et af Landets ældste Telefonselskaber: „Holstebro Telefonselskab“, der gik ind i „Jydsk Telefon-Aktieselskab“, hvori han senere blev Formand i Bestyrelsen.

I Struer tog hans Medborgere ogsaa Brug af hans Arbejdsevner. I 1892 blev Chr. Schou valgt ind i Gimsing Sogneraad; Struer hørte dengang til dette Sogn. Han blev straks valgt til Formand, og her fik han ofte Lejlighed til at vise sin store Indsigt og sin Dygtighed til at se Kærnen i en Sag. Han fik straks et stort Arbejde med Adskillelsen af Struer og Gimsing Sogne. Efter Adskillelsen i 1895 vedblev han at være Formand for Struer Sogneraad, indtil han i 1903 trak sig tilbage. Af andre betydningsfulde Sager, han gennemførte, kan nævnes Bygningen af Gasværket i 1897. Som Medlem af Sogneraadet var han en dygtig og omhyggelig Sogneraadsformand, der med Grundighed satte sig ind i de mange Sager, der laa for; Skolevæsenet havde i ham en lydhør Mand, hjælpsom var han overfor de mange, der henvendte sig til ham. Som Eksempel paa hans

almennyttige Arbejde for Byen, kan fra dette Tidsrum nævnes Slagterisagen, der første Gang var fremme.

I 1897 stiftedes paa hans Initiativ Struer Bank, hvis administrerende Direktør han var, indtil han i 1909 flyttede til Aarhus for at overtage Direktørposten i Aarhus Privatbank. Man havde udenfor hans Virkefelt her i Vestjylland lagt Mærke til hans administrative Evner, og Handelsstanden regnede Konsul Schou som et af sine dygtigste Medlemmer.

I 1883 blev han gift med en Datter af Bankdirektør Tolderlund, Herning; med hende levede han et lykkeligt Familieliv. Hans Hus var gæstfrit, hans Hjerte varmt og hans Haand aaben.

Direktør Schou var dekoreret med Ridderkorset.

Efter at Chr. Schou var flyttet til Aarhus, og Direktørposten kaldte paa hans Kræfter og Evner, fik han dog ofte Tid til at komme til Struer for at se til Forretningen, som Sønnen, Købmand Fr. Schou, ledede og senere overtog, og Tid til at se til sin Plantage, Resen Krat, hvor han havde bygget en smuk Pavillon.

Længe vil hans Minde leve i Struer, for hvilken By hans store Dygtighed i en lang Aarrække har betydet saa overordentlig meget.

NAVNEFORTEGNELSE

A.

Agerskov, Chr., Købmand i
Holstebro, 50, 55, 56, 63, 72
Agerskov, C. S., 55, 72
Aggerholm, R., Købmand i Hol-
stebro, 64

B.

Bay, J. C., Justitsraad, Post-
mester i Holstebro, 9
Becher, Handelshus i Holste-
bro, 45
Bisgaard i Holstebro, 50
Bisgaard, N. C., Lærer i Mejrup,
138, 141, 151, 154 ff.
Bjerregaard H., Præst i Hjer-
mind, 41
Borgervæbning i Holstebro, 91 ff.
Bracht v., Ejer Rydhav, 39
Brejninggaard 2, 3
Brochdorff, Proprietær, Aal
Mølle, 126
Bruhn, Th., til Rydbjerg, 2
Bruun, M. P., til Brunshaab, 129

C.

Christensen, Chr., Cancelliraad,
Købmand, 56, 105
Classonsborg 3
Clausen, C., Sognepræst i Smid-
strup, 15
Clausen, J. A., Lærer i Holste-
bro, 101, 135, 141, 143, 144
Clausen, Th., Købmand i Varde,
117, 125

D.

Dahl, J. N., Lærer i Holstebro,
37, 38, 39, 40, 41, 44, 132, 134,
138, 142, 157 ff.
Dahl, J., Lærer i Gimsing, 146,
147, 153 ff.
Dahl, Kr., Redaktør i Køben-
havn, 153
Dahl, Søren Nielsen, Gaardm.
i Fovsing, 158

Dahlgaard, J. J., Lærer i Tvis,
136, 138, 141, 143
Dalgas, E. M., 7, 35
Damgaard, J., Købmand i Hol-
stebro, 50, 57
Damgaard, N. B., 57
Dampskibsfart til Struer 51
Dræning 25 ff.

E.

Engkultur 1, 2 ff.
Engvandingsskole paa Lindholm
3, 10
Eyndhoven, P. J., Købm. i Hol-
stebro, 60, 66, 67
Eyndhoven, Poul, Brandinspek-
tør, 67.

F.

Falbe-Hansen, Overretssagfører,
95, 96
Feddersen, C. V., Engvandingss-
mester, 4 ff, 25
Feldborg Plantage 38
Fenger, F., til Brejninggaard, 2
Ferslev, J. C., Landinspektør,
Engvandingssmester, 4, 7 ff,
18, 19, 25, 27
Finsen J., Cancelliraad, By- og
Herredsfoged i Ringkøbing,
117, 127, 129, 130
Fjelstrup, S. A., til Sindinggaard,
2, 34, 37, 38, 39 ff., 110 ff.
Fjelstrup, R. R., Lærer i Mejrup,
136, 154
Fjord, J., Lærer i Gammelsogn,
37
Fløe, J., Stiftslandinspektør i
Lønborg, 23, 24
Frølich, Borgerkaptajn i Holste-
bro, 91
Frølund, L. C. Th., Kordegn i
Holstebro, 161
Frølund, Th., Lærer i Hodsager,
146, 147, 152

Fugl, K. G., By- og Herredsfoged i Holstebro, 95, 97, 98
Fuglsang, Gaard i Holstebro, 50

G.

Gadholt, O. N., Havnebygger, 52
Garverier 70
Gimsing 165
Gjeding, Ejer af Trøstrup, 52
Gjørtler 70
Gosvig, G., Lærer i Hjerm, 137
Grøn, Dortha Linde, 45
— Laurids, Handelsm. i Holstebro, 46
Grøn, L. J., Grosserer i København, 47
Grøn, Laurids, Præst i Nr. Felling, 46
Grøn, M. C., Grosserer i København, 47
Grøn, Peder, Handelsm. i Holstebro, 47
Grøns Familelegat 47

H.

Hahn, F., Kbm. i Holstebro, 64
Hansen-Sir, Lærer i Sir, 108
Hansen, N. C., Klap Mølle, 126
Hansen, Amtmand, 49
Hasle, C. M., Præst i Holstebro (1815—27), 159
Hattemagere 70
Heinen, By- og Herredsfoged i Varde, 117
Helm, Læderh. i Holstebro, 71, 76
Holmgaard 9
Holst, C., Lærer i Navr, 135
138, 141, 142
Holst, N., Kbm., i Holstebro, 59, 63
Holstebro Anlæg 38, 43. Handel 47, 48
Hoskjær, O. V., Premierløjtn., 52
Houmark, Khm. i Holstebro, 50
Humlehandel 62
Husted, K. N., Urm. i Ulfborg, 10
Hvolling i Borris 10
Højlund, M., Borgerkaptajn i Holstebro, 91

J.

Jakobsen, S. N., Manufakturh. i Holstebro, 64

Jessen, Joh. Fr. V. v., Byfoged i Holstebro, 93
Jørgensen, E., Præst i S. Bork, 1

K.

Kaysen, J. B., Kbm. i Holstebro, 64
Kedelførere 65
Kibæk Mølle 24
Kirk, Ole, Stænderdeputeret, 2, 110, 111, 114, 115, 116, 119, 120, 121, 123, 124 ff., 130, 131
Kjærbye, J., Borgerkapt., 92, 94, 101
Koefoed, Ejer af Lindholm, 4
Kolby, Forligskommissær, Ikast, 110, 111, 112, 116, 117, 119
Kongebesøg i Holstebro 94 ff.
Kragelund, A. S., Kbm. og Tobaksspinder i Holstebro, 58, 63
Krarp, Chr. J. L., Amtsprøvs, Præst i Borris, 158
Krarp, Janus Balthasar, Præst i Vejrum, 152, 158
Krarp, Helmuth, paa Skibbildgaard, 16, 23, 29
Krarp, Ove Th. N., Præst i Ulfborg, 1, 9, 12, 17, 20, 21, 25, 27, 34, 36, 37, 41, 42
Kryssing, S. H., Præst i Mejrup, 157
Kühnel, A. G., Kancelliraad, By-skriver i Holstebro, 95

L.

Linde, Chr., 45 ff.
— Chr. Jepsen, 45
Lind, Handelshus i Holstebro, 46
— M., Guldsmid i Holstebro, 75
Lindholm i Tim 3, 8, 20
Listo, N., Guldsm. i Holstebro, 75 ff.
Lorentz, V. K., Amtmd., 95, 97, 152
Lund, K. F., Toldforvalter i Holstebro, 50
Lybecher, F., Skjernbrogaard, 11
Lydersen, P., Hvidbjerg-Holmgaard, 118, 124, 125, 127
Lystanlæg i Struer 164

M.

Madsen, J. C., Seminarieforstander i Jelling, 152.
Madsen, Jakob, Folketingsmd., 55
Maigaard, J., Lærer i Maabjerg, 135, 141, 144

Markeder i Holstebro 79 ff.
 Markmand i Holstebro 89
 Meden, K., Drejer i Holstebro, 56, 76, 77
 Møller, G., Amtsforvalter, 105
 — C., Førstelærer i Borbjerg, 150
 — J.C., Manufakturhandler i Holstebro, 64

N.

Neergaard, J. F., Amtmand, 98
 Nielsen, Ebbe, Stænderdeputeret, Ganer Mølle, 117
 Nærentz, Forstplantør, 39, 41
 Nødkov, Chr., Købmand i Holstebro, 49, 57, 58, 63
 Nørklit, C., Hotelejer i Holstebro, 57

O.

Oppenhagen, Redaktør i Ringkøbing, 121

P.

Pallisbjerg 46
 Petersen, H. F., Provst, Præst i Holstebro, 160
 Petersen, K. N., Justitsraad, Byfoged, 40, 94, 100
 Petersen, S., Lærer i Mejrup, 146, 147, 155
 Postgang til og fra Holstebro 40

R.

Rakkere 77 ff.
 Repsdorph, K., Kammerraad, Prokurator i Holstebro, 51, 56, 67, 103
 Resen Krat 165, 166
 Reumert, A. B. K., Præst i Holstebro, 64
 Riegels, H. C., Officer, Skov- og Havedyrker, 30 ff., 42, 43
 Rosenørn, Stiftamtmand, 110, 112, 114, 115, 116, 118
 Rygaard, H. P., Konsul, Købm. i Holstebro, 51, 54, 59, 60, 63
 Rygaard, Mads, Løjtn. i Borger-væbningen, 92, 94, 101

S.

Sahl, Kr., Guldsmid, 73
 Schaumburg, H., Maler, 57, 66, 101
 — Leopold, Heinrich, Løjtnant, Hotelejer 57

Schierbech, T.K., Etatsraad, Amtsforvalter, 58, 96, 97, 98, 99, 101
 Schou, Chr., Lærer i Hjerm, 152
 Schou, Chr. Møller, Bankdirektør, 163 ff.
 Schou, Fr., Købmand i Ringkøbing, 117, 119, 125
 Schou, H., Lærer i Borbjerg, 134 ff., 150 ff.
 Schou, Mads, Købmand, 51, 59
 — F. K., Toldforv. i Holstebro, 51
 — Mathias, By- og Herredsskriver, 37, 40
 Simonsen, S., Købmand i Holstebro, 64
 Sindinggaard 3
 Sinding 42
 Skjoldborg, Tømrer i Holstebro, 56, 92
 Solgaard, Niels, Borgemester i Holstebro, 45
 Solgaard, Dortha, g. m. Chr. Linde, 45
 Steendorph, J., Lærer i Gjording, 135, 138, 141, 144 ff.
 Sterren, M. van der, Kedelfører, 7
 Stoulund, Jens, Grdm. i Karup, 5
 Struer 47 ff., Havn 53, 165, Bank 165
 Svejstrup, P., Præst i Rind og Herning, 129
 Søbygaard i Rind 17
 Sørensen, P. K., Gdm. i Hove, 116

T.

Talund i Ørre 6
 Tang, A. E. M., til Vosborg, 2, 24, 25, 36, 42, 118, 119, 125
 Telefonselskab i Holstebro 165
 Teuwens, v., Kedelfører, 67
 Timgaard 8
 Tinggaard, Lærer i Gimsing, 153
 Tjørring 42
 Toft, K., Købm. i Holstebro, 60, 63
 Tolderlund, Bankdirektør i Herning, 166
 Torvedage i Holstebro 54
 Tranberg, J., Byfoged i Holstebro, 48, 93, 96
 Tylvad i Hanning 11

U.
Ulsøe, C., Lærer, 136, 141, 144

V. W.
Waleur, J. M., Præst i Stavning
(1840—50), 23

Vejlgaard, J., Guldsmid i Hol-
stebro, 69, 73

Vejrum 9

Vestergaard, A., Købmand i
Holstebro, 63

Wium, W., Købmand i Holstebro,
63

Viumgaard 9

Æ.
Ægidius, R., til Kvistrup, 110,
111, 116, 118

Ægidius, Signe Constantia, for-
riges Datter, 153

Ø.
Øllgaard, Prokurator, til Tande-
rup, 126, 130

Ølstrup 3

Ørre 42

Aa.
Aalborg Handelsprivilegium
47, 49

OVERSIGT

OVER

MEDLEMMERNE I RINGKØBING AMTS HISTORISKE SAMFUND

	Antal Medl.
Livsvarige Medlemmer . . .	14
Medlemmer udenfor Ring- købing Amt	75
Medlemmer af andre histo- riske Samfund	46
Indenfor Amtet:	
Arnborg	2
Asp	5
Assing	3
Avlum	12
Borbjerg	9
Borris	12
Brejning	7
Bur	1
Bølling	10
Bøvling	31

At overføre . . . 227

	Antal Medl.
Overført . . .	227
Dejbjerg	4
Dybe	3
Egvad	8
Ejsing	4
Engbjerg	1
Estvad	2
Fabjerg	4
Faster	3
Ferring	2
Fjaltring	5
Flynder	2
Gimsing	2
Gjellerup	14
Gjørding	4
Gudum	2

At overføre . . . 287

Antal Medl.		Antal Medl.	
Overført . . . 287		Overført . . . 458	
Haderup	2	Sal	13
Hanbjerg	2	Sevel	1
Hanning	9	Sinding	2
Hardboøre	4	Sir	3
Hee	21	Skarrild	2
Hemmet	3	Skjern	22
Hjerm	5	Snejbjerg	6
Holmsland	10	Staby	5
Hoven	12	Stadil	4
Hover	9	Stavning	27
Hove	2	Strellev	1
Humlum	2	Sædding	10
Husby	6	Sønder Bork	2
Idum	1	— Lem	10
Ikast	4	— Nissum	1
Lomborg	2	Tim	14
Lyne	5	Timring	3
Lønborg	8	Torsted	4
Madum	6	Tvis	2
Mejrup	5	Ulfborg	34
Navr	2	Vandborg	2
Nees	3	Vedersø	2
No	5	Vejrum	4
Nøvling	2	Velling	9
Nørre Bork	1	Vem	15
— Nissum	2	Vilbjerg	4
— Omme	6	Vinding	2
— Vium	2	Vind	3
Oddum	4	Vorgod	16
Raasted	2	Ølby	1
Ramme	2	Ørre	1
Resen	2	Herning	56
Rind	7	Holstebro	48
Rindum	10	Lemvig	27
Ryde	2	Ringkøbing	56
Rønbjerg	1	Struer	10
At overføre . . . 458		Ialt . . . 880	

NAVNEFORTEGNELSE

A.

Agerskov, Chr., Købmand i
Holstebro, 50, 55, 56, 63, 72
Agerskov, C. S., 55, 72
Aggerholm, R., Købmand i Hol-
stebro, 64

B.

Bay, J. C., Justitsraad, Post-
mester i Holstebro, 9
Becher, Handelshus i Holste-
bro, 45
Bisgaard i Holstebro, 50
Bisgaard, N. C., Lærer i Mejrup,
138, 141, 151, 154 ff.
Bjerregaard H., Præst i Hjer-
mind, 41
Borgervæbning i Holstebro, 91 ff.
Bracht v., Ejer Rydhav, 39
Brejninggaard 2, 3
Brochdorph, Proprietær, Aal
Mølle, 126
Bruhn, Th., til Rydbjerg, 2
Bruun, M. P., til Brunshaab, 129

C.

Christensen, Chr., Cancelliraad,
Købmand, 56, 105
Classonsborg 3
Clausen, C., Sognepræst i Smid-
strup, 15
Clausen, J. A., Lærer i Holste-
bro, 101, 135, 141, 143, 144
Clausen, Th., Købmand i Varde,
117, 125

D.

Dahl, J. N., Lærer i Holstebro,
37, 38, 39, 40, 41, 44, 132, 134,
138, 142, 157 ff.
Dahl, J., Lærer i Gimsing, 146,
147, 153 ff.
Dahl, Kr., Redaktør i Køben-
havn, 153
Dahl, Søren Nielsen, Gaardm.
i Fovsing, 158

Dahlgaard, J. J., Lærer i Tvis,
136, 138, 141, 143
Dalgas, E. M., 7, 35
Damgaard, J., Købmand i Hol-
stebro, 50, 57
Damgaard, N. B., 57
Dampskibsfart til Struer 51
Dræning 25 ff.

E.

Engkultur 1, 2 ff.
Engvandingsskole paa Lindholm
3, 10
Eyndhoven, P. J., Købm. i Hol-
stebro, 60, 66, 67
Eyndhoven, Poul, Brandinspek-
tør, 67.

F.

Falbe-Hansen, Overretssagfører,
95, 96
Fedderson, C. V., Engvandings-
mester, 4 ff, 25
Feldborg Plantage 38
Fenger, F., til Brejninggaard, 2
Ferslev, J. C., Landinspektør,
Engvandingsmester, 4, 7 ff,
18, 19, 25, 27
Finsen J., Cancelliraad, By- og
Herredsfoged i Ringkøbing,
117, 127, 129, 130
Fjelstrup, S. A., til Sindinggaard,
2, 34, 37, 38, 39 ff., 110 ff.
Fjelstrup, R. R., Lærer i Mejrup,
136, 154
Fjord, J., Lærer i Gammelsogn,
37
Fløe, J., Stiftslandinspektør i
Lønborg, 23, 24
Frølich, Borgerkaptajn i Holste-
bro, 91
Frølund, L. C. Th., Kordegn i
Holstebro, 161
Frølund, Th., Lærer i Hodsager,
146, 147, 152

Fugl, K. G., By- og Herredsfoged i Holstebro, 95, 97, 98
Fuglsang, Gaard i Holstebro, 50

G.

Gadholt, O. N., Havnebygger, 52
Garverier 70
Gimsing 165
Gjeding, Ejer af Trøstrup, 52
Gjørtler 70
Gosvig, G., Lærer i Hjerm, 137
Grøn, Dortha Linde, 45
— Laurids, Handelsm. i Holstebro, 46
Grøn, L. J., Grosserer i København, 47
Grøn, Laurids, Præst i Nr. Felling, 46
Grøn, M. C., Grosserer i København, 47
Grøn, Peder, Handelsm. i Holstebro, 47
Grøns Familelegat 47

H.

Hahn, F., Kbm. i Holstebro, 64
Hansen-Sir, Lærer i Sir, 108
Hansen, N. C., Klap Mølle, 126
Hansen, Amtmand, 49
Hasle, C. M., Præst i Holstebro (1815—27), 159
Hattemagere 70
Heinen, By- og Herredsfoged i Varde, 117
Helm, Læderh. i Holstebro, 71, 76
Holmgaard 9
Holst, C., Lærer i Navr, 135
138, 141, 142
Holst, N., Kbm., i Holstebro, 59, 63
Holstebro Anlæg 38, 43. Handel 47, 48
Hoskjær, O. V., Premierløjtn., 52
Houmark, Khm. i Holstebro, 50
Humlehandel 62
Husted, K. N., Urm. i Ulfborg, 10
Hvolling i Borris 10
Højlund, M., Borgerkaptajn i Holstebro, 91

J.

Jakobsen, S. N., Manufakturh. i Holstebro, 64

Jessen, Joh. Fr. V. v., Byfoged i Holstebro, 93
Jørgensen, E., Præst i S. Bork, 1

K.

Kaysen, J. B., Kbm. i Holstebro, 64
Kedelførere 65
Kibæk Mølle 24
Kirk, Ole, Stænderdeputeret, 2, 110, 111, 114, 115, 116, 119, 120, 121, 123, 124 ff., 130, 131
Kjærbye, J., Borgerkapt., 92, 94, 101
Koefoed, Ejer af Lindholm, 4
Kolby, Forligskommissær, Ikast, 110, 111, 112, 116, 117, 119
Kongebesøg i Holstebro 94 ff.
Kragelund, A. S., Kbm. og Tobaksspinder i Holstebro, 58, 63
Krarp, Chr. J. L., Amtsprøvest, Præst i Borris, 158
Krarp, Janus Balthasar, Præst i Vejrum, 152, 158
Krarp, Helmuth, paa Skibbildgaard, 16, 23, 29
Krarp, Ove Th. N., Præst i Ulfborg, 1, 9, 12, 17, 20, 21, 25, 27, 34, 36, 37, 41, 42
Kryssing, S. H., Præst i Mejrup, 157
Kühnel, A. G., Kancelliraad, By-skriver i Holstebro, 95

L.

Linde, Chr., 45 ff.
— Chr. Jepsen, 45
Lind, Handelshus i Holstebro, 46
— M., Guldsmid i Holstebro, 75
Lindholm i Tim 3, 8, 20
Listo, N., Guldsm. i Holstebro, 75 ff.
Lorentz, V. K., Amtmd., 95, 97, 152
Lund, K. F., Toldforvalter i Holstebro, 50
Lybecher, F., Skjernbrogaard, 11
Lydersen, P., Hvidbjerg-Holmgaard, 118, 124, 125, 127
Lystanlæg i Struer 164

M.

Madsen, J. C., Seminarieforstander i Jelling, 152.
Madsen, Jakob, Folketingsmd., 55
Maigaard, J., Lærer i Maabjerg, 135, 141, 144

Markeder i Holstebro 79 ff.
 Markmand i Holstebro 89
 Meden, K., Drejer i Holstebro,
 56, 76, 77
 Møller, G., Amtsforvalter, 105
 — C., Førstelæreri Borbjerg, 150
 — J.C., Manufakturhandler i Hol-
 stebro, 64

N.

Neergaard, J. F., Amtmand, 98
 Nielsen, Ebbe, Stænderdeputeret,
 Ganer Mølle, 117
 Nærentz, Forstplantør, 39, 41
 Nødkov, Chr., Købmand i Hol-
 stebro, 49, 57, 58, 63
 Nørklit, C., Hotelejer i Holste-
 bro, 57

O.

Oppenhagen, Redaktør i Ringkø-
 bing, 121

P.

Pallisbjerg 46
 Petersen, H. F., Provst, Præst i
 Holstebro, 160
 Petersen, K. N., Justitsraad, By-
 foged, 40, 94, 100
 Petersen, S., Lærer i Mejrup,
 146, 147, 155
 Postgang til og fra Holstebro 40

R.

Rakkere 77 ff.
 Repsdorph, K., Kammerraad, Pro-
 kurator i Holstebro, 51, 56,
 67, 103
 Resen Krat 165, 166
 Reumert, A. B. K., Præst i Hol-
 stebro, 64
 Riegels, H. C., Officer, Skov- og
 Havedyrker, 30 ff., 42, 43
 Rosenørn, Stiftamtmand, 110,
 112, 114, 115, 116, 118
 Rygaard, H. P., Konsul, Købm.
 i Holstebro, 51, 54, 59, 60, 63
 Rygaard, Mads, Løjtn. i Borger-
 væbningen, 92, 94, 101

S.

Sahl, Kr., Guldsmid, 73
 Schaumburg, H., Maler, 57, 66, 101
 — Leopold, Heinrich, Løjtnant,
 Hotelejer 57

Schierbech, T. K., Etatsraad, Amts-
 forvalter, 58, 96, 97, 98, 99, 101
 Schou, Chr., Lærer i Hjerm,
 152
 Schou, Chr. Møller, Bankdirek-
 tør, 163 ff.
 Schou, Fr., Købmand i Ringkø-
 bing, 117, 119, 125
 Schou, H., Lærer i Borbjerg,
 134 ff., 150 ff.
 Schou, Mads, Købmand, 51, 59
 — F. K., Toldforv. i Holstebro, 51
 — Mathias, By- og Herreds-
 skriver, 37, 40
 Simonsen, S., Købmand i Hol-
 stebro, 64
 Sindinggaard 3
 Sinding 42
 Skjoldborg, Tømrer i Holstebro,
 56, 92
 Solgaard, Niels, Borgemester i
 Holstebro, 45
 Solgaard, Dortha, g. m. Chr.
 Linde, 45
 Steendorph, J., Lærer i Gjording,
 135, 138, 141, 144 ff.
 Sterren, M. van der, Kedelfører, 7
 Stoulund, Jens, Grdm. i Karup, 5
 Struer 47 ff., Havn 53, 165,
 Bank 165
 Svejstrup, P., Præst i Rind og
 Herning, 129
 Søbygaard i Rind 17
 Sørensen, P. K., Gdm. i Hove, 116

T.

Talund i Ørre 6
 Tang, A. E. M., til Vosborg, 2,
 24, 25, 36, 42, 118, 119, 125
 Telefonselskab i Holstebro 165
 Teuwens, v., Kedelfører, 67
 Timgaard 8
 Tinggaard, Lærer i Gimsing, 153
 Tjørring 42
 Toft, K., Købm. i Holstebro, 60, 63
 Tolderlund, Bankdirektør i Her-
 ning, 166
 Torvedage i Holstebro 54
 Tranberg, J., Byfoged i Holste-
 bro, 48, 93, 96
 Tylvad i Hanning 11

U.
Ulsøe, C., Lærer, 136, 141, 144

V. W.
Waleur, J. M., Præst i Stavning
(1840—50), 23

Vejlgaard, J., Guldsmed i Hol-
stebro, 69, 73

Vejrum 9

Vestergaard, A., Købmand i
Holstebro, 63

Wium, W., Købmand i Holstebro,
63

Viumgaard 9

Æ.
Ægidius, R., til Kvistrup, 110,
111, 116, 118

Ægidius, Signe Constantia, for-
riges Datter, 153

Ø.
Øllgaard, Prokurator, til Tande-
rup, 126, 130

Ølstrup 3

Ørre 42

Aa.
Aalborg Handelsprivilegium
47, 49

OVERSIGT

OVER

MEDLEMMERNE I RINGKØBING AMTS HISTORISKE SAMFUND

	Antal Medl.
Livsvarige Medlemmer . . .	14
Medlemmer udenfor Ring- købing Amt	75
Medlemmer af andre histo- riske Samfund	46
Indenfor Amtet:	
Arnborg	2
Asp	5
Assing	3
Avlum	12
Borbjerg	9
Borris	12
Brejning	7
Bur	1
Bølling	10
Bøvling	31

At overføre . . . 227

	Antal Medl.
Overført . . .	227
Dejbjerg	4
Dybe	3
Egvad	8
Ejsing	4
Engbjerg	1
Estvad	2
Fabjerg	4
Faster	3
Ferring	2
Fjaltring	5
Flynder	2
Gimsing	2
Gjellerup	14
Gjørding	4
Gudum	2

At overføre . . . 287

Antal Medl.		Antal Medl.	
Overført . . . 287		Overført . . . 458	
Haderup	2	Sal	13
Hanbjerg	2	Sevel	1
Hanning	9	Sinding	2
Hardboøre	4	Sir	3
Hee	21	Skarrild	2
Hemmet	3	Skjern	22
Hjerm	5	Snejbjerg	6
Holmsland	10	Staby	5
Hoven	12	Stadil	4
Hover	9	Stavning	27
Hove	2	Strellev	1
Humlum	2	Sædding	10
Husby	6	Sønder Bork	2
Idum	1	— Lem	10
Ikast	4	— Nissum	1
Lomborg	2	Tim	14
Lyne	5	Timring	3
Lønborg	8	Torsted	4
Madum	6	Tvis	2
Mejrup	5	Ulfborg	34
Navr	2	Vandborg	2
Nees	3	Vedersø	2
No	5	Vejrum	4
Nøvling	2	Velling	9
Nørre Bork	1	Vem	15
— Nissum	2	Vilbjerg	4
— Omme	6	Vinding	2
— Vium	2	Vind	3
Oddum	4	Vorgod	16
Raasted	2	Ølby	1
Ramme	2	Ørre	1
Resen	2	Herning	56
Rind	7	Holstebro	48
Rindum	10	Lemvig	27
Ryde	2	Ringkøbing	56
Rønbjerg	1	Struer	10
At overføre . . . 458		Ialt . . . 880	

Uddrag af Regnskabet for Historisk Samfund for Ringkøbing Amt
fra 1. April 1916—31. Marts 1917

172

Indtægt:			Udgift:		
	Kr.	Ø.		Kr.	Ø.
Beholdning fra forrige Regnskabsaar . .	1,773	26	Udgift til Aarbogen 1916 og Skriftet „Hard-		
Aarbøger solgt i Boghandelen 1915—16	46	66	syssel“	2,026	50
— — — — — 1916—17	49	74	Tryksager og Fotografier	99	83
Aarbøger af ældre Aargange afhændet			Kundgørelser	33	66
til nye Medlemmer	113	00	Møder	36	00
Medlemsbidrag af 744 Medlemmer i			Medlemsbidr. til Dansk hist. Fællesforening	30	00
Amtet	1,488	00	Arkivundersøgelser	24	00
Medlemsbidrag af 75 Medlemmer uden-			Sekretærens Udlæg til Porto m. m. . . .	33	71
for Amtet	150	00	Løn til Sekretæren	600	00
Medlemsbidrag af 46 Medlemmer af			Indsat i Landbobanken	819	01
andre historiske Samfund	46	00	Kassebeholdning	17	63
Indvundne Renter	53	68			
	3,720	34		3,720	34

REGNSKAB

Revideret og intet fundet at bemærke.

31. August 1917.

P. Meldgaard.